

Miting SNS-a u Beogradu

OKUPACIJA U 2000 AUTOBUSA

Istraživanje vrednosnih stavova

MLADI VAM NE VERUJU

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

01462

9 770353 802002

VREME

broj
1477-78

25. april 2019.

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorićević, Momir Turudić

sekretarijat

Jelena Popović

redakcija

Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov,
Slobodan Bubnjević, Radoslav Čebić,
Sonja Čirić (kultura), Zora Drčelić,
Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet),
Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto),
Milan Milošević, Teofil Pančić,
Saša Rakezić, Mirko Rudić,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva)

Jelena Mrda (foto)

tehnička redakcija:

Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković,
Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;

lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;

korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028,

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili
korišćenje tekstova objavljenih u
Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje
potrebna je posebna dozvola
autora i NP VREME, kao nosioca
isključivih imovinskih prava na
iskorišćavanje autorskih dela koje
su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Zoom:** Tuče noževa u leđa dijalogu06 **Napredno saborovanje:**

Okupacija u 2000 autobusa

10 **Precizna mehanika i politika:**

Kako se broji i laže

14 **Istraživanje:** Mladi vam ne veruju17 **Nuspojave:** Riblja čorba, alpsko mleko18 **Intervju:** Dejan Popović, akademik22 **Rokenrol i politika:** Čiji (je) Vudstok veći?24 **TV Manijak:** Umetnost dijaloga26 **Kultura govora: Fašizam**31 **Putevi oko znakova:** Dva hrama (2)32 **Lični stav:** Otvoreno pismo građanima u
protestnim šetnjama34 **Zabrana telesnog kažnjavanja dece:**

Detinjstvo bez varjače

36 **Nuklearna energija u mirnodopske svrhe:**

Čista energija

40 **Beograd na vodi:** Gradilište po cenu svega

KULTURA

44 **Nagrada:** Kosmosom pulsira umetnost47 **Roman:** Jezičnost i tezičnost48 **Film:** Čudna devojka glasa za ljubav50 **Intervju: Aleksandar**

**V. Stefanović, izdavač i
prevodilac**

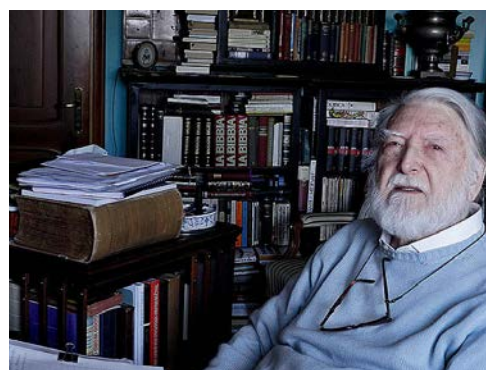
54 **Godišnjica:** Kako pamtimo istoriju55 **Kritika:** Nefiltrirana energija56 **Muzika:** Pisma ostaje ista58 **Tintin:** Satira čiste linije

SVET

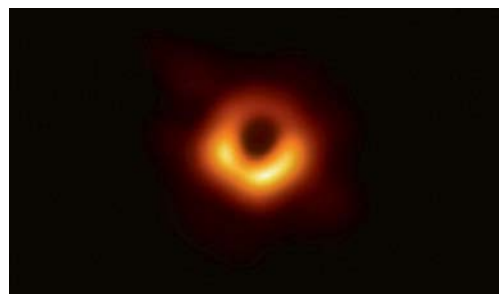
60 **Građani i Evropska unija:** Žuti prsluci
protiv Kuće Stark66 **Portret savremenika:** Gradonačelnik
Istanbula Ekrem Imamoglu69 **Crna rupa: M87 u centru
galaksije Messier 87**75 **Navigator:** Nebojša protiv Gugl Hroma76 **Strip:** Povratak u 1969.78 **Vreme uživanja:** Drugi život Vivijen Majer

U Srbiji
se pojam
fašizam
pretvorio u
psovku koja
bi trebalo da
diskvalifikuje
političke
protivnike.

To je neuka
i neodgovorna zloupotreba pojave koja
je na tragičan način obeležila 20. vek

PIŠE: **IVAN IVANJI**

"Neko kraće vreme sam radio na sredi-
vanju rukopisa Miloša Crnjanskog Kod
Hiperborejaca: trebalo je da približim
njegovu interpunkciju našem modernom
shvatanju. To smatram greškom naše
redakcije, nije trebalo to uopšte da diramo.
Docije je sve vraćeno u originalno stanje"

RAZGOVARALA: **ANDRIJANA RUŽIĆ**

O crnim rupama smo maštali, zatim
ih matematički analizirali, osmatrali
radio-teleskopima, ali ih nikad nismo videli
sopstvenim očima. Sada smo i na to stavili
tačku: crne rupe postoje i izgledaju tačno
onako kako je nauka i predviđala

PIŠE: **DR SAŠA MARKOVIĆ**Karikatura na naslovnoj strani: **Vladimir Radibratović**

Tuce noževa u leđa dijalogu: Kako sada stvari stoje, politički dijalog vodiće se na Nacionalnom fudbalskom stadionu u Surčinu, a učesnici će stizati beogradskom gondolom

Formiranjem “ekspertske komisije” opozicija prebacuje igru u Vučićevo dvorište, prisiljavajući ga da eksplicitno odbije svaki dijalog, pa i sa ovom reprezentacijom građana

HOĆU – NEĆU:

KO JE PODOBAN ZA RAZGOVOR

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić ponavlja da sa nezadovoljnim građanima u protestu hoće, ali da sa trojicom čelnika opozicionog Saveza za Srbiju – Boškom Obradovićem, koga naziva fašistom, kao i Draganom Đilasom i Vukom Jeremićem, koje redovno etiketira kao tajkune i lopove, neće da razgovara.

Oko tog dijaloga inače se lome koplja i, tragajući za materijalom za ovaj komentar, iskopao sam čitavo tuce izjava koje dijalog čine daljim nego što bi to bilo poželjno. Bilo bi zamorno sve ih ovde interpretirati po redosledu nastajanja, ali valjanja u blatu i ružnih reči nije nedostajalo.

Opozicija koja protestuje sa građanima već pet meseci predstavila je u subotu ekspertski tim koji bi sa predstavnicima vlasti razgovarao o glavnim problemima istaknutim na protestima “1 od 5 miliona”. To je, na neki način, izlazak u susret citiranoj Vučićevoj izjavi da sa građanima hoće da razgovara.

Podsetimo, na protestu “Jedan od pet miliona” u prošlu subotu, u Beogradu, glumac Branislav Lečić saopštio je imena tima potpisnika dogovora sa narodom za eventualni dijalog sa vlastima, koji čine: profesor FPN Čedomir Čupić, profesorica FPN Snježana Milivojević, docent na FPN-u Dušan Vučićević, dr političkih nauka Jovanka Matić, politikolog Boban Stojanović, reditelj Srđan Dragojević, novinar Vukašin Obradović, Zoran Gavrilović u ime BIRODI-ja. NUNS i Asocijacija nezavisnih i elektronskih medija će, takođe, učestvovati u dijalogu ukoliko do njega dođe.

Tako bi ova “građanska reprezentacija” istrčala na teren da igra protiv vlasti, a kako sada stvari stoje, to će se dogoditi na Nacionalnom fudbalskom stadionu u Surčinu (koji nije stigao dalje od lokacijskog plana), dok će učesnici stizati do stadiona beogradskom gondolom čiju izgradnju je stopirao Upravni sud. Dakle, na poslovično “kukovo leto.”

MEKA SILA: ETO USKORO I IZBORA

Pojedinačno, nemam primedbi na sastav komisije, sve su to časni ljudi i ugledni u svojim oblastima znanja, ali nemaju političku legitimaciju i od subote su istureni kao nekakva tampon zona, meka sila koja ništa neće rešiti ni u vezi sa izbornim pravilima, ni sa medijskom džunglom u kojoj živimo.

Borko Stefanović, novopečeni zamenik Dragana Đilasa u Stranci slobode i pravde, nedavno je izjavio: “Spremni smo da razgovaramo sa svim predstavnicima sistema ovog režima o uslovima fer izbora. Ne lično sa Aleksandrom Vučićem, već sa institucijama koje su nadležne da sprovedu slobodne i fer izbore, oslobode medije i u najkraćem roku omoguće jasne, vidljive ostavke nosilaca najviših državnih funkcija. Vi morate razgovarati sa nekim ko vodi Republičku izbornu komisiju, sa ljudima nadležnim za sređivanje biračkih spiskova, za raspuštanje ovakvog Regulatornog tela za elektronske medije (REM), sa onima koji će implementirati dogovor vezan za Javni servis i za ostale televizije s nacionalnom frekvencijom.”

Razgovor sa institucijama u stvari je razgovor sa Vučićem jer su sve njemu podređene i on je jedina institucija u Srbiji i sve doživljava lično i kao napad na sopstvenu vlast.

Foto: Marija Janković

Verujem da to znaju i lideri Saveza za Srbiju (u tom savezu trenutno je devet stranaka, od koje su samo tri parlamentarne), ali veruju da formiranjem "ekspertske komisije" prebacuju igru u Vučićevo dvorište, prisiljavajući ga da eksplicitno odbije svaki dijalog i da porekne sopstvene reči da sa građanima hoće da razgovara.

Dok se oni tako budu nadgornjavali, doći će i redovni parlamentarni izbori (ako ne bude i prevremenih izbora), pa će Savez za Srbiju morati da se odluči da li će ići na bojkot, kao neuporedivo teži i skuplji način izbornog nadmetanja.

OSETLJIVA ANA: DNEVNIK UVREDA

U vlasti, s druge strane, još nema volje da se razgovara sa onima koji demonstriraju četvrtkom, petkom i subotom, bez obzira na to što pregovarači neće biti stranački lideri. Premijerka, koja se posebno ističe poslednjih nedelja, pronašla je zamerku i predloženom ekspertskom timu.

"Taj ekspertski tim mi je čudan da se zove ekspertski ako je u njemu jedan Srđan Dragojević i ne znam kako su mogli da identifikuju da je osoba koja je nas nazivala od stoke do svinja prava osoba za dijalog sa vlašću. Meni se čini da nije, ali ako oni nemaju bolju osobu za dijalog, dobro, ja nisam naročito zainteresovana da razgovaram sa takvim ljudima", rekla je premijerka Ana Brnabić.

Ona je, izgleda, osetljiva ženska duša i reaguje na uvrede, zaboravljajući kada je počeo taj dnevnik uvreda. I ko ga je, realno, otpočeo.

"Već mesecima i godinama lideri opozicije, a i mnogi drugi koji imaju kritički stav prema režimu bivaju nazivani

bitangama, fašistima, lopovima. Ministar spoljnih poslova nas je nazvao đubradima, to ne treba očekivati od nekog ko je šef srpske diplomatije, to etiketiranje je rezultat ukupne tenzije u društvu, dizanja etičkih brana za koje je pre svega kriva vlast", smatra predsednik Narodne stranke Vuk Jeremić.

Eksperti izabrani na mitingu u subotu poručuju da je dijalog neophodan.

"Ja sam poziv prihvatio, ali moram da kažem da još ne znam po kom principu ćemo raditi i šta je tačno ideja. Nisam siguran ni da je vlast baš spremna da izađe u susret tom zahtevu, ali bih rekao da je jako bitno da do dijaloga dođe i da definitivno postoji potreba da mi sve one poruke koje se šalju vratimo u normalne tokove", kaže docent FPN i član stručnog tima za dijalog Dušan Vučićević, inače odličan poznavalac izbornih zakona i običaja.

Želja da se stvari vrate u normalne tokove sasvim je prirodna i verujem da je bliska većini građana Srbije. Samo što se poimanje normalnosti ovde shvata kao prebrojavanje, pa kojih je više oni su, kako da kažem, normalniji, a oni kojih je manje baš su blesavi što se ne pridruže glavnom toku, "legnu na rudu" i ne poveruju u "Budućnost Srbije" te zajedno s Borom Čorbom otpjevaju "Lutka sa naslovne strane."

Plan Saveza za Srbiju koji se tiče predlaganja ekspertskog tima i ograničavanja tema o kojima bi se vodio dijalog sigurno je ostvarljivi od zahteva da Vučić podnese ostavku. Ali, slutim da od toga neće biti ništa. Ili će Vučić u nekom ciničnom nadahnuću odrediti svoju reprezentaciju. Na голу Krle 22, bekovi Olivera Zekić i Sarapa, čistač pred golom onaj iz "Informera", centralni vezni Zvonko Veselinović i tako redom do levog krila.

Kakav bi to derbi bio na Nacionalnom stadionu.

OKUPACIJA U 2

Dogodio se i taj petak 19. aprila 2019. za koji je vladajuća Srpska napredna stranka dani-ma najavljivala da će u Beograd dovesti toliko ljudi da više nikada nikome neće pasti na pamet da organizuje bilo kakve proteste kako bi tražio da se aktuelni režim povuče. Sakupilo se mnogo sveta sa svih strana Srbije: od Bosilegrada, Priboja i Prijepolja, preko Vrnjačke Banje, Lučana, Požarevca, do severnih krajeva Srbije. Došao je i svet iz dijaspore, iz Severne Makedonije i Bosne i Hercegovine... Svi su se oni okupili na mitingu koji je trebalo da pokaže da je cela Srbija tog dana bila u Beogradu, da je jedinstvena i da su Srbi, kao narod, spremni da brane svoj identitet i očuvaju ćirilicu, kako je to strastveno rekao Aleksandar Vučić, najveća zvezda večeri.

Protest protiv "nasilja opozicije" poneo je naziv koji je opozicija mesecima koristila na protestima širom Srbije uz slogan "1 od 5 miliona" – "Stop nasilju". To je još jedan način da se od onih koji nešto zahtevaju preuzme zahtev pa da izgleda kako nasilje ne sprovodi najjači u selu, nego, naprotiv, najmanji, onaj za koga predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić voli da kaže da je "agresivna manjina" i da sprovodi neku vrstu terora.

Sve je bilo spremno za ovaj skup. Ipak, kako se čini, izostala je i brojnost, a još više energija ljudi "iz mase". Umorni valjda od višednevnog cimanja, već zabrinuti za svoj status u zajednici i kredibilitet među komšijama, nisu mnogo galamili niti skandirali. Nekako je sve bilo mlako, kao da ni sami okupljeni nisu znali zašto su se tog lepog aprilskog dana sakupili u Beogradu. Naime, na vlasti je njihov izabranik već skoro sedam godina, za njega nema nikakve pretnje od drugih političkih snaga, na TV stanicama stalno slušaju da nikada nije bilo bolje i da dobre godine tek dolaze.

Uglavnom, Beograd je tokom šest dana bio poprište jednog virtuelnog političkog odmeravanja snaga, kakav do sad zaista nije zabeležen u političkoj istoriji Srbi-

Zaustavivši život na jedan dan u Srbiji i posebno u Beogradu da bi pokazao da može da ima na ulici neuporedivo više pristalica od opozicije, Aleksandar Vučić je postavio rampu za koju i sam tvrdi kako je tolika da nikada više neće dostići. Međutim, izostala je energija ljudi "iz mase". Umorni valjda od višednevnog cimanja, već zabrinuti za svoj status u zajednici i kredibilitet među komšijama, nisu mnogo galamili niti skandirali

IZOSTALA PRAVA SVRHA: Naprednjački miting

je. Jer, nikad se nije desilo da na proteste opozicije vlast odgovara svojim protestima, uzima ime protesta i najavljuje iste metode koje najavljuju iz opozicionih redova. To je jedan nivo značenja. Drugi, još vidljiviji i još značajniji je sledeći: oba ova sкупа zapravo su ostavila ljude zbunjenim, a mnogi su se, na koncu, možda osetili prevarenim – nešto krupno se u pripremi nagoveštavalo, a na

kraju su ispali govori sa bine i 'ajmo kući do sledeće prilike.

VRHUNAC PROLETNJE TURNEJE

Kao dobro organizovana mašina, SNS je izvela – rečnikom kolege Miroslava Lazanskog – desantnu operaciju zauzimanja centra Beograda, blokade čitavog grada i njegovog pretvaranja u zabranjenu pešačku zonu. Dok se stanovnici beo-

000 AUTOBUSA

Foto: Marija Janković

gradske opštine Stari grad nedeljama unazad bore protiv radova u samom centru grada zbog najave da će sve biti pretvoreno u pešačku zonu, u petak je skoro celi urbani deo Beograda i Novog Beograda stao u popodnevrim satima kada su krenuli da pristižu autobusi i minibusi sa svih strana.

Ako je za potrebe dočeka Vladimira Putina u januaru 2018. bilo dovedeno oko

1100 autobusa, sada ih je bilo bar duplo više. To je bio cilj koji je Vučić mesec dana ranije postavio najpre svojim koordinatorima, a onda se želja predsednika "spustila" do poslednjeg partijskog vojnika širom Srbije.

Sposobnost da se u jednom danu u Beograd doveze više od 2000 autobusa i da svaki zna gde treba tačno da ode i da se parkira i da se zna ko i kako vodi

ljude ka mestu na kome se održava miting, verovatno je vrhunac organizacije u ovoj oblasti otkad postoji politički život u Srbiji. Pojednostavljeno, neverovatno je koliko su Vučić i SNS uspešni kada treba dovesti toliko ljudi bukvalno iz kuća i vratiti ih kućama u istom danu. Takva organizacija u najmanju ruku zavređuje poštovanje, ali treba razumeti da je u taj menadžment uključen celokupan državni aparat, sve javne službe u lokalnim sredinama, policija, privatni prevoznici, lokalni čauši, vikari i barjaktari. Plus – prema svemu što se sada zna – svima je bilo plaćeno da budu u petak u Beogradu. Dakle, dovedeni su na ekskluzivno mesto, ponuđen im je ultimativni sadržaj i za to su dobili novac! To je kao da vam plate da gledate koncert klasične muzike koji vas u suštini ne zanima, ali kada je već sve za džabe, a ima i malo dnevnice pride – što da ne.

Događaj je sniman sa bezbroj kamera, prenošen na svim TV stanicama, samo je zaista bilo čudno zbog čega i na RTS-u s obzirom da se radilo o stranačkom skupu, ali odgovor na to pitanje ćemo sačekati neko vreme. Razume se, u tom smislu, da bi i Regulatorno telo za elektronske medije trebalo da reaguje, ali se čini da je miting bio shvaćen kao dešavanje u organizaciji države, te da je to dovoljan razlog da se sve zaustavi i da onima koji nisu na licu mesta – a takvih je daleko više od 5 miliona – priušti da vide i čuju šta se dešava u Beogradu.

Inače, deo javnosti je pokušavao da od početka trajanja turneje Aleksandra Vučića pod nazivom "Budućnost Srbije" dobije odgovor na pitanje da li je to stranačka ili predsednička turneja. Taj napor za sada je jalov: Vučić i tako sebe doživljava kao predsednika i vlasnika svega, pa verujemo da i njemu nije jasno kada ga se pita "da li si sad predsednik Srbije ili stranke kada ideš na te demonstracije". Uglavnom, Vučićeva prolećna turneja, započeta u Vranju, dosegla je vrhunac nastupom u Beogradu. A rečeno rečnikom muzičkih kritičara – nije izneverio publiku »

pošto je svirao sve same hitove svima odlično poznate.

PREDGRUPE I GLAVNI SASTAV

Dok je još bio dan i dok su se kolone građana Srbije dovedenih u Beograd sli-vale ka platou ispred zgrade Narodne skupštine, ispred koje je bila postavljena gigantska bina, okružena led ekranima i brojnim zvučnim zidovima postavljenim svuda naokolo, a sve u produkciji preduzeća Skaj mjuzik, koja je prijateljska firma SNS-a, pred narod su izašli pevači Aca Lukas i Bora Đorđević.

Iako prekaljeni izvođači sa višedecenijskim stažom i nastupima na velikim koncertima na otvorenom (Aca Lukas je napunio i stadion Crvene zvezde pre nekoliko godina), sada su pristali na poziciju koja se obično daje početnicima, izvođačima koji tek počinju i kojima znači da se samo pojave na velikoj bini i pred velikim brojem ljudi. Takve grupe ne dobiju puno ozvučenje i svetlosne efekte, pa kako je bio sunčan dan, Lukas i Đorđević su se više borili sa sunčevim zracima koji su im išli direktno u oči, nego sa željom da uzbude publiku. Kakvi su oni bili na bini takva je bila i publika. Ona se uglavnom vrtela okolo po Pionirskom parku tražeći neko mesto da sedne i da se odmori od upotrebe pešačke zone.

Za to vreme na TV Pink dežurni tumači stvarnosti, poput Nebojše Krstića i Bože Spasića, objašnjavali su da je ispred Skupštine već preko 150 hiljada ljudi, a i više. "Ima 190 hiljada", rekao je Spasić u jednom trenutku, a njemu treba verovati pošto se u javnosti predstavlja kao operativac nekadašnje UDBE. I u danima pre samog događaja bilo je nagovešteno da Vučić dovodi između 120 i 150 hiljada ljudi u Beograd, tako da na TV Pinku i nije postojala mogućnost drugačijeg tumačenja i brojanja. Sve je bilo u skladu sa onom starom, poslovicom iz devedesetih koju su koristili članovi SPS-a kada su tvrdili da kad se izbori dobro organizuju, narod na njih i ne mora da izlazi.

Nazad na binu. Tamo je posle muzičara izašla predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić na čije izlaganje je malo ko u publici obratio pažnju. Posebno u prvom delu kada je govorila o vasijskim dometim vladavine Aleksandra Vučića, o postignućima koji su toliko da je pitanje

Foto: Ivan Šepić

MOBILIZACIJA SVIH RESURSA: Autobusi kojima su dovezeni učesnici mitinga, opusteli gradovi i oči uprte

Foto: Marija Janković

da li će ostati iko da ih popiše i zabeleži za buduća pokolenja. Kako je preterivala u samohvaljenju tako je u drugom delu najjače do sada izvređala ljude sa opozicione scene: od Boška Obradovića i Dragana Dilasa do braće Baneta i Sergeja Trifunovića. Pljucnula je Borka Stefanovića koga je maltene optužila ne samo da je izdao Kosovo, nego da je samog sebe udarao motkom po potiljku u novembru 2018. nakon čega su krenuli protesti.

Ipak, da ne prođe bez komplimenata: Ana Brnabić je za samo dve godine prošla dug put od nezainteresovanog tehno-krate koji skoro da i ne zna da govori ništa osim "projektnog jezika" do radikalne opšteg smera, koja je ozbiljno unapredila svoje retoričke sposobnosti. Nedostaje još nekoliko turneja da se opusti i biće "prava".

Posle su nastupili Ivica Dačić i Milorad Dodik, tradicionalni učesnici mitinga svake vlasti od 2008. godine naovamo. Takvi su im bili i govori.

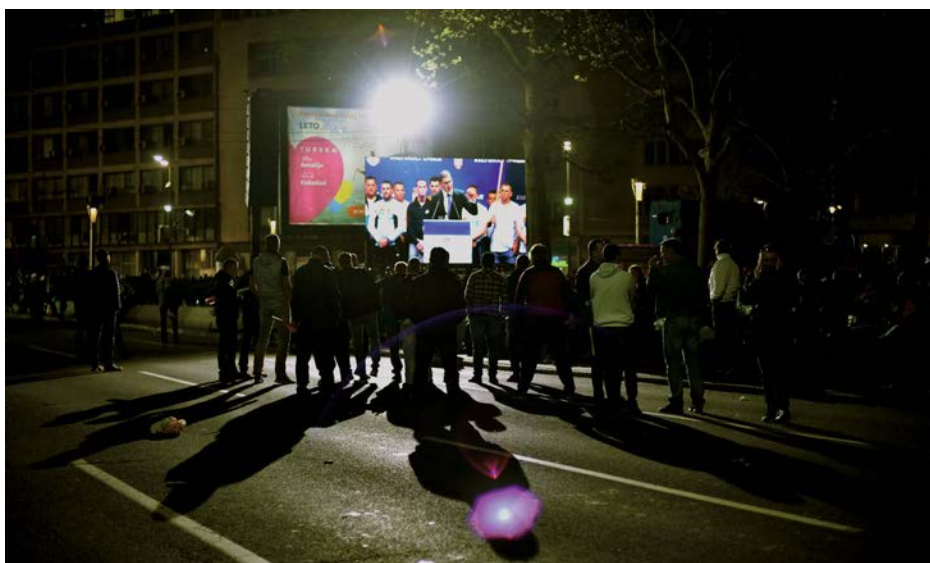
Jedan od vrhunaca večeri bio je nastup mađarskog ministra inostranih poslova Petera Sijarta. On je stari partner ove vlasti, govorio je na srpskom i trebalo je da bude protivteža onom lapsusu Sergeja Trifunovića kada je nedelju dana ranije, govoreći na građanskim demonstracijama, uvredio pripadnike mađarske nacionalne manjine.

GLAVNI BEND

Na kraju, kada je pao mrak i kada je instalirana rasveta mogla da dođe do punog izražaja, kada su vikari i barjaktari u publici popalili baklje, na binu je istrčao ne Prodiđi, nego predsednik SNS-a

Foto: Ivan Šepić

u predsednika

Foto: Marija Janković

Aleksandar Vučić i obratio se članovima svoje stranke.

On je ponovio sve one uspehe koji su pomenuti u nastupima predgrupa i posebno je dodao značaj "očuvanja srpskog korpusa" jer su se tog dana u Beogradu okupili valjda svi Srbi: Ercovi, Brđani, Gušalji, Kosovari, Meraklije, Sole, Lale, Gedže, Prečani, Krajišnici, Zmijanji, Čoćani, Krajinci, Torlaci, Šopovi, Dživdžani, Čifte, Gembeši, Baće, Slaninari, Džigeraani, Čarapani i ostali Čivijaši. Svi su bili tu da pozdrave njegovu politiku "nacionalnog jedinstva, stabilnosti i fiskalne konsolidacije".

U poređenju sa agresivnim nastupom predgrupa, Vučićev nastup je više bio pop, jer je to najumilnije za najveći broj ljudi. Ipak, na nekim refrenima znao je da podvikne, pusti glas i zapreti opozici-

ji da nikada neće pristati ni na kakve ultimatumе i tome slično.

S ponosom se zahvalio narodu što je došao i omogućio mu da napravi tako dobru fotografiju i snimak koji će ove nedelje moći da pokazuje u Kini kada se bude sastajao sa kineskim i ruskim predsednikom. To je važno, jer želi da poruči kako je narod jedinstven u želji da podrži rukovodstvo u borbi za Kosovo. Iako je Vučić pozivao na dijalog, na nenasilje, njegov bi ton u tim trenucima probijao regularnu skalu, pa nije baš jasno kako to da se u Srbiji dođe do dijaloga ako ljudi sa vlasti, sa najvišeg mesta, prete onima sa kojima bi kao trebalo nešto da se dogovore.

Vučić je takođe poručio svojim članovima da ne maltretiraju i ne prete novinarima čak i kada misle da ovi ne rade svoj posao kako treba. Novinari se nisu

zahvalili predsedniku na ovako toplim rečima, pa vaš reporter sada koristi priliku da to učini i da ohrabri predsednika SNS-a da razmisli o tome na koji način i zbog čega njegova partija organizuje kampanje protiv novinara koji nisu deo njegove propagandne mašine.

USKRŠNJI PREDAH

Kako i dolikuje, posle ovako dva velika narodna odiseja, onog autentičnog građanskog i ovog performativnog vladajućeg režima, dolazi do relaksacije i opuštanja. Narod se posle Vučićevog nastupa munjevito razišao ne sačekavši da pop pevač Oliver Mandić otpeva do kraja svoju novu temu "Majko Srbijo" posvećenu Vučiću.

Srbija je, čini se, umorna.

Mladi gledaju kako da odu, osim ako ne vide budućnost u krimi bandama ili vladajućoj stranci, sredovečni su očajni zbog svojih promašaja, a najstariji samo žele da ih niko ne dira i da mogu na miru da odu do doma zdravlja i da gledaju svoju tursku seriju.

U Srbiji je u 2018. godini rođeno najmanje dece decenijama unazad, što teško može da govori o nadi ljudi koji ovde žive.

Dok se vlast seiri i divlja, uplašena da će je neka sila sa strane u jednom trenutku pomesti i postaviti nekog ko je danas protiv njih, opozicija ne uspeva da se konsoliduje i odredi prioritete. Ljudi polako odustaju pomireni sa onim što imaju, pokušavaju da sačuvaju malo tog života, a oni koji imaju decu spremaju ih za odlazak. Količina depresije može se osetiti na dodir.

Ovo neće promeniti novi miting, stajaci ili šetajući, ovo neće promeniti neki novi vanredni namešteni izbori. To može da promeni samo onaj ko će ljudima nekako pružiti novu nadu, ko će moći da im kaže da zajedno mogu da se izbore za ovo što je od Srbije ostalo. To mogu da promene institucije ako krenu da rade i ako krenu da sprovode zakon i na taj način spreče uzurpaciju različitih nivoa vlasti i odlučivanja.

Da li se ta "nova nada" negde pomalja?

Za sada ne, ako vaš reporter sme da sudi, ali tako je sve izgledalo i u jesen 1999. – mrak, čemer i strah. Videćemo da li će za ovu generaciju političara biti još jedna šansa.

SLOBODAN GEORGIJEV

Kako se broji i laže

“Vaga za tačno merenje” bila je omiljena serija među omladinom premijerno emitovana tokom četiri godine od 1975. do 1979. Zahvaljujući brojnim reprizama, generacije mladih učile su se pristojnosti i negovale vrline, čemu svedoče naslovi epizoda često preuzeti iz narodnih izreka: “Konac delo krasí”, “Nije zlato sve što sija” ili “U strahu su velike oči”. Današnja merenja više nisu stvar konvencije i precizno utvrđenih pravila već slobodne interpretacije kakav je rejting političkih stranaka, televizijskih emisija ili koliko je ko uspeo da skupi ili dovede pristalica ili nevoljnika na svoj politički skup

“U redu”, kaže najduhoviti-ji (a verovatno i najtačniji) komentar na Tviteru u vezi sa licitiranjem koliko se građana okupilo 13. aprila na protestu “Svi kao jedan – jedan od pet miliona”, a koliko na Vučićevom kontraskupu u okviru kampanje “Budućnost Srbije” na istom mestu šest dana kasnije: “Njihov je duži, ali se ne diže.” Preciznost ovog komentara se nikako ne sme zanemariti uprkos svoj svojoj lascivnosti koja delimično prelazi granice dobrog ukusa – autor ovog teksta posetio je oba skupa i krajnje laički

zaključio da je na potonjem bilo verovatno dvostruko više ljudi, ali su energija i atmosfera Vučićeve “Budućnosti Srbije” bile neuporedivo kilavije od prikazane odlučnosti građana da tom istom Vučiću vide leđa nedelju dana ranije.

Ova dva skupa su u fokus javnosti kao najvažniju stvar iznela kojih je pristalica bilo više, pogotovo u medijima bliskim vladajućim strankama. Na kosku bačenu “informacijom” da je predsednik Srbije na platou ispred Doma Narodne skupštine okupio 100.000, a po nekima čak i 150.000 ljudi, opozicija se svom silinom zaletela

pokušavajući da parira ne samo “Informeru” ili “Kuriru” već i samom Aleksandru Vučiću, nekrunisanom prvaku samohvale i preterivanja. Zaista, koliko je opoziciji uistinu važno da li se na njihovom protestu skupilo 20, 30 ili 50 hiljada građana i za koliko su Vučiću verni mediji slagali kad je u pitanju okupljanje njegovih pristalica?

“Ja predajem statistiku u društvenim naukama”, kaže za “Vreme” profesor Oliver Tošković, docent na odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i pojašnjava: “Volim bro-

jeve i možda jesam blago opsesivan, ali ova opsjednutost brojkama naših medija i političke scene je ili pokazatelj ozbiljnog opsesivno-kompulsivnog poremećaja ili još ozbiljnije manipulacije i skretanja sa teme. Naravno da jeste donekle bitno koliko se ljudi okupi na nekom protestu ili mitingu, to delimično pokazuje snagu okupljenih i nezadovoljnih, ali konstantno bavljenje tom temom i samo tom temom je pokazatelj nezainteresovanosti za sam problem. To je kao da vas neko opljačka, pa umesto da se policija bavi hapšenjem pljačkaša, ona mesecima razmatra da li vas je opljačkalo pet ili šest napadača, da li su imali zimske jakne ili ne... Ovi protesti imaju jasan cilj i jasno pokazuju nezadovoljstvo jednog dela građana Srbije. Da li ih je par hiljada ili par desetina hiljada meni ne pravi razliku. Ako je predstavnicima vlasti broj okupljenih toliko bitan za ozbiljno shvatanje zahteva, da li oni zapravo poručuju da ih ne zanimaju ni manjinske grupe u ovoj državi? Da li među okupljenima ima 5000 ili 50.000 ne menja činjenicu da je relativno veliki broj ljudi toliko nezadovoljan da mesecima jednom nedeljno šeta ulicama

svojih gradova. Ti ljudi pokazuju svoje nezadovoljstvo i što je još važnije, pokazuju da nemaju drugi način da ga izraze, da ne mogu drugačije da traže svoja prava već su prinuđeni da izađu na ulicu."

RAZLIČITO O ISTOM

Ako je policijska zvanična procena bila da se na protestu građana i opozicije 13. aprila okupilo između 7300 i 7500 građana, kako nam je saopštio predsednik Aleksandar Vučić lično, sledi logičan zaključak da je 19. aprila, ukoliko prihvatimo (po mnogima netačnu) procenu da je predsednik skupio dvostruko više prisilica, pred Narodnom skupštinom bilo između 14.600 i 15.000 ljudi.

Profesor Tošković objašnjava metode brojanja: "Standardna vežba za pouzdanost uzorkovanja jeste da sa neke fotografije na kojoj se vidi ceo skup, isečete manji deo i na njemu prebrojite koliko ima okupljenih. Takvih fotografija ima puno, a naročito su dobre one sa dronova jer pokazuju celu kolonu. Pošto nije lako prebrojati svaku osobu na isečenom delu fotografije (nejasan snimak, osvetljenje), da biste smanjili pristrasnost, može-

te angažovati nekoliko brojača, pa njihova brojanja uprosečiti. Taj isti postupak ponovite na nekoliko različitih delova slike, pošto ni jedan deo nije dovoljno reprezentativan. Na nekoj onlajn mapi, npr. na Google mapama možete precizno odrediti površinu svakog dela fotografije na kome ste brojali okupljene, kao i cele fotografije, odnosno cele kolone. Zatim, broj ljudi u svakom delu fotografije pomnožite proporcijom površine cele kolone i dela na kome ste brojali. Dobijene projekcije sa svakog dela fotografije uprosečite i dobićete prilično preciznu procenu ukupnog broja učesnika protestne šetnje. Mi smo, naravno, ovaj postupak primenili na jednoj od fotografija i procena je bila da je na jednoj od manjih protestnih šetnji bilo između 5500 i 6500 učesnika (zahvaljujem se studentima za pomoć u brojanju).

Drugi način jeste da stanete sa strane i merite vreme koje je potrebno da pored vas prođe cela kolona. Dok merite vreme prolaska cele kolone, vi, ili još bolje nekoliko ljudi pored vas, brojte koliko ljudi ima otprilike u redovima koji prolaze i koliko redova prođe u toku jednog minuta. Ovo

brojanje redova po minutu radite nekoliko puta dok kolona prolazi, na početku, sredini i kraju, jer tako zahvatate različite delove koji imaju različitu razuđenost. Dakle, ponavljate sličan postupak kao sa fotografijom, samo je ne delite na više prostornih potcelina, već na više vremenskih. I naravno, ako možete, koristite nekoliko brojača da smanjite subjektivnost. Onda jednostavno uprosečite broj redova po minutu koje ste dobili na raznim delovima, pa taj broj pomnožite ukupnim brojem minuta koliko je kolona prolazila pored vas. Na ovakav način je par kolega, uključujući mene, brojalo jedan od najvećih protesta 29. decembra 2018. i dobili smo procene između 17 500 do 22 500 učesnika. Naše procene su jako slične procenama Aleksandra Gubaša, koji broji proteste još od 1991. On je objavio da je na tom protestu bilo oko 18 000 ljudi i koristi isti metod brojanja. Gubaševe procene, koje redovno objavljuje na FB stranici Fan klub protesta su prilično precizne i kad god sam ja brojao, razlikovali bismo se u možda nekih 10%.”

OPREČNI “PODACI”

Suprotstavljene strane daju oprečne “podatke” o broju svojih i tuđih pristalica na javnim skupovima. Na pitanje da li i jedni i drugi bezočno lažu ili se hvale samo onim činjenicama koje im idu u prilog, Oliver Tošković kaže: “Kada su u jednoj emisiji pitali Nenada Puhovskog o njegovom filmu o ratnim zločinima u ‘Lori’, on je otprilike izjavio da dokle god mu u Hrvatskoj govore da je preterao a u Srbiji da je bio previše blag, on zna da je na pravom putu. Zbog čega i jedni i drugi preteruju možemo samo da nagađamo. Fotografije mogu da stvore pogrešan utisak zbog takozvanog gradijenta gustine, jer udaljeni elementi na slici deluju zbijeno, pa se stvara utisak da je njihov broj veći nego što jeste. Sa druge strane, fotografije iz blizine daju utisak prevelike razuđenosti, pa nam se čini da je ljudi manje nego što je stvarno. Međutim, sve ovo je lako proveriti brojanjem koje sam već opisao. Ono što je jasno jeste da je obema stranama bitno da pokažu snagu protesta, njegovu jačinu od strane organizatora, a odsustvo snage od strane vlasti. Da li pri tome hvale ono što im ide u prilog ili bezočno lažu, iskreno ne

možemo da znamo, a verovatno nije bitno ni bitno. Jer kao što suština nije u brojanju okupljenih, već u onome zbog čega ljudi protestuju, tako je nama manje bitno zbog čega se broj okupljenih iskrivljuje od činjenice da se iskrivljuje. Uostalom, ako gledamo odnos preteranih procena obe strane za svoje skupove, dobićemo sličan odnos ako uporedimo realne brojke. Tako, Gubaševe i naše procene pokazuju da na protestima u Beogradu ima u proseku oko 10.000 građana, a da je najveći broj okupljenih bio oko 20.000. Sa druge strane, Gubaševa je procena da je na Vučićevom najbrojnijem skupu od 19. aprila pred Skupštinom bilo maksimalno 35.000 ljudi. Dakle, vlast je uz svu svoju logistiku uspeła da okupi više pristalica, ali treba imati u vidu da su ljudi organizovano dovoženi iz cele Srbije. Nasuprot tome, na najvećem protestnom skupu 20.000 ljudi je došlo samo iz Beograda. Meni ovakav odnos govori o ozbiljnoj podeli građana Srbije i velikom nezadovoljstvu značajnog dela stanovništva. Čak i ako zanemarimo prisiljavanje ljudi da dođu na Vučićev miting širom Srbije, slanje kvota državnim preduzećima koliko zaposlenih moraju da pošalju na miting i slično, vidimo da otprilike na svakih sedam Vučićevih pristalica imamo četiri nezadovoljna građanina Srbije. Za mene je to ozbiljna proporcija nezadovoljnih koju vlast zanemaruje i nipodaštava lažnim prebrojavanjem.”

KAKO SE BROJE GLEDAOCI

Još jedna statistička disciplina često je u poslednje vreme prisutna u medijima, a to je brojanje gledalaca televizijskih programa. Korišćenje samo onih podataka o gledanosti koji određenoj televiziji idu u prilog poznata je disciplina već poslednjih 15 godina od kada Nilsen grupa redovno meri gledanost preko svog uzorka, odnosno piplmetara, uređaja koji su već stekli status omiljenog izraza u Srbiji. Naime, otkad je počela sa radom televizija Nova S u vlasništvu Junajted medije, kompanije koja u svom portfoliju ima više od 20 televizija među kojima su i N1 i svi kanali Sport kluba, stiće su utisak da njenu gledanost ne želi da umanji samo konkurencija (što bi i neka bilo razumljivo) već i sama vlast. Da podsetimo, N1 je ona “američka” i “Šolako-

va” televizija, kako ju je do skoro (a može biti i ubuduće) nazivao predsednik Aleksandar Vučić.

Nova S je startovala sa jednom od najgledanijih emisija u srpskom etru “Veče sa Ivanom Ivanovićem” dok se ona emitovala na TV Prva. Kako je Ivanović napustio Prvu nakon, u najmanju ruku neobične transakcije kojom je nekadašnji vlasnik televizije i operatera Kopernikus postao vlasnik ne samo TV Prva već i TV O2, i posle kraćeg vremena priključio se novoosnovanoj TV Nova S, a pogotovo od kad se toj televiziji priključila i Olja Bečković sa svojom kulturnom emisijom “Utišak nedelje”, odijum koji je prvo pratio Olju a zatim Ivana, preneo se i na Novu S. Kako je Nova S samo kablovska televizija, jasno je da ne može da parira nijednoj stanici sa nacionalnom frekvencijom, ali ni to nije dovoljno: potrebno je pokazati i dokazati da taj program niko neće i ne treba da gleda jer su, pobogu, izdajnici. Tako je krenuo obračun saopštenjima u kojima se TV Pink hvali Nilsenovim istraživanjem da je njihova brže-bolje sklepana (i iskopirana) emisija “Hit tvit”, koja ide u istom terminu kao i “Utišak nedelje” daleko gledanija od Olje i njenih gostiju, koji svi zajedno nisu bolje ni zaslužili. S druge strane, Junajted medija navodi svoju statistiku koja kazuje da je program Nove S najgledaniji u Srbiji u terminima emisija Olje Bečković i Ivana Ivanovića.

O razlikama između dva merenja za "Vreme" govori generalna izvršna direktorka Junajted medija Aleksandra Subotić: "Za merenje gledanosti Nilsenovom metodom piplmetra postavlja se reprezentativni uzorak na nivou čitave teritorije koji predstavlja sva domaćinstva u zemlji koji poseduju TV uređaj. U Srbiji taj uzorak je 880 domaćinstava među kojima su domaćinstva koja primaju TV signal putem jedne od pay TV platformi, kablovske, IPTV ili satelitske platforme, kao i ona koja signal primaju putem zemaljske antene i nemaju pay TV uslugu. Takođe, ta su domaćinstva raspoređena na način da odgovaraju geografskoj distribuciji, distribuciji po socio-demografskim obeležjima porodice itd. Putem uređaja koji se postavljaju u domaćinstvima registruje se ko od ukućana, kada i koji kanal gleda. U Srbiji u 880 domaćinstava ima otprilike 2500 pojedinaca. Na osnovu ponašanja tih 2500 pojedinaca projektuje se gledanost svih pojedinaca u Srbiji koji imaju TV prijemnik. Nisam sigurna u tačnu brojku, ali pretpostavljam da je to negde oko sedam miliona jer merenje ne uključuje decu mlađu od 4 godine. Ovo sve je, naravno, sa prihvatljivom marginom greške jedino ukoliko je uzorak idealan, što mi ne znamo u slučaju Nilsena u Srbiji. Uzorak mora biti idealan predstavnik svih vrsta gledanja televizije, kablovskog, internet ili terestrijalnog, sa adekvatnom zastuplenošću svakog od sistema, mora biti realni predstavnik odnosa urbanog i neurbanog stanovništva itd. I mora biti na potpuno anonimnoj bazi jer ako samo 100 piplmetara ne projektuje stvarnu gledanost televizije (iz bilo kog razloga), rezultat će biti potpuno drugačiji. Dakle, ova kvo merenje je podložno velikoj statističkoj grešci i korupciji uzorka, što dovodi do netačnih rezultata, i nasleđe je prošlosti kada nisu bile dostupne interaktivne tehnologije. Kod merenja gledanosti putem povlačenja podataka sa STB-ova (set top boksova), u slučaju SBB-a pružalac te usluge je TVbeat. Kada govorimo o kanalima dostupnim samo na platformama, statistička greška piplmetar metodologije izrazito je visoka kao direktna posledica malog uzorka. To je ujedno i razlog zbog kojeg pay TV operateri koriste sopstvene podatke. U slučaju SBB-

■ Rasprava o broju ljudi na protestima je sporedna. Suština je da veliki broj ljudi protestuje, da osećaju da nemaju gde da iskažu nezadovoljstvo, da nemaju gde da se bore za svoja prava i glas i da su zato na ulici – Oliver Tošković

a, podaci u Srbiji povlače se sa 450.000 STB-ova tj. iz 450.000 domaćinstava i ta brojka raste svakim danom kako korisnici bilo koje pay TV usluge SBB-a prelaze na digitalnu tehnologiju (D3 ili EON). SBB ima u Srbiji gotovo jedan milion pretplatnika, te podaci iz 450.000 domaćinstava predstavljaju ponašanje milion pretplatnika (domaćinstava) što predstavlja oko 40% svih domaćinstava u Srbiji. Sasvim je logično da su podaci sa STB-ova zbog velikog broja STB-ova sa kojih se prikupljaju daleko tačniji i precizniji od piplmetar metodologije kao pokazatelji ponašanja gledalaca pay TV operatera, u ovom slučaju SBB-a. Ova metodologija, za razliku od piplmetar metodologije, projektuje gledanost domaćinstava, ne pojedinaca i zbog veličine uzorka praktično ne sadrži marginu statističke greške."

"STATISTIKA JE KAO BIKINI"

U javnosti se pojavila još jedna, za neke i potpuno neverovatna "informacija". Naime, priča se da internet provajderi koji predstavljaju konkurenciju SBB-u mogu da blokiraju određene kanale, trajno ili na neko vreme, na EON uređajima pomoću kojih upravo SBB nudi uslugu gledanja televizije putem interneta za one građane koji nemaju pristup SBB-ovim tehničkim instalacijama. Naravno, u okviru ove usluge nalaze se i kanali N1 i Nova S koji se uglavnom ne mogu gledati kod konkurentskih kablovskih operatera kao što je, recimo, Telekom Srbija.

Poznati stručnjak iz oblasti informacionih tehnologija Nenad Krajnović za "Vreme" demantuje takvu mogućnost: "EON servis putem kojeg se emituje TV program na internetu, realizovan je iz United Cloud infrastrukture. Svaki korisnik dobija TV sadržaje u formi kriptovanih podataka. To znači da niko ko bi snimao i analizirao taj saobraćaj ne bi mogao da vidi šta on sadrži. S obzirom da

se TV program emituje sa United Cloud infrastrukture koja je distribuirana na internetu, analizom adresa sa kojih stiže TV sadržaj ne bi bilo moguće utvrditi o kojim se TV kanalima radi. Sve prethodno navedeno znači da Telekom Srbija nema tehničkih mogućnosti da utvrdi koji sadržaj korisnici primaju, pa samim tim nema ni mogućnosti da selektivno blokira određene TV kanale koji se emituju putem EON servisa."

Oliver Tošković kaže da manipulacija informacijama ima veoma mnogo: "Meni je omiljena izjava koja se često pripisuje Zvonku Mihajlovskom: 'Statistika je kao bikini, pokazuje sve, a ne otkriva ništa.' Čak postoji i knjiga 'Kako lagati uz pomoć statistike'. Međutim, to zapravo nema nikakve veze sa statistikom, već naprotiv, sa našim nepoznavanjem statistike. Ja često kažem studentima da ih svako može lagati na jeziku koji ne razumeju, pa će ih tako lagati i uz pomoć brojeva ukoliko ih ne razumeju. Dakle, učite statistiku da vas ne bi lagali oni koji je znaju bolje od vas. Rasprava o broju ljudi na protestima je sporedna. Suština je da veliki broj ljudi protestuje, da osećaju da nemaju gde da iskažu nezadovoljstvo, da nemaju gde da se bore za svoja prava i glas i da su zato na ulici. Sa tim ljudima se mora pregovarati jer su oni deo ove države. Oni se ne smeju nipodaštavati niti ignorisati. Uostalom, uporedite reakciju predstavnika vlasti na proteste u Srbiji, bilo na njima 5000 ili 20.000 učesnika, sa reakcijom vlasti na proteste u Francuskoj, koje izaziva aktivna masa od oko 5000 do 6000 učesnika. U Francuskoj, koja ima oko devet-deset puta više stanovnika od Srbije, njihov predsednik nije nazivao svoje sugrađane fašistima niti im je poručio da ih neće saslušati čak i da ih bude pet miliona, odnosno 50 miliona u slučaju Francuske."

✎ RADOSLAV ČEBIĆ

Foto: Bojan Stekić

Mladi vam ne veruju

Čak 58 odsto mladih nimalo nije zainteresovano za “politiku uopšte”, 52,7 odsto mladih nije zainteresovano za politiku u Srbiji na nacionalnom nivou, a još 11,7 je “malo” zainteresovano: dakle, skoro dve trećine mladih gotovo da uopšte nije zainteresovano za ono što se odigrava na političkoj sceni u Srbiji

Scena prva: odmah po završenim predsedničkim izborima 2017, potpuno neočekivano, u Beogradu su počeli masovni protesti koje su sačinjavali mahom mladi ljudi, studenti. Scena druga: jedna od najčešće izgovaranih rečenica nakon prvog protesta “Stop krvavim košuljama” u Beogradu u decembru 2018. bila je da mladih na protestu gotovo da i nije bilo.

Protesti zbog političkog nasilja nastavili su se mesecima nakon prebijanja Borke Stefanovića i dvojice njegovih stranačkih kolega u Kruševcu krajem novembra prošle godine: još uvek traju, a demografska struktura protesta se donekle izmenila, ima i mlađeg i starijeg sveta i zastupljeni su svi starosni uzrasti.

Međutim, sudeći po istraživanju “Mladi u Srbiji 2018/2019”, koje je nedavno objavila Fondacija “Fridrih Ebert”, ona prva slika, iz 2017, jeste anomalija: mladi su u ogromnom procentu nezainteresovani za politiku, ne veruju političkim partijama, ne veruju institucijama države, većina njih

nikada nije učestvovala na demonstracijama, demokratija i vladavina prava su im nisko na lestvici vrednosti, želeli bi da odu iz Srbije, imaju izraženu etničku distancu prema većini suseda, a skoro polovina ne želi da se država priključi Evropskoj uniji.

Istraživanje je obavljeno početkom 2018. delo je dvojice socijalnih psihologa – Dragana Popadića i Zorana Pavlovića, profesora i docenta na Filozofskom fakultetu u Beogradu – i jednog sociologa – Srećka Mihailovića, koji je do odlaska u penziju radio u Institutu društvenih nauka. “Mladi u Srbiji 2018/2019” nudi pravo obilje podataka o stavovima mladih (ispitanici su prosečno imali 22 godine, a ispitano je više od 1100 osoba starosti od 14 do 29 godina) u raznim oblastima života – politici, obrazovanju, vrednostima, zapošljavanju, porodici, načinu života...

NEZAJINTERESOVANI ZA POLITIKU

Ovde nije moguće napraviti temeljan presek svih oblasti o kojima su ispitanci bili anketirani, te će uglavnom – ali ne

isključivo – biti reči o stavovima anketiranih mladih osoba o politici. U pokušaju da za “Vreme” sumira zaključke do kojih su došli, sociolog Srećko Mihailović, jedan od autora studije, kaže da mladi sve teže uspevaju da odrastaju u ovakvom društvu i da dođu do stabilne faze svog života:

“Ono što se dešava u procesima obrazovanja, zapošljavanja i procesima rada pokazuje pogoršanje stanja stvari. Mladima danas je mnogo teže nego što je bilo mladima juče, a za to su odgovorni oni koji su juče bili mladi”, kaže Mihailović.

Najpre: mlade u najvećem broju politika ne zanima. Čak 58 odsto mladih nimalo nije zainteresovano za “politiku uopšte”, 52,7 odsto mladih nije zainteresovano za politiku u Srbiji na nacionalnom nivou, a još 11,7 je “malo” zainteresovano: dakle, skoro dve trećine mladih gotovo da uopšte nije zainteresovano za ono što se odigrava na političkoj sceni u Srbiji.

Kako ističu autori istraživanja, nezainteresovanost mladih za politiku u odno-

su na istraživanje iz 2015. godine je povećana: "Privatizacija života, odnosno dominantna usredsređenost na lične probleme i nespremnost na učešće u javnom životu, rasprostranjena je među mladima u Srbiji. (...) Za politiku su manje zainteresovani mladi koji su nezadovoljni sobom, kao i osobe koje su autoritarnije, etnocentričnije i generalno nepoverljivije prema drugim ljudima. Veću distancu prema politici imaju mladi sa izraženijim osećajem relativne uskraćenosti i koji ispoljavaju određene karakteristike političke demotivisanosti. Prema tome, čini se da nezadovoljstvo ne stvara potencijal za aktivnost u politici i promenu nezadovoljavajućih uslova u društvu, već, umesto toga, još više udaljava mlade od politike."

Kako objašnjava Mihailović, reč je o relativno novom trendu u odnosu pre-

Sa druge strane, 59,2 odsto mladih bi glasalo na parlamentarnim izborima ukoliko bi oni bili održani naredne nedelje (i ukoliko bi imali pravo glasa) a samo 16,5 odsto ne bi, što je dosta kontradiktorno u odnosu na pomenutu nezainteresovanost – naročito podatak koji autori navode, da je u odnosu na istraživanje iz 2015. godine skoro dvostruko manji broj ispitanika koji ne bi glasali na budućim izborima.

Autori navode da čak trećina mladih nikada nije raspravljala o politici u krugu porodice i prijatelja, a da o politici češće raspravljaju muškarci, stariji i obrazovani, kao i osobe višeg društveno-ekonomskog položaja. Uzimajući u obzir da se ispitanici ipak informišu o politici, autori zaključuju da "u nekom smislu, mladi ipak prate politiku", te da "pretežna

ne veruje 40,9 odsto ispitanika, predsedniku države 40,4 odsto, nacionalnom parlamentu 40, MMF-u 38,3, a medijima 37,6 odsto ispitanika.

"Nepoverenje mladih je delimično razumljivo zbog lošeg učinka nekih od najosnovnijih institucija demokratije u Srbiji. S tim u vezi, više zabrinjava to što mladi nisu spremni da reaguju i da se usprotive elitama kako bi ih naterali da budu odgovornije i delotvornije. (...) Glavni aspekt po kojem su odgovori mladih iz Srbije jedinstveni je taj da oni nemaju poverenja u medije, niti u političke stranke. To se u velikoj meri svakako odnosi na medije, s obzirom na to da mladi iz svih anketiranih zemalja generalno nemaju nikakvo poverenje u političke stranke", navode autori studije.

Srećko Mihailović dodaje i da je on u nekoliko istraživanja pokušao da razdvoji crkvu kao instituciju od sveštenika i "religijske administracije": "Pokazalo se da postoji razlika u poverenju, da postoji poverenje u crkvu kao instituciju, ali ne i u ljude koji obavljaju crkvene poslove. Pretpostavljam da bi takvo razdvajanje i u novijim istraživanjima potvrdilo taj nalaz od ranije. Reč je o protivrečnim tendencijama, o trendovima koji ne idu u istom pravcu, i nailazite i na ono što je liberalno i na ono što je konzervativno i demokratsko, ali i veoma razvijen autoritarizam kod mladih ljudi. Ta društvena protivrečja kod mladog sveta više dolaze do izražaja nego kod drugih starosnih grupa, koje nastoje da pomire te protivrečne trendove, da ne štrče, da ne budu u grubim razlikama, dok mlad čovek o tome ne vodi računa."

Upoređujući sa drugim okolnim zemljama, u Srbiji je zabeleženo najmanje poverenja ispitanika prema medijima (1,97, na skali 1–5) – najniža sledeća "ocena" je u Crnoj Gori (2,27), dok najviše poverenja u medije mladi imaju u BiH (2,71), Hrvatskoj (2,79) i Bugarskoj (2,91). Poverenje u političke partije je najniže u Rumuniji i Albaniji (1,65 na skali 0–5), a odmah za njima je Srbija sa ocenom 1,66.

Podjednako kontradiktorno deluju podaci o stavovima o demokratiji i ocenama različitih aspekata demokratskog političkog sistema. Više od trećine mladih (37 odsto) nezadovoljno je stanjem demokratije u Srbiji, četvrtina njih ne zna

■ 36,8 odsto ispitanika smatra da je demokratija generalno dobar oblik vladavine (17 odsto se ne slaže sa ovim), a 42,6 odsto smatra da je za zdravu demokratiju potrebna politička opozicija (10,5 odsto se ne slaže)

ma politici i političarima – ne samo ovde, nego i u svetu: "To je odsustvo poverenja i trend opadanja poverenja u lidere i političke institucije, a na neki način i u demokratiju. Reč je o protivrečju – mladi ne pokazuju aktivistički naboj koji bi po pravilu trebalo da im bude svojstven i to odsustvo je u koliziji sa vrednosnim opredeljenjima. Ono se može objasniti niskim poverenjem, apolitičnošću, apativnošću, odnosno time što nemaju poverenja ni u političke partije, ali to objašnjenje je jednostavno ne pije vodu kada se suoči sa činjenicom da, ako to neće ni mlad svet, ako neće građani, pa ko će onda da se izbori za te vrednosti za koje smo svi opredeljeni", pita se Mihailović.

nezainteresovanost za politiku ukazuje da je više reč o negativnim osećanjima prema politici nego o stvarnoj nezainteresovanosti ili neobaveštenosti".

NATO, STRANKE, PREDSEDNIK I MEDIJI

Prilično porazno deluju podaci o poverenju u institucije. Mladi najviše veruju u crkvu i verske ustanove (21,1 odsto ima "potpuno poverenje", a 16,6 odsto prilično poverenje), vojsku (15,3 + 20,1 odsto) i policiju (8,5 + 15,4 odsto).

Kome mladi nimalo ne veruju? Na prvom mestu je NATO (kome nimalo ne veruje 51,1 odsto ispitanika), slede političke partije (50,5 odsto), lokalna samouprava (41,5 odsto), nacionalnoj vladi nimalo

Zapošljavanje

Poredeći podatke o zaposlenosti anketiranih u 2015. i 2018. godini, zapaža se veliki skok tzv. privremenog zaposlenja: od ukupnog broja zaposlenih i onih koji traže posao, u 2015. njih 29 odsto bilo je privremeno zaposleno; ta brojka je porasla na čak 52 odsto u 2018. Nezaposlenost jeste smanjena – sa 34 na 19 odsto, ali to se nije prelilo u stalno zaposlenje: broj stalno zaposlenih je smanjen sa 37 na 29 odsto. Ovo, u kombinaciji sa podatkom da dve petine ispitanika radi duže od standardnog radnog vremena, vodi autore do zaključka da "dve petine mladih koji su radno angažovani spada u kategoriju prekarnih radnika".

Obrazovanje

Autori navode da društveno-ekonomski položaj u "ogromnoj meri određuje šanse za sticanje fakultetske diplome", te da "umesto da bude sredstvo transformacije društva i garancija pravičnosti, sistem obrazovanja često je sušta suprotnost tome: mašinerija za reprodukciju nejednakosti", odnosno da "sistem obrazovanja nastavlja da stvara obrazovnu i socijalnu nejednakost".

kakvo je stanje, još četvrtina (26 odsto) je neopredeljeno, a 12 odsto je zadovoljno stanjem demokratije u Srbiji. Ujedno, 36,8 odsto ispitanika smatra da je demokratija generalno dobar oblik vladavine (17 odsto se ne slaže sa ovim), a 42,6 odsto smatra da je za zdravu demokratiju potrebna politička opozicija (10,5 odsto se ne slaže).

Međutim, čak 39,6 odsto mladih misli da je "snažna partija koja predstavlja običan narod" ono što je Srbiji potrebno (17,3 odsto se ne slaže ovim stavom), čak 36,2 odsto misli da "treba da imamo vođu koji čvrstom rukom vlada Srbijom za opšte dobro" (ne slaže se četvrtina ispitanika), a 16,1 odsto da je "u određenim okolnostima diktatura bolji oblik vladavine od demokratije" (ne slaže se 45,3 odsto).

Kada je reč o ocenama stanja vrednosti u Srbiji i EU, mladi najgore ocenjuju zaposlenost – čak 53,4 odsto zaposlenost u Srbiji ocenjuju sa "loše" ili "veoma loše", ekonomsku dobrobit građana istom ocenom ocenilo je 48,4 odsto, ravnopravnost 38,7 odsto, demokratiju 35,3, vladavinu prava 35, ljudska prava 34,2 odsto... U svim ovim kategorijama stanje u EU je daleko bolje ocenjeno – ponegde se "gađaju" negativan procenat u Srbiji (tj. da je stanje "loše" i "veoma loše") sa pozitivnim procentom u EU ("dobro" i "veoma dobro").

Autori navode da tri četvrtine mladih u Srbiji izražava želju/nameru da emigrira, "što stavlja Srbiju na prvo mesto među zemljama u regionu, u kojima takvu želju ima u proseku polovina ispitanika".

O ideološkoj opredeljenosti dovoljno govori podatak da je, između leve i desnice, ubedljivo najveći broj njih (57,4 odsto) odabralo odgovor "ne znam". Daleko ispod nalazi se koncentracija oko centra (14,5 odsto), sebe kao krajnju levicu vidi 4,2 odsto, a kao krajnju desnicu 1,8 odsto.

Na skali najznačajnijih ličnih vrednosti, na prvom mestu je zaposlenost sa 28

Foto: Bojan Stekić

odsto, potom ekonomska dobit građana sa 16 odsto "glasova", ljudska prava su najvažnija za 15 odsto ispitanika, dok su u donjem delu "tabele" bezbednost i individualne slobode (po šest odsto), ravnopravnost (pet), te demokratija i vladavina prava sa po četiri odsto.

"Uzeti zajedno, ovi nalazi mogli bi da ukažu na to da mladi ljudi 'odobravaju' žrtvovanje individualnih sloboda i vladavine prava, pa čak i same demokratije, zarad poboljšanja životnog standarda. To predstavlja lošu vest kad je reč o izgledima za jačanje demokratskih institucija, kao i naznaku da mladi ljudi nisu svesni činjenice da ništa osim zaštite upravo tih vrednosti za koje oni smatraju da se urušavaju ne može da donese ekonomsku dobrobit", komentarišu autori ove rezultate.

Po pitanju priključenja EU, mladi u Srbiji se znatno razlikuju od svojih vršnjaka u zemljama regiona. Od onih koji su dali validan odgovor (da/ne), u Albaniji je taj odnos 94,5–5,5 odsto (samo 5,5 odsto ne želi u EU). Iza Albanije je Kosovo (88,9–11,1), BiH (84,9–15,1), u Makedoniji je taj odnos 81–19, u Crnoj Gori 77,2–22,8, dok je u Srbiji samo 56,1 odsto za ulazak u EU, a 43,9 odsto protiv ulaska. Autori napominju i da su mladi iz Crne Gore i Srbije dali daleko manje validnih odgovora na ovo pitanje – na pitanje da li Srbija treba da uđe u EU, 26 odsto ispitanika je odgovorilo da ne zna, a 11 odsto nije odgovorilo.

KAO DA RAT I DALJE TRAJE

"Vrlo mali broj mladih ljudi iz uzoraka su putovali u inostranstvo, a rasprostranjen je strah od putovanja u susedne zemlje prema kojima generalno posto-

ji izražena etnička distanca", kaže se u studiji, u kojoj se velika većina ispitanika izjasnila kao Srbi.

Istraživanje je pokazalo da bi sklapanje braka sa Albancem/Albancem smetalo čak 55 odsto ispitanika, dok bi i samo prijateljstvo bilo problematično za trećinu ispitanika. Slično je i sa Romima (53,7 odsto ima problem sa brakom, četvrtina sa prijateljstvom sa Romima), Hrvatima (35 odsto se protivi braku a 15 odsto prijateljstvu sa Hrvatima/Hrvaticima) i Bošnjacima (trećina se protivi braku, 12 odsto prijateljstvu).

Autori navode da je dva odsto ispitanika "krajnje netolerantno, odnosno nije im prihvatljiv nikakav odnos ni sa jednom etničkom grupom", kao i da "uprkos činjenici da su najmlađi ispitanici bili pošteđeni odrastanja u društvu pogođenom etničkim sukobima i ratom, oni nisu ispoljili ništa manju etničku distancu u poređenju sa mladima koji su odrastali u razdoblju etničkih sukoba".

"Ima indicija da se etnička distanca povremeno pojačava, povremeno smanjuje, i da smo sada u fazi njenog jačanja. To nije samo karakteristika mladih ljudi, iako bi tu čovek mogao najmanje očekivati, nego i kod srednje i kod starije generacije. Ta distanca prema Albancima, Romima, Bošnjacima, Hrvatima je nešto što je, izgleda, vertikalna u političkoj kulturi Srbije već jedno tri, četiri decenije, posle opadanja jugoslovenstva. To svakako spada u jedan od teških nalaza koji moraju da izazovu ozbiljnu brigu i veliku zabrinutost ljudi kojima je stalo do ove zemlje i ovog društva", zaključuje Srećko Mihailović.

PRIREDIO: RADMILO MARKOVIĆ

Riblja čorba, alpsko mleko

Zašto bi današnji Borini patriotski razlozi za pevanje bili pisani pod navodnicima, ako tako nisu pisani oni iz vremena jugoslovenskih ratova

Svet je pun čudesa, a najčudesniji od svega su ipak ljudi, naročito oni koji žive i misle po nekom svom kalendaru, sasvim nezavisnom od dešavanja u stvarnom svetu. Tako je, na primer, Vučić Kolumbo Aleksandar tek pre koju godinu primećio da je Berlinski zid nešto ruševan u poslednje vreme, te da ta ruševnost ima izvesne dalekosežne konsekvence o kojima bi valjalo voditi računa; i još nam se javno požalio na sebe, to jest na svoj loš vid i nešto sporije kapiranje. I taman čovek pomisli da bizarnije od ovoga ne može da bude, kad ono – ima: postoje, eto, ljudi koji su u 2019. godini u stanju da se *razočaraju* u Boru Čorbu Đorđevića. Koje je B. Č. Đ. i dalje u stanju da *neprijatno iznenadi*. Ne, ne mislim na Vladetu Jankovića: ima ih još, ne biste verovali koliko.

Pa dobro, šta je to tako strašno uradio najveći Srbin među Čačanima posle Boška Obradovića? Eh, šta: zapevao je, zai-grao i za pojas zadenuo na onom skarednom vučićevskom derneku prošlog petka, a na koji su od koekude dovedeni svi koji nisu mogli ili umeli da uteknu janjičarima i zulumčarima. Iznajmio je svoje ime i "brend" svog benda za jednu nedostojnu svrhu, što je mnoge, izgleda, šokiralo. Valjda se nisu tome od njega nadali, šta li? Pošto je Čorba sve do sada, je li, bio besprekoran.

E sad, da je bilo otužno slušati Đorđevićev glas u prolazu sa gigamega snažnih zvučnika koje je na Terazijama postavio valjda DJ Žeks, sasvim je nesumnjivo. Ali opet, sto mu gromova, zašto Đorđeviću odjednom niko ne veruje kad objašnjava da je pristao da bude prateći vokal Ivice Dačića i kućni zabavljač jedne sumračne klike strogo "iz patriotskih razloga"? Zašto bi današnji Borini patriotski razlozi bili pisani pod navodnicima, ako tako nisu pisani oni od juče, a pogotovo oni od prekujuće, u vreme zakuvavanja i potom krvavog trajanja jugoslovenskih ratova?

A sve je, dakako, sasvim lepo i nedužno počelo... Riblja je čorba nastala 1978, još je drug Tito bio živ i veselo hopsao po svetu glumeći globalnog kralja Nesvrstanih; u prvih desetak godina postojanja, RČ je postala epicentar YU rokenrol mejnstrima, najveća uz Bijelo dugme. To ste morali ceniti i ako privatno niste preterano marili za njegovu muziku. A onda je Bora – ovo je moja teorija, teško dokaziva ali vrlo pouzdana... – upao u "loše društvo", polaskala mu, zanela ga i pokondirila tzv. Francuska 7, pa je i on poželeo da bude "pesnik raspetog srpstva" i "nacionalni radnik" od formata... I tako je već pred kraj osamdesetih Bora počeo da merka i birka svoju publiku po kriterijumu krvi i tla: jedne je nazivao braćom i sestrama, drugi su bili ustaše, bečki konjušari ili šta već, jedno skrnaviye od drugog. Onda su došli kanibalski jugo ratovi, a Bora je po-

nosno stao na branik jednog od zaraćenih kanibalizama, tvrdeći da je ljudožderstvo jedino normalno i časno ponašanje u takvim okolnostima. Ne bih rekao da je to učinio iz banalno profilerskih motiva: biće da je iskreno poverovao u toksične budalaštine "visokog" društva koje mu je – ubogom musavom rokeru, darovitom ali slabo potkovanom – imponovalo, te da ih je zahvalno interiorizovao, pa su to postala i njegova "najdublja" uverenja. Kako god, u suštini je RČ najkasnije tada prestala da bude relevantan rokenrol bend i postala prateći orkestar jednog putujućeg pajaca. Koji, doduše, izvode i pesme "od ranije", kao vlastiti cover band. Ti čestiti trudbenici srednjostrujaškog rokenrola su, siguran sam, zaslužili bolje, ali naposletku, svako bira sebi društvo, kontekst i sudbinu.

Nakon "miloševićevske", "šešeljevske" i sličnih najgroznijih faza, Bora se ka kraju devedesetih naizgled malo osvestio i kovarnuo, krenuo u nekakvu slabo artikulisanu "opoziciju", ispevao "Baba Julu" i slične rugalice za široke mase uskih nazora, ali suštinski se Bora nije promenio: ostao je veran tvrdokorno desničarskom imaginarijumu, nije više ni mogao ni hteo da izađe iz začaranog kruga u koji je tako poletno uleteo. Samo što su u dvehiljaditima sve te njegove mantre zvučale već beznadežno anahrono, kao deo oveštalog repertoara u koji ni sam izvođač ne veruje, ali mora da ga peva do iznemoglosti jer drugi odavno nema. Na to već odavno nisi mogao čak ni da se ljutiš: samo odmahneš rukom, slegneš ramenima i napraviš onaj "ma, pusti" izraz lica.

Dobro, ali otkud sad u svemu tome "Vučić"? I je li to sad kod Bore isto iz ubeđenja, ili ipak samo za pare? Nemam pojma, a pravo da vam kažem, nije baš ni da me mnogo zanima. Samo mi je zabavno kako su sad na njega odjedared silno ljuti oni koji su ga, izgleda (da li je moguće?!) ozbiljno doživljavali u *Baba Julu* fazi, a još su ljući oni koji su u njemu videli patriotskog saborca, sve se zajedno s njim zaklinjući da će se sresti "dogodine u Prizrenu". Mada je to manje verovatno nego da će se sresti prošle godine u Marijenbadu. Sada je on za njih "izdajnik", ili sluga "najvećeg izdajnika u istoriji Srbije". Tako su i Bora i Vučić, gle, moralno poginuli od idiotskog radioaktivnog rečnika u čijem su uspostavljanju imali i te kako zapažene uloge. Što jeste izvesna *poetic justice*, kako god okreneš.

Inače, Bora nas poslednjih godina posećuje iz dijaspornog (jugo)inostranstva, i to baš od "bečkih konjušara", što je isto radikalna ironija sudbine, ali ako njemu ne smeta, ko sam ja da prigovaram. Ide mi na živce samo to što je odmah usvojio politički šablon tipičnog gatarbajtera: dolazi u zavičaj da srbuje o našem trošku škropeći nas uskislom čorbom, a onda se poslušno vraća domov da pije alpsko mleko.

Vožnja dronom po

“Mi i danas imamo istaknute stručnjake u akademiji, a svakako i u dijaspori, koji bi mogli mnogo toga da projektuju, ali nema ko da to napravi, jer nema ko da donese odluku da idemo tim putem i da se oslonimo na srpsku pamet. Zašto? Između ostalog i zato što se uvek javi ono čuveno, da prevedem na crnogorski, ‘A đe sam tu ja?’”

Već na početku intervjua, akademik Dejan Popović, na konstataciju da je jedan od retkih ljudi koji ima pun radni staž u Srbiji i skoro 26 godina angažovanja na univerzitetima u svetu, kaže da je to doprinelo da na vreme počne da sagledava gde smo mi, a gde su drugi, i da razvija kritičku svest. Dejan Popović je dugogodišnji profesor ETF-a, vrhunski stručnjak iz oblasti biomedicinskih nauka, profesor emeritus na Univerzitetu Alborg u Danskoj, nekadašnji profesor Univerziteta Alberta u Kanadi i Univerziteta u Majmiju.

Razgovaramo o “novoj arhitekturi” Beograda, o odsustvu urbanističkog plana, o ovdašnjem mentalitetu, o struci koja se (ne) pita, o ulaganju energije koje uvek ima smisao, a najpre o mladima i obrazovanju.

“Mi smo, kao i sve zemlje nekadašnjeg istočnog bloka, u tipičnoj tranziciji, s tim što je ta tranzicija ovde izraženija zbog posledica pogubnog nacionalizma. U filmu *Podzemlje* postoji jedna scena kada Sami slučajno ispali top i počinje lutanje kroz tunele na kojima pišu imena gradova. Mi

smo u tim tunelima. Mladi ljudi su u tim tunelima, hoće da nađu neki grad, izađu iz te kanalizacije, stignu napolje, ali se onda pojave u nekom drugom svetu gde sve drugačije izgleda. Ipak, ovo što se događa ne znači da treba da izgubimo veru i pozitivan stav, već znači da moramo da se menjamo”, kaže Dejan Popović.

A onda razgovor nakratko skrene u osvežavajuću ironiju, ali uz našu napomenu čitaocima da šala sadrži u sebi više nego preciznu dijagnozu trenutka u kojemu smo.

“VREME”: Kada smo razgovarali pre nekoliko dana, dogovarajući se za intervju, rekli ste mi da imate važnu ideju čija realizacija može da doprinese privrednom rastu Srbije. O čemu se radi?

DEJAN POPOVIĆ: Zamislio sam nešto veoma moderno u ovo doba čistih energija. To bi bila investicija, možda čak i najveća u savremenoj istoriji Srbije. Ja, naravno, očekujem da imamo filantropskog partnera iz Azije ili Afrike. Projekat je da proizvodimo snažne dronove. Naravno, ne one koji će da gledaju koliko ima ljudi na ulicama, to ni slučajno! Već dronove kao male leteće automobile. Jer naše tržište vapi za tim, a imaćemo i za izvoz. Vi danas hoćete da pređete iz Jugovićeve na Zeleni venac ili hoćete da stignete na posao, a radite u centru. Kako ćete to da učinite? Pa dronom! S jedne na drugu stranu pređete za tren, a taj dron, pošto teško da ćete naći parking mesto, može da vas čeka gore, u vazduhu.

Beogradu

■ **“Ovde postoji Kalemegdan, Tašmajdanski park, Donji grad, a onda vi pravite besmislene pešačke zone, u stvari oaze za kafiće. Nisam ja protiv kafića, ali ne može sve da bude Skadarska ulica ili Skadarlija”**

Fotografije: Bojan Stekić

Ali hajde da se vratim u realnost, da ne budem kritičan prema svemu. Dobro je što ima investicija, što je zaposlena građevinska industrija i što postoji industrija igrice i ozbiljnijih IT rešenja. Ali mislim da na nivou države treba da postoje prioriteta. Prioritet je da se prvo investira u pristojne škole, da postoji kanalizacija, a nisam siguran da je prioritet popločati neki skver. Lepo je kada čovek hoće nešto da dotera, ja se radujem kada to činim u svojoj kući. Ali prvo napravim kanalizaciju, vodovod i okrečim zidove, pa posle gledam kakvo ću ozvučenje da kupim. Ovde se nešto poremetilo u redosledu.

“Nova arhitektura” Beograda često mi deluje kao da je neko okrenuo grad naopačke. Kako se vama, kao građaninu Beograda, čine ra-

dovi u toku, odnosno najavljene promene?

Mislim da je ovo što se događa mimo svih pravila. Beograd ima svoje jezgro, Stari grad, ja sam se tu rodio i odrastao. Beograd je grad sa brdima u kome nije postojala struktura kao u drugim velikim gradovima, gde se napravi jedan pa drugi prsten oko grada i postoje kraci koji idu ka centru tih prstena. U drugim velikim gradovima takođe je izgrađeno nešto što u Beogradu samo što nije gotovo – ostalo je još da se izbuše rupe, a karte su prodate – a to je metro. I šta se sada radi? Gradi se nešto što ja ne mogu ni da nazovem gondolom. Ne vidim koji je interes da se neko vozi u toj kabini i da ga prevezu žicom iznad reke, gde nema šta da vidi. Čemu će da se divi? Čemu služi ta takozvana gondola? Neko

će da se došeta do Kalemegdana da bi došao do Novog Beograda, a onda će da sedi na obali pa će da se vrati nazad ili će da se voza sa leve na desnu stranu Save da bi se ona isplatila.

Znate na šta me to pomalo podseća? Kada se vozite brodom pored Aljaske, s jedne strane more, s druge ništa. I to traje i traje. A onda vam pokažu totem u jednom gradiću i vi stanete ispred tog totema, jedine stvari koju ste videli u poslednjih nekoliko dana, i skoro da možete da čujete totem kako vam kaže: “Ja znam šta ću ja ovde, ali ne znam šta ćeš ti.”

Ali to je sitnica naspram nečeg drugog: u Beogradu ne postoji urbanistički plan. Ne znam nijedan drugi grad gde ne može da se pride motornim vozilom Akademiji, Narodnom pozorištu, Muzeju i zgradi Univerziteta. Osim onim mojim dronom.

Druga stvar je ova potreba da se sve pretvara u pešačku zonu, tamo gde tome nije mesto. Zašto pešačke zone nisu u Užičkoj i Tolstojevoj ulici, tamo su lepe vile, pa zelenilo, divno za šetnju i bicikle. Ovde postoji Kalemegdan, Tašmajdanski park, Donji grad, a onda vi pravite besmislene pešačke zone, u stvari oaze za kafiće. Nisam ja protiv kafića, ali ne može sve da bude Skadarska ulica ili Skadarlija. U centru skoro da više nema nijedna zanatska radnja, samo telefoni i patike. I svi ćemo da idemo u šoping-molove i da pijemo kafu. Nisu svi turisti, neko ovde radi i živi. I taj neko uskoro neće moći ni da priđe svojoj kući.

Pita li struku iko išta?

Sada skoro i da ne postoji javna rasprava, čini mi se da struku niko ništa i ne pita. Ja sebe smatram dobro informisanim u oblasti medicinskih tehnologija. Godinama sam bio član Komisije za informacione tehnologije Ministarstva zdravlja, učestvovao sam u komisiji za kupovinu opreme: da li je bolje da se kupi gama nož ili sajber nož, koje su tehnološke prednosti jednog, a koje drugog. Danas me niko ništa ne pita. Ne znam ko učestvuje u tome i ko daje savete. Onaj koji prati najsavremeniju tehnologiju ne radi u ministarstvu, već u ustanovi gde mu je posao da to »

prati. Pretpostavljam da se struka ne pita ni u urbanizmu. Međutim, krivi smo i mi iz struke što ne pristupamo organizovano rešavanju raznih problema i reagujemo tek kad reakcija nema nikakvog dejstva.

Postoji još nešto važno. Kada je 1945. nastala Jugoslavija, Milutin Milanković je uticao da se formiraju mnogi naučni instituti i država je stajala iza toga. Zatim, kada prođete Beogradom i pogledate na Savu i Dunav, skoro svaki objekat koji vidite projektovao je neko od akademika, profesora univerziteta, naravno sa svojim timovima. Samo da pomenem neke: Hajdin, Žeželj, Zrnić, Nenadović. Ta ista država koja je davala projekte, napravila je i preduzeća – Partizanski put, Mašinogradnju, Energoprojekt itd. – koja su to mogla da izvedu, i izveli su. Sistem je funkcionisao. Naravno, takvo vreme više ne postoji, a ne bih hvalio da je tu sve bilo perfektno, i bilo je niz pogrešnih investicija (na primer železara u svakoj republici Jugoslavije). Mi i danas imamo istaknute stručnjake u Akademiji, a svakako i u dijaspori, koji bi mogli mnogo toga da projektuju, ali nema ko da to napravi, jer nema ko da donese odluku da idemo tim putem i da se oslonimo na srpsku pamet. Zašto? Između ostalog i zato što se uvek javi ono čuveno, da prevedem na crnogorski, "A đe sam tu ja?"

Govorili ste u nekim ranijim intervjuima da je ovde potrebno promeniti način ili, kako ste rekli, kulturu razmišljanja. Osim tog "đe sam tu ja?", kada uporedite Srbiju sa zemljama u kojima ste radili, poput Danske ili SAD, šta biste rekli da je razlika? I gde po vama postoji potreba, da ne kažem nužnost, da se menjamo?

Čovek na Zapadu zna da je samo ono što je stvorio svojim radom i veštinom njegovo i on mora da se trudi. To je ugrađeno u sistem. Ovde još uvek postoji razmišljanje: čekam da mi neko reši stan, mama i tata, tetka iz Kanade ili država. Ali tamo, mlad čovek već sa 18 godina razmišlja o investiciji u svoj stan i u svoje obrazovanje. Američki student plati školarinu i pošto je platio za svoje časove, on ih ne propušta. Beogradski student ne plati ništa jer mu je to besplatno. Naravno, ova reč se koristi potpuno pogrešno. Ne postoji ništa besplatno, samo je pitanje ko plaća i kako plaća. Besplatna škola znači da je

neko platio što vi idete u školu, dao platu profesoru, kupio tablu i računar. I ovaj naš student dođe u salu. Na prvom času je sto studenata, onda se oni raspitaju kako se najlakše polaže ispit i više ne dolaze na predavanja i vežbe. Onda ne polože ispit, pa štrajkuju zato što je teško položiti ispite. Naravno, ne svi, ali govorim o jednom dominantnom stanju svesti. Ljudi moraju da shvate da su oni ti koji treba da stvore svoj svet, da znaju koje poslove treba da nauče, kako da zarade novac i da plate račune.

A onda, moraju da shvate da postoje pravila koja su tu ne da bi se donela, nego da bi se sprovedla. Kod nas neko mirno vozi suprotnom takom, obično je to audi ili mercedes, zato što se njemu žuri. Tako ne može. Tačnije, može, ali onda ste tu gde ste. Ako ne dobijete dozvolu za gradnju, pa ne možete da menjate opštinu da biste zidali na Kopaoniku. Tačnije, možete...

Bolje da ne počinjemo razgovor o korupciji...

Ja sam bio aktivista Saveza komunista, partijski sekretar. Osamdesetih godina sam bio predsednik upravnog odbora Studentskog centra. Prva stvar koju sam utvrdio je da su delovi Studentskog grada pretvoreni u ono što ne treba da budu. Zatim, videh račune da se nabavlja ogromna količina bifteka, ali sumnjam da je to ikada servirano u studentskoj menzi. Zagrebao sam po tome, zaključio da postoji ogromna korupcija i doveo sam do toga da se otpuste sva tri direktora, ali to je doprinelo da se relativno brzo povučem sa ove vrste društvenog rada.

Ne verujem danas u takav scenario, da bi direktori bili otpušteni.

Ni ja. Ali važno je da postoje ljudi koji su spremni da učestvuju u tako nečem, da to razotkrivaju. Mada, ja sam prvi put postao svestan da ne mogu ništa da promenim 1984. godine, kada sam došao u sukob sa ljudima u Gradskom komitetu zbog lopovluka u Marksističkom centru. Oni nisu ništa uradili po tom pitanju, a meni su savetovali da se ispišem, i tako sam prekinuo svaku političku aktivnost. Verovatno su mi upisali u dosije da sam nepodoban za saradnju, zato što me od tada niko od političara nije zvao da upravljam bilo čime. Mada se za neke veoma radujem što me nisu zvali.

Kada kažete da ste shvatili da ne možete ništa da promenite, zar vas ne plaši ta rečenica?

Bolje da je revidiram, shvatio sam da nešto ne mogu, ali da nešto mogu da menjam, i onda sam se usmerio na to drugo. Recimo, šta se danas događa u SANU? Na čelu sa mojim prijateljem, predsednikom SANU Vladimirom Kostićem, stvari se menjaju. Da li su sve promene najbolje? Ne znam. Tek kada prođe vreme, vidite da li ste isušili močvaru ili ste je napravili gorom. Ali Vladimir Kostić je uspeo da aktivira niz ljudi, u koje spadam i ja, i rešili smo da uložimo energiju, i to svoju i to, naravno, bez kompenzacije. Pomenuću jedan primer: u Akademiji sada postoji Odbor za energetiku u kojem nisu samo akademici već i niz stručnjaka iz proizvodnje, prenosa i distribucije električne energije, pa i neki koji su u Vladinim agencijama. Mi pokušavamo ministarstvima i premijerki da damo stručne strateške materijale, da ukažemo na to kako može da se popravi situacija, da zaista stignemo do

■ **“Prioritet je da se prvo investira u pristojne škole, da postoji kanalizacija, a nisam siguran da je prioritet popločati neki skver”**

zelene energije, a ne da slepo pratimo neke propise koje u stvari ne možemo da sprovedemo.

Pa da li vidite da ponešto od onog što radite ima efekta?

Ne očekujem da sada mogu da se latim mikrofona na nekom mitingu, i da će ono što ću reći doneti velike promene. Ne, reći će odleteti u vazduh! Moram da radim, da ulažem ogromnu energiju. Ovde ima raznih aktivnosti, ja sam prilično aktivan i sa svojim bivšim studentima. Jako sam radostan kada su oni bolji od mene. Gde su moji studenti? Milica Đurić-Jovičić je nedavno postala v.d. direktora Fonda za nauku, doktorirala je sa 28 godina, ima perfektno radove i ume da misli. Moji bivši studenti iz Belgije su napravili malo preduzeće i prave uređaje koji snimaju moguću aktivnost, pobedili su u takmičenju za najbolju inovaciju 2013. Preduzeće sa kojima sad sarađujem je ove godine pobedilo u takmičenju za najbolju inovaciju, sa aparatom za električnu stimulaciju koji pomaže paralizovanim ljudima da vežbaju na biciklu i voze tricikl po prirodi. Jedna druga firma pravi najsavremeniju prenosnu tehnologiju koju neko nosi u cipelama i koja može da ga uči da hoda. Šta to znači? Napravio sam preduzeće koje finansiraju Španci koje se zove Tecnalia i zapošljava pamet koja je od interesa za svet. Kraće, kada izgradite platformu i uložite energiju, može da se stigne veoma daleko. Kao što kaže kineska poslovica: Ako hoćeš da živiš sto godina, poučavaj narod.

Kako vi vidite ulogu SANU u društvu? Često se čuju pozivi da ona treba više da reaguje kada je reč o društvenim pitanjima. Mada, kada sam

radila intervju sa predsednikom SANU Vladimirom Kostićem, on mi je odgovorio da SANU nije nalik političkoj partiji da bi njeni članovi žrtvovali individualni stav i stali iza glasova većine.

SANU ne može i ne treba da ima društvenu ulogu u tom pogledu jer je stepen različitosti u razmišljanjima, što je potpuno logično za naučnike, ogroman. Da biste napravili prodor, morate da budete drugačiji od sredine. Ta potreba za stalnim društvenim angažovanjem Akademije dolazi iz jednog drugog vremena.

Ono gde bi SANU mogla da deluje je da možda bude recenzent određenih stvari jer su akademici u velikom broju slučajeva integralne ličnosti i mogu da učestvuju u različitim pitanjima. Recimo, moja struka je elektrotehnika i upravljanje, ali to ne znači da ne učestvujem u skupovima gde se govori o tome kako napraviti sistem u kome imate u kući električno brojiilo koje vas direktno informiše kad da trošite struju, jer je ona jeftina na tržištu, a kad da se uzdržite. Ili, postoji tehnologija poznata kao blokčejn (engl. *blockchain*) tehnologija. Vi tu tehnologiju možete da primenite kod nas – recimo, da imate potpuno praćenje poljoprivrednog proizvoda i kada dođete na pijacu da se tačno zna šta je proizvedeno u Čačku, šta u Valjevu, šta je uvezeno, a šta je pokvareno meso. Ako je ugradite u tržište električnom energijom, vi ste gospodar svoje struje. Dobar primer ove tehnologije je primena na izbore, nema krađe. Mi smo predložili da sa Matematičkim institutom razvijemo takve programe i imamo razgovore sa ministarstvom o tome, i verujem da postoji interes, no nisam siguran koji. Takođe, zadatak akademika je da pokrene projekte od državnog interesa na kojima bi bili angažovani mladi ljudi, a gde bi sede glave sa velikim iskustvom i kontaktima opravdali svoje zvanje. I na tome se sada radi.

Spomenuli smo indirektno na početku razgovora odliv mozgova, odnosno odlazak u sredinu gde je sve novo. Kuda ide naše visoko obrazovanje?

Premalo se novca u njega ulaže, a i to što se ulaže je, rekao bih, upitno raspoređeno. Kada imate profesore koji rade u visokom obrazovanju, a sve vreme razmišljaju šta će još da rade da bi normalno ži-

veli, ako imate zaposlene koji traže drugi posao, onda cela stvar puca. Znae šta se dogodilo u Novom Sadu? Došla je firma Kontinental i profesori su masovno počeli da napuštaju fakultet, a školovanje profesora nije posao od 15 minuta.

Drugo, mi bismo morali da imamo mnogo jači univerzitet. Davno sam se zalagao da treba da postoji integralna katedra, recimo jedna za matematiku, jedan plan koji se neguje na univerzitetu, i taj integralni centar bi mogao mnogo bolje da sarađuje sa svetom.

Konačno, kod nas postoji nešto što se zove reizbor. Drugim rečima, to nije ponovo izbor na kojem vi možete da učestvujete, već jednom kada se neko ušanči na fakultetu, iznose ga samo sa nogama napred. Vi zbog toga ne dovodite ljude sa strane, ne podstičete zdravu konkurenciju i uspavate one koji su već tamo. Svetski rekordi se uvek postižu na svetskim prvenstvima jer vi trčite, a iza vas je odličan trkač, duva vam za vrat i morate da budete brži od njega. A na treningu vam niko ne duva u leđa. Primer koji je meni poslužio da ovako razmišljam potiče iz mog dečakčkog perioda kad sam se bavio plivanjem. Sećam se jedne trke u Subotici. Plivao sam u krajnjoj stazi, a pored mene je plivao jedan, rekao bih, skoro pa davljenik. U odnosu na njega sam bio odličan, ali sam u trci bio pretposlednji, a pre trke sam imao najbolji rezultat u grupi. Jednostavno, gledajući “davljenika” izgubio sam iz vida da ima odlučnih plivača. U životu mora da vas vuče trka, mora da postoji konkurencija, potreba da budete bolji, da nešto menjate. Kad kažem da stvari treba menjati, mislim i na upravljanje. Vlast generalno, onako kako je opisivao Domonović ili Nušić, ima problema da sagleda gde se nalazi, i gledajući nadole može da joj se zavrti u glavi. Posle nekog vremena, da bi se izbegla vrtoglavica, najbolje je ne gledati dole, već verovati onima kojima je idealno dok ste vi gore. Ako znate da postoji promena, to jest da ćete ponovo biti podanik, realnije razmišljate. U terminologiji koja vlada na univerzitetu to se kaže – najviše dva mandata, i pritom promena zakona ne sme da resetuje brojanje. Potrebna je nova pamet, nema vlasti koja dugo traje a da ne počne da dobija čudne oblike.

JELENA JORGAČEVIĆ

Čiji (je) Vudstok veći?

Šta može da se nauči o muzici i muzičarima zahvaljujući politici i obrnuto, na primerima dr Spire, pesnika Boška Obradovića, Olivera Mandića, Bore Đorđevića

Zahvalan sam rokenrolu ne samo zbog zadovoljstava koja mi još uvek pruža, nego i zato što je (bio) glavni vodič mog obrazovanja, naročito u mladosti. I danas me iznenađuje podsticajima, zagonetkama i podudarnostima – ponekad baš tamo gde ih najmanje očekujem. Recimo, u ovdašnjoj politici. Dušan Mihajlović (r. '52. u Beogradu) je dr Spira, najbolje zapamćen kao autor klasične balade *Prvi sneg* (proslavio je Suncokret Bore Đorđevića, kasnije obradila i zaslužna provladina umetnica Slađana Milošević). Posle akustičarskog dueta Mira i Spira (s Mirjanom Marković) i grupe Dr Spira i ljudska bića, ovaj Dušan Mihajlović konstruisao je malo gitarsko pojačalo Žuto pile, povukao se u ulogu neshvaćenog genija i '88. u londonske magle.

Za njegovog imenjaka i prezimenjaka, rođenog '48. u Valjevu, saznao sam kad je taj krajem '80-ih ostatke (i imovinu) Saveza socijalističke omladine prevukao u stranku Nova demokratija (ND). Počeo kao službenik državne bezbednosti, potom omladinski "reformista", uskoro je iz opozicionog saveza DEPOS iskočio da ND bude koalicioni partner SPS i JUL dueta Sloba i Mira, sve do '98. kad ih je zamenila SRS trija Šešelji-Toma-Vučić. No, ovaj Spira imao je znatno više poslovnog duha pa je uporedo razbijao svoje Lutrafirme i obogatio se liferujući svašta (pre skupo i za resor iz kog je potekao. Ponovo uvučen opoziciji, 2000. godine ne samo da je bio u DOSu nego i postao potpredsednik Đinđićeve vlade zadužen za unutrašnje poslove. Lutra (lat. vidra) nastavila je da širi pipke u borbi s napornim mediodkritetom, pevačem/gitaristom Monetarog udara Mlađanom Dinkićem, a ND se 2003. preimenovala u Liberale Srbije; na izborima im propadoše kandidati, bezbednjak i haški tada optuženik, kasnije osuđenik. Brkati bezbednjak Mihajlović lukusuzno se povukao u povlenske magle da nam ne bi otkrio sve što zna o atentatu na Zorana Đinđića. Srbija ima plitku državu.

Ili pak ozloglašeni rok-pjesnik Boško Obradović (r. '38. u Sinju), dugogodišnji tekstopisac i dapače ideolog teškaškog sastava Atomsko sklonište iz Pule: još šesetosme u tamošnjem Narodnom pozorištu režirao je predstavu *Atomsko sklonište*, u kojoj je u izbor svetske anti-ratne poezije uvrstio i dva svoja uratka, a organizovao je razne kulturnjačke priredbe, kasnije rukovodio i domom kulture. Sve do '76. Boško je tražio bend koji bi (u)glazbio njegove "angažovane" stihove. U nultoj godini panku uspeo je da neoriginalni buljuk lokalnih muzikanata ubedi i spakuje u efikasnu rifovsku postavu s pretencioznim, kataklizmičnim konceptom i multimedijalnom pratnjom. Bend Atomsko sklonište brzo je hitovima neobičnih refrena i ubedljivim koncertima (s odgovarajućom scenografijom) osvajao široku publiku, kojoj je po direktivi Obradovića prodavao čak i naklapanja da su pank (jer nastupaju u ritama), dok je podtekst zapravo bio soc-realizam i konzervativni mačizam. Na četvrtom studijskom albumu muzičarima je valjda dosadilo da čika-Boško recituje uvode i razišli su se 1981. Bend je pod vođstvom basiste/pevača Bruna Langeri nastavio shvativši da je glupo plaćati i trpeti Marinu Tucaković – makar i brkatu – kad jednako isprazne tekststove možeš sklepati i sam; pokušali su i proboj u inostranstvo, ali im je to zapravo uspeo tek nakon raspada SFRYU kad su obnovili gostovanja po bivšoj jugoslovenskoj republici Srbiji. Stihovi njihovog Boška Obradovića povremeno su se pojavljivali u izdvojenim pesmama drugih izvođača, ali bez naročitog efekta; objavio je par zbirki poezije i od posledica srčanog udara umro '97. u Puli.

Srbija je banana-republika, samo bez banana. I s viškom majmuna. Pa odjednom protestanti postanu vodeća verska manjina, sve upražnjavajući masovne obrede po gradskim ulicama, napadno slično nekadašnjim opozicionim demonstrantima. Srbija kult ličnosti ne

prepoznaje ni kad svakodnevno ima čeon sudar s njim, ali su čak i Piloti nazi-vani kultnim sastavom, onomad davno dok su još stanovali u plakaru *Beogradske hronike* – čuvene emisije državne TV koja celu zemlju izveštava o npr. vodo-vodskim kvarovima u prestonici – odakle su se u drugom životu i deceniji preselili na TV Pink da budu dežurni rokeri. Kiki i bilo ko. Elem, ko ne shvata da kultni status benda određuje način na koji se njegova publika vezuje za njega, ne može ni da zna da u rokenrolu najveće i najtrajnije kult-sledbeništvo ima grupa Grateful Dead (recimo, Zahvalni mrtvi, prema nadnacionalnom mitu o lutajućim dušama neupokojenih, zahvalnim onima koji ih propisno sahrane). Ta mnogobrojna, višegeneracijska multidržavna zajednica zove se Dead Heads (ili Deadheads, eng. mrtve glave) i iz publike legendarnog kontra-kulturnog benda nastalog '65. u Kaliforniji razvila se početkom '70-ih, upravo putujući po SAD pa i inostranstvu da bi učestvovala u što većem broju koncerata svoje voljene grupe. Među najboljim izdancima rokenrola Šezdesetih, Grateful Dead su transcendentnom dimenzijom svog života i muziciranja izazvali i transportnu: mnogo više od kluba obožavalaca, Mrtve glave su krenule da čergare po brojnim nastupima benda, da kupuju stare školske autobuse i oslikavaju ih, da prave majice s karakterističnim motivima i vegetarijanske buritose (meks. sendvič?), i prodajom finansiraju svoja putovanja. Ta neformalna infrastruktura omogućavala je da G. Dead svuda imaju sigurnu publiku i lako rasprodaju velike prostore, ili nizove nastupa u manjim. Čak su '78. održali tri koncerta u Egiptu, pod najvećom piramidom u Gizi.

Nesto od ovog podsetilo vas na domete predsednika AV, posebno kulminirane tokom oproštajne turneje *Budućnost Srbije?* (Ne brinite, zakonitost politike i šou-biznisa je da posle uvek dolaze kambek, trnovite staze solo-karijere, ponovo

ujedinjenje AV & Mrtvoglavih, jubilarni nastupi...) The Dead nikad nisu osnovali sopstvenu turističku agenciju, i eto perspektive za SNS; ako opet omane lustracija, biće bar špediterska firma. U međuvremenu, ima još da se uči od Dead Heads: usavršiti svoj sleng i menjažu snimljenih govora AV; deliti plastične kese (trobojke?) za đubre na mitinzima, da se ne rasipaju zastavice; štampati letke s uputstvima/pravilima ponašanja na skupu (kad šta kome skandirati); držati štandove za podršku svojim članovima lečenim od zavisnosti (lako ćemo za droge i alkohol, nego od staljinizma, radikalstva...), itd. Grateful Dead su bogatu karijeru okončali '95, smrću svog vođe, gitariste/pevača Džerija Garsije, ali Dead Heads se uporno i danas okupljaju oko frakcija/ostalih članova.

Izraziti *live* i improvizatorski sastav, Grateful Dead je često držao besplatne a i dobrotvorne koncerte, i bio prvorzredna atrakcija rok-festivala hipi-tradicije. Tako su jedini bend koji je uključen u tri ključna festivala Šezdesetih: Monterey leta '67, Vudstok leta i Altamont decembra '69. Štaviše, vazda miroljubivi The Dead su i započeli organizaciju koncerta na trkalištu Altamont, ali su tokom večeri videli da đavo nosi šalu – kad su bajkeri pozvani da održavaju red ispred oko 300.000 ljudi – i povukli se na sigurno, pre nego što su Anđeli pakla ubili jednog crnca tokom nastupa Rolling Stones. Sa svojih procenjenih pola miliona posetilaca Vudstok nije (p)ostao ni revolucionaran ni početak bilo čega, nego labuđa pesma Zlatnih Šezdesetih. Posle Altamonta, rokerski festivali ubrzano su se preobrazili u industriju s obaveznim, sve skupljim ulaznicama, ogradama i strogim obezbeđenjem. Nadmetanje brojem posetilaca brzo je palo u zasenak rekordnih zarada, sponzorstava i sl.

Srećom, još kao tinejdžer-novinar počeo sam da posećujem neke od najvećih rok-festivala u Velikoj Britaniji i naučio da sutradan ujutro sve novine (čak i tabloidi) objave isti, tačan broj prodatih karata; zgodan metod da čovek izvežba odokativnu procenu, korisno da u zrelih godinama zna kako (ne) izgleda 7000 ljudi na trgu ili (navodno) u dvorani Sava centra, ili koliko ih se minimum skupilo u lovu na 5. oktobar 2000. u Beo-

gradu. Onda ne mora da se obazire na naduvavanja Slobista dovučenih '88. na ušće Save male u Dunav i '89. na Gazimestan, ili ovih dana na lupetanja ovejanih estradnih menadžera koji rutinski lažu brojke u oba smera, zavisno dal' prijavljuju porez ili opsenjuju medije. Poenta toga je ionako davno izgubljena, Žan Mišel Žar koncertirao je u centru Pekinga 2004. a Stones na Kopakabani 2006. i svi se milionski računaju, čak i zaista slučajni prolaznici kroz domet njihovog zvuka. Po broju posetilaca/prodatih ulaznica – 600.000, dakle manje nego članova SNS – najveći rok-festival na svetu održan je '73. na auto-trkalištu Votkins Glen, nedaleko od Njujorka: pod naslovom *Summer Jam* nastupili su Allman Borthers Band, Grateful Dead i The Band. I, šta? Pa, ništa naročito: nije imao nikakav širi značaj, toliko je brzo zaboravljen

da ga retko pominju i sad, iako organizatori Vudstok-festivala baš ove godine pokušavaju da u Votkins Glenu upriliče okruglo-jubilarnu trodnevnu festivalsku proslavu, Vudstok 50.

Od psihodelije do populizma, nećemo se, naravno, vraćati na onu kao mudrost "Nije sve u veličini". Ali još se niko ovde nije vratio otvorenom pozivu na nasilje iz '86. Fa-fa-fašista... Plavog orkestra. Samo je Oliver Mandić, poslednji Mohikanac Arkanove Stranke srpskog jedinstva, obznanio da ima člansku i SNS. Bora Đorđević u svakoj desničarskoj čorbi mora biti mirodija, to u njegovom ukupnom sunovratu ništa ne čudi; još će menjati strane. Željko Mitrović batalio svoj grove-bass i postao DJ, ko Vučićević. A Aca Lookas sve više izgleda na Džoa Kokera, pre lečenja.

DRAGAN KREMER

Umetnost dijaloga

Foto: Printscreens TV Nova S

Posle Kosova, najskuplja srpska reč je ovih dana verovatno "dijalog"

Paradoksalno je što se o argumentovanoj razmeni mišljenja neprekidno govori u zemlji koja je podeljena po mnogim pitanjima i gde se svako, ma kako malo razmimoilaženje u stavovima smatra legitimnim povodom za svađu.

Počnimo od vrha.

Stao je Briselski dijalog. Ovo je dijalog koji se vodi na nivou Predsednika, ali je taj proces zapao u ćorsokak. Sada ćete barem nekoliko puta u svim izdanjima vesti čuti da je dijalog moguć samo nakon ukidanja anticivilizacijskih taksi koje je Priština uvela za robu iz Srbije. Dakle, pre nego što stupimo u dijalog, potrebno je da vidimo ko ga organizuje. U vezi sa Kosovom, to je administracija u Briselu, ali kako joj ističe mandat i dijalog je sve ređi. Zatim, bitno je ko će sve da prisustvuje dijalogu, pa neki traže Amerikance, a drugi Ruse, a sve češće se pominje i Kina. Znači, važni su i kibiceri za stolom, mada su oni često oni koji upravljaju dijalogom, odnosno pišu teze.

Na unutrašnjem planu, dijaloga takođe nema. Uzalud je Maja Gojković umilnim glasom pozivala opoziciju da razgovaraju u Skupštini, oni neće. Neki od opozicionih prvaka svoju pravovernost upravo zasnivaju na odbijanju razgovora sa bilo kojim predstavnikom ili saradnikom Vučićeve vlasti. Odbijanje razgovora se opet prikazuje kao dokaz da ste pravi opozicionar i da želite promene. Traže se fer uslovi za izbore, ali se do tih uslova jedino može doći razgovorom, ma kako on neprijatan bio. Dijalog znači i pregovore, a to je umetnost koju je teško savladati u društvu "kulture obraza i časti" gde se na kompromis gleda kao na znak slabosti. Opozicija se prema Vučiću ponaša kao on prema Prištini, samo umesto taksi na robu, uslov predstavljaju slobodni mediji.

Na sledećem nivou, pokušao sam da pronađem primere dijaloga u medijima. Gotovo sve emisije polemičkog karaktera su nestale sa malih ekrana, a retki primeri su "Upitnik" i "Da, možda, ne" na RTS-u, "Hit tvit" na Pinku i "Utisak nedelje" na kanalu Nova S. Podeljenost srpskog društva tako je jasno vidljiva i u medijima, jer ponovo gledamo paralelne oblike TV realnosti, najčešće dijametralno suprotne. Javni servis, koji bi morao da bude mesto sučeljavanja mišljenja, to odavno nije. Veoma je teško, ili nezamislivo, da u pomenu tim emisijama vidite relevantne goste koji zastupaju različita politička uverenja.

Slična stvar se dešava i sa emisijom "Hit tvit" gde su se, dođuše potpuno neočekivano, do danas našle i gošće sa druge strane linije razgraničenja. Mnogi su bili iznenađeni kada su se na Pinku pojavile Mirjana Karanović i Bojana Maljević. Simptomatično je da su žene hrabrije, pa su pristale na razgovor sa neistomišljenicima u okruženju Pinka i kontekstu medija koji zdušno i nekritički podržava vlast. Obe su govorile is-

ključivo u sopstveno ime, dakle nisu predstavljale političku organizaciju ili bilo kakvu grupu ljudi. Tako su sebe dovele u situaciju poznatu iz starih kvizova "Pojedinač protiv televizije". Zanimljivi su i komentari na društvenim mrežama, nakon ovih gostovanja, kada su gošće Pinka manje-više linčovane i prikazane kao svesne ili nesvesne promoterke nepostojećeg društvenog dijaloga na Pinku.

Svakako tu ima istine, priznajem da bih teško mogao da zamislim sebe u bilo kojoj emisiji na toj televiziji. Takođe, teško bih mogao da dam intervju za "Informer", makar mi dali celu stranicu i autorizaciju teksta. Pitam se da li je to posledica samo dugog sećanja na svinjarije koje su u tim medijima emitovane/ objavljivane ili sam kod sebe otkrio nedovoljan kapacitet za dijalog. Vidite, ne može to svako.

Najteže je ipak Olji Bečković, koju, nažalost, pratim sa par dana kašnjenja, takav mi provajder, pa čekam izdanje na Jutjubu. Jedan od načina da se dijalog spreči jeste zabrana svim predstavnicima vlasti da se pojavljuju u "Utisku nedelje". Ako vas vlast oceni kao nepodobne, onda počinje ova vrsta bojkota, pa će Olja imati ozbiljan problem da u emisiji ima autentične i relevantne goste iz vlasti. Onda joj ne preostaje ništa drugo nego da sama bude đavolji advokat vlasti, što je vrhunski apsurd naših medija. U emisiji koja promovise dijalog na visokom nivou, dakle bez kafanskog nadvikivanja, vlast koja je ukidala ovu emisiju bojkotuje gostovanja, pa autorka mora da pita u ime iste te vlasti, jer bi emisija inače bila ili dosadan sastanak istomišljenika ili cepidlačenje u narcizmu malih razlika, u čemu je naša opozicija svetski šampion.

Ako je na kraju potrebno udahnuti ovom tekstu dašak optimizma, evo da malo pirne vetrić iz daleke Kanade. Naime, tokom vikenda je u Torontu održan dugo najavljivani dijalog filozofa Slavoj Žižeka i psihologa Džordana Petersona na temu "Sreća, kapitalizam vs marksizam". Ovaj razgovor je imao veliku medijsku pažnju, najavljivao je kao "borba titana" ili boks meč u superteškoj kategoriji. Širom sveta, direktan strim se mogao dobiti za par dolara, pa je čak i u Beogradu nekoliko klubova organizovalo javno gledanje iako je prenos počeo oko 1.30 posle ponoći. Bio sam presrećan jer su stotine mladih ljudi, maturanata i studenata, sa žarom gledali i posle danima komentarisali ovaj dijalog. Opšti zaključak je da je Žižek bio uverljiviji, to kažu i stručnjaci, ali se takođe slažu da postoji konsenzus da je kapitalizam ipak prihvatljiv, uz jasna pravila i ograničenja. Kapitalizam je ipak najbolji od svih svetova – trenutno.

Bez obzira na razočaranja ili medijsku pompu iza koje nema novih i svežih ideja, ono što se u stvari veliča i promovise jeste upravo dijalog. Jer, šta je alternativa...

THE X7

BAYERISCHE MOTOREN WERKE

Pravi predstavnik luksuzne klase: novi BMW X7 je elegantna fuzija pojave i ličnosti. Uprkos veličanstvenom izgledu, on odaje utisak lakoće i agilnosti zahvaljujući purističkom dizajnu i atletskoj stilizaciji. Istovremeno, značajna prostranost enterijeta nudi pionirsku međusobnu igru ekskluzivnosti, funkcionalnosti i slobode – neuporedivi komfor sve do trećeg reda sedišta. Njegova suština je šarm. Njegov karakter je elegancija. www.bmw.rs

FAŠIZAM I NAŠE

U Srbiji se pojam fašizam pretvorio u psovku koja bi trebalo da diskvalifikuje političke protivnike. To je neuکا i neodgovorna zloupotreba pojave koja je na tragičan način obeležila 20. vek

Piše: Ivan Ivanji

“Za socijalizam u Italiji ne treba brinuti dok ima takve momke kakav je Benito Musolini”, rekao je Lenjin u maju 1914. godine u Švajcarskoj. Povod je bio što je Musolini (1883–1945), kao urednik lista Socijalističke partije Italije “Avanti”, u predgrađu Berna održao vatreni govor pred velikim skupom radnika objašnjavajući im šta je socijalizam. Nije se usudio da se pojavi u gradu jer ga je tražila švajcarska policija.

Lenjin (1870–1924) je pogrešio. Drug Musolini je 1917. isključen iz stranke zbog nacionalizma. Kad je saznao za to, Vladimir Iljič je prekorio italijanske socijaliste: “Zašto ste izgubili Musolinija?” Musolini je potvrdio da je čuo za tu Lenjinovu izjavu. Na pitanje da li se lično upoznao sa njim rekao je: “Ne znam da li sam ga zajedno sa drugima sreo u Cirihi. Oni su tada stalno menjali svoja ilegalna imena. Svi smo tada mnogo diskutovali.”

FIRER I DUČE

Iako je bio osnivač fašizma, pokretu dao ime i bio njegov vođa, Musolini se nikada nije odrekao svoje socijalističke prošlosti, čak je naglašavao da je blizak komunistima. Medalju sa Marksovim likom nosio je sa sobom kao amajliju.

Takav odnos prema socijalizmu se kod Adolfa Hitlera (1889–1945) nije mogao ni zamisliti, iako se njegova partija zvala Nacional socijalistička nemačka radnička partija. Kada se govori o fašizmu, tu dvojicu diktatora mnogi trpaju u isti koš. Međutim, razlike između njih dvojice su ogromne, mada njihovi pokreti imaju sličnosti.

Musolini je bio obrazovan čovek, govorio je sedam jezika, mnogo je čitao, svirao

je violinu; Hitler je u upoređenju s njim bio primitivac i neznalica. Musolinijev pokret je stariji, uspeo je da se dokopa vlasti u Italiji devet godina pre Hitlera u Nemačkoj. U početku se nisu voleli, a ozbiljno su se sukobili zbog događaja u Austriji sredinom tridesetih godina. Tamo je 1933. na vlast došao Engelbert Dolfus (1892–1934) i proglasio stalešku državu oslanjajući se na Musolinijeve ideje. Ubijen je 25. jula 1934. po Hitlerovom nalogu sa idejom da ga za-

meni čovek blizak nemačkom nacionalnom socijalizmu. Tek kada je Nemačka 1938. anektirala Austriju i kada su se Berlin i Rim složili oko Južnog Tirola, Hitler je Musoliniju poslao telegram: “Duče, to vam nikad neću zaboravitil” On je postajao sve moćniji, Musolini sve slabiji.

OD PESNIKA DO POLITIČARA

Nazivati fašizmom sve što nam se ne sviđa je opasno, jer se otpor prema toj ideolo-

VREME

ZLIKOVCI KOJI SU OBELEŽILI EPOHU:

B. Musolini i A. Hitler

Foto: Eva Braun, 1940.

da se ostvaruje po tom principu. Platon je morao da spasava glavu i beži nazad u Atinu. Ako zamenimo pojam "pesnik" pojmom "političar", dobijemo Musolinija.

ČETVRTI ELEMENT

Nemački nacionalsocijalizam je gori od italijanskog fašizma već i zbog toga što dodaje četvrti element – antisemitizam. Musolini u početku svoje vladavine izričito naglašava da fašizam nije antisemitski pokret, italijanski Jevreji su dobrodošli u njegovom poretku. Govorio je da su se "italijanski Jevreji" hrabro borili u Prvom svetskom ratu kada je pedeset generala jevrejskog porekla komandovalo italijanskom vojskom.

Neki Musolinijevi generali su bili Jevreji, na primer, komandant Sardinije general Modena. U doba fašizma u Italiji Jevreji su bili na važnim položajima na univerzitetima, u bankama i u filmskoj industriji. Italija je od dolaska Hitlera na vlast 1933. jevrejske izbeglice iz Nemačke primala obručke.

To se promenilo kada su Musolini i Hitler počeli da se približavaju jedan drugom, a pogotovu sa početkom Drugog svetskog rata. Tada je Musolinijeva štampa objavila da su Italijani arijevci, naglašavala da Jevreji ne pripadaju italijanskoj naciji. Iako je otada bilo zabranjeno da se sklapaju mešoviti brakovi, a Jevreji oterani sa važnih funkcija, sve dok je Musolini bio na vlasti u Italiji ih nisu hapsili i zatvarali u koncentracione logore prepune protivnicima režima.

Holokaust se proširio na Italiju tek kad je nemačka vojska posle pada Musolinija zauzela deo njene teritorije. Za Hitlera su progon, pa iseljavanje i kasnije istrebljenje Jevreja bili suštinski element politike. "Konačno rešavanje jevrejskog pitanja", kako su nacisti nazivali holokaust, imalo je od početka 1942. godine čak prednost u odnosu na borbe na Istočnom frontu.

Zanimljivo je da je "revizionistički maksimalizam", ogranak "revizionističkog cionizma" koji je pod imenom "Brit Ha-Birionim" delovao u Izraelu (tada Palesti-

giji umanjuje ako manje pogubne poglede na svet nazovemo istim imenom. Nije svaki nacionalizam, svaki autokratski režim, svaki nedemokratski poredak fašistički.

Osnovne karakteristike fašizma su staleška država, nacionalizam kao veličanje sopstvenog a preziranje i, po potrebi, uništenje drugih naroda i kult vođe. U novije vreme "fašistoidnim" nazivamo političke sisteme ili pokrete koji preuzmu samo neke, ali ne sve ove elemente.

Zbog zalaganja za stalešku državu ja u grčkom filozofu Platonu vidim preteču ideologije koju je Musolini krstio kao fašizam, jer on zamišlja i preporučuje državu kao organizam u kome su pesnici mozak, vojnici ruke, a radnici trbuh. Dionizije Drugi, vladar Sirakuze, grada-države na ostrvu koje danas zovemo Sicilija, pozvao je Platona da organizuje državu po tom uzoru i bude kralj-pesnik, ali se predomislio kada je vlast zaista počela

ni pod britanskom upravom), od 1930. do 1933. godine povezivao fašizam sa cionizmom izričito se zalažući za osnivanje jevrejske države po ugledu na Musolinijevu Italiju. Britanska policija je uhapsila neke članove tog pokreta, ostali su se izlovali i ta ideja se ugasila.

U Jugoslaviji je Dimitrije Ljotić 1935. godine osnovao pokret "Zbor". Njegove ideje staleške države bliže su Musolinijevom fašizmu, njegov antisemitizam Hitlerovom nacizmu. Ocena Berlina je u vreme Drugog svetskog rata bila da je "Zbor" "nacionalsocijalistička" partija.

INDIJANCI ZA LAKU NOĆ

Kao odličan propagandista, poznavala onoga što bismo danas nazvali marketingom, Musolini je odlučio da svoj pokret nazove fašističkim, svoje pristalice fašistima, oslanjajući se na *fascis*, simbol vlasti starog Rima. To su prutovi čvrsto povezani u svežanj na koje je stavljena sekira. Liktori, službenici stare rimske države, danas bismo rekli predstavnici protokola, nosili su taj znak ispred oličenja vlasti – careva, konzula i vojskovođa kada bi slavili svoje pobjede – dakle, svih onih koji su imali moć da izriču smrtnu presudu kao upozorenje da se svi sklone sa puta. Musolini je rekao da je *fascis* simbol "discipline i autoriteta", te da se pojedinačni prut lako može prelomiti, a svežanj prutova nikako. Svaki prut je simbolisao jedan stalež, pojedinačno slab, ali u fašističkom zajedništvu nesalomiv i pobjedonosan.

Musolini je želeo da ga svi oslovljavaju samo sa "vođo", na italijanskom "duče", ne sa gospodine, a kamoli ekselencijo. Hitler je to preuzeo od njega, pa još i potencirao zahtevajući da ga pozdravljaju sa "Hajl Hitler".

Musolini je mnogo čitao, navodno svake večeri, i to na nekoliko jezika. Naglašavao je da je Šekspira i Bajrona čitao na engleskom, Ničea i Getea na nemačkom, Poankarea na francuskom, vodio je beleške o tome šta je čitao. U mladosti je pisao drame, neki naslovi su *Lampa bez svetlosti* i *Borba motora*, posle je tvrdio da je samo pismeno hteo da proveri svoje ideje. Napisao je i jednu dramu o Napoleonu koja je januara 1933. izvedena u pozorištu u Vajmaru u prisustvu Hitlera. Musolini nije bio prisutan, to bi za njega kao

šefa države bilo isuviše komplikovano, a Hitler tada još nije bio kancelar.

Hitler je pasivno znao francuski i engleski, novine je na tim jezicima čitao u originalu, ali javno se nije služio stranim jezicima, puštao je prevodioce da prevode. Imao je veliku biblioteku, hvalio se da svake noći pročita po jednu knjigu, ali najviše je voleo priče o Indijancima Karla Maja.

FUTURIZAM

Stvarajući fašistički pokret, pripremajući se da osvoji vlast, Musolini se oslanjao i na poznate umetnike. Naročito važni za fašizam su bili simbolista Gabrijele d'Annunzio (1863–1938) i futurista Filipo Tomazino Marinetti (1876–1944). Musoliniju su obojica neko vreme sa različitih pozicija bili suparnici, ali je vešto uspeo da ih smiri i upregne u svoja kola.

D'Annunzio je pred Prvi svetski rat bio međunarodno priznat pisac koga su uračunavali u velikane svoje epohe. Bio je poznat i kao veliki ljubavnik u vezi sa bezbroj žena i strastven pilot. Kada su posle rata pobjedničke sile odlučile da Dalmaciju prepuste još formalno neosnovanoj kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i naredili italijanskoj vojsci da se povuče iz Istre, D'Annunzio je organizovao paravojnu jedinicu, upao u Rijeku (tada još Fiume) i proglasio svoju republiku. Kralju Viktoru Emanuelu preporučivao je sebe za predsednika vlade, ali ga je Musolini preduhitrio svojim maršom na Rim. Potom je obasipao pisca ljubaznostima i zahvalnošću zbog svega što je učinio za Italiju, stavio mu u izgled ogromnu apanažu i tako ga pridobio da se uz priznavanje nove, fašističke vlasti povuče u privatni život.

Marinetti je kao pesnik krenuo od simbolizma, ali je zatim odbacio sve što je u umetnosti postojalo do tada i 1909. objavio "Manifest futurizma" koji su prihvatili brojni pisci, muzičari, ali pre svega slikari. Propovedao je da čovek treba da se izloži svim opasnostima, bude hrabar, energičan, da prkosi smrti, odbaci sve što je postojalo i bude spreman da pogine i napravi mesto još radikalnijoj generaciji koja dolazi.

Musolini mu se sviđao u početku, ali ga je posle odbacio, jer je smatrao da isuviše podilazi malograđanštini, crkvi, nosiocima kapitala, pa je osnovao Futurističku antikapitalističku, antiklerikalnu partiju sa kojom je stremio ka vlasti. Pošto je na izborima loše prošao, Musolini mu je prišao i 1924. godine naimenovao ga za ministra kulture, iako sam nije voleo futurističku umetnost, naginjao je brutalnom naturalizmu kao Hitler. (Sličan razvoj možemo da posmatramo i u Rusiji. Ideje i dela, koja su zapravo futuristička, javljaju se od 1908. godine, ali se ograduju od Marinettija. Najpoznatiji nosilac tih radikalnih ideja je Vladimir Vladimirovič Majakovski (1893–1930). Ruski futuristi prihvataju Oktobarsku revoluciju i bitan su umetnički pravac u SSSR sve do Lenjinove smrti. Posle toga Staljin ustoličava socijalistički realizam koji liči na naturalizam kakav su forsirali Musolini i Hitler.)

I Musolini i D'Annunzio i Marinetti pozivali su se na nemačkog filozofa Fridriha Ničea, ali su ga čitali pogrešno. Najviše su se oslanjali na dela koja je posle njegove teške bolesti i smrti u svojoj redakciji izdavala njegova sestra Elizabeta Ferster-Niče, a koja će se kasnije pokazati kao odana pristalica Hitlera. Uveren sam da bi zreli, zdravi Niče prezrivo odbacio

PRIJATELJI I ISTOMIŠLJENICI:
Dimitrije Ljotić i Vladika Nikolaj

fašizam i nacizam, on "nadjude" nije zamišljao kao dučea i firera.

Danas su i D'Anuncio i Marineti zaboravljeni i odbačeni kao fašistički umetnici. Međutim, njihova međusobno veoma različita umetnost nikako nije fašistička, iako su oni bili fašisti, baš kao što knjige Gintera Grasa nikako ne mogu da se nazovu socijaldemokratskim, iako je on bio važan oslonac Socijaldemokratske partije Nemačke i veliki propagandista Vilija Branta.

OSAMDESET OSAM

Nemoguće je u jednom članku obuhvatiti gde sve danas i na koji način nailazi mo na veličanje fašizma i nacizma u državama, ali navodim neke zanimljive činjenice za države u našem okruženju. To valja uzeti u obzir kada neku osobu ili državu nazivamo fašističkim.

U Nemačkoj i Austriji postoje zakoni koji zabranjuju "ponovno nacionalsocijalističko delovanje" i dosta precizno opisuju šta se pod tim podrazumeva, a proganja se po službenoj dužnosti kao krivično delo. Znači, u tim zemljama fašistom ili nacistom se može nazivati svako ko koristi znakove kao što je kukasti krst, oznaka SS poznatim starogermanskim slovima, pozdrav sa ispruženom podignutom rukom i još mnogo toga, ali i neko ko "omalovažava nacionalsocijalističke zločine", recimo, tvrdi da u Aušvicu nije bilo masovnog ubijanja. Međutim, u obe zemlje ima neonacista odnosno, neofašista, koji zakon izigravaju na razne načine, na primer pozdravljajući se sa "osamdeset osam!" – slovo H je osmo u alfabetu, time se kazuje HH, znači "Hajl Hitler". Razume se da je nezamislivo da se kao suvenir u Nemačkoj prodaje bilo šta što podseća na Hitlera.

Nije nebitno što su prve uredbe u tom smislu donele pobedničke, sa nemačkog i austrijskog stanovišta okupacione sile, koje su, svaka u svojoj zoni (Nemačka i Austrija bile su podeljene na američku, britansku, francusku i sovjetsku zonu), postavile prve vlasti, organizovale prva suđenja ratnim zločincima i sprovele "denacifikaciju", što je značilo uklanjanje pristalica nacističkih vlasti sa položaja u politici, medijima, pravosuđu i kulturi, što bismo danas nazvali lustracijom. Odluke o tome pobedničke sile su donele na konferencijama u Jalti februara i Potsdamu avgusta 1945. godine, znači pre početka hladnog rata. Koliko je to bilo uspešno druga je, dosta dugačka, a ne uvek vesela priča.

ZASLUŽNI GRAĐANIN HORTI

Za razliku od te dve države, u Italiji se neometano prodaju male biste Musolinija i slični predmeti. Musolinijeva unuka Alesandra Musolini (rođena 1962) nastupa u ime politike svog dede pa je sa partijom "Socijalna alternativa: lista Musolini" 2004. izabrana u Evropski parlament. Kandidovala se za gradonačelnicu Rima 2006. godine, ali je dobila samo 0,65 procenata glasova. Jedna od njenih parola je: "Bolje je biti fašista nego homoseksualac!" Ne postoji nikakva zabrana takvog ili sličnog delovanja. Podržavala je vladu Berlusconi.

U Mađarskoj Ustav osuđuje "nečovečno delovanje za vreme nacističke i komunističke diktature" – "nacističke" i "komu-

nističke" u istom pasusu. O "komunističkoj diktaturi" nadalje reč osude postoji u desetak članova zakona, a ni u jednom više nema osvrt na vladavinu diktatora Hortija, a pogotovu ne o vladavini mađarskih fašista koji su sebe zvali "njilaš" ("krstaš"), znak im je bio strelasti krst.

Regent Mađarske od 1922. do 1944. Mikloš Horti (1868–1957) bio je Hitlerov saveznik, ali je u proleće 1944. pokušao da napusti taj savez pa su nemačke snage okupirale Mađarsku. Međutim, sa vlasti je oboren tek 15. oktobra 1944. kada je pokušao da sa Sovjetskim Savezom zaključi mir pa je interniran u jednom dvorcu u Bavarskoj. Umro je u emigraciji, ali njegovi posmrtni ostaci su 1993. vraćeni u Mađarsku i položeni u poseban mauzolej na groblju njegovog rodnog mesta Kendereš.

Današnji predsednik mađarske vlade Viktor Orban Hortija naziva "zaslužnim državljanikom", smatra da je njegova vladavina "spasila Mađarsku od haosa". Pod tom vladavinom ubijeno je tri četvrtine mađarskih Jevreja, a vršena su masovna ubistva u Vojvodini koja je bila pod mađarskom okupacijom, znači pod njegovom odgovornošću. Kao kuriozitet napominjem da je jedan od njegovih unuka, inženjer Šarif Horti, prešao u islam i živi u Engleskoj. Neki posmatrači ultradesnu mađarsku partiju Jobik nazivaju fašističkom, ali ona energično odbija da ima bilo kakve veze sa nacizmom ili njilašima.

»

**Radio
Laguna**

93,7FM

100% RADIO

Laguna
RADIO 93,7

www.radiolaguna.rs

BOOKIRANO

emisija o putovanjima

**Nebojša Jojić
i Danilo Jocić**

sredom
od 11 do 12 sati

TRANSFERA
Travel Agency & Services
ODEON
WORLD TRAVEL

ZA DOM SPREMNI

Ne samo u Srbiji nego i u delu međunarodne javnosti mnogo se govori o oživljavanju fašizma u Hrvatskoj. Citiram jedan pasus važećeg ustava Republike Hrvatske. U preambuli posle nabiranja ranijih činjenica o hrvatskoj državnosti kaže se da se njena ustavnost pored ostalog oslanja na "... uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju Drugog svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenoj Nezavisnoj Državi Hrvatske i u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja". To je jedino mesto u ustavu u kome postoji reč "antifašistički", inače ni te reči, ni reči fašizam ili nacionalsocijalizam niti drugo pominjanje, odobravanje ili otklanjanje od ustaškog režima ne postoji. Mislim da nije sporno da je vladajući režim u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj sebe sa ponosom smatrao fašističkim, jer je ustaški pokret nastao i uvek bio podržavan od Musolinijeve države, a može se nazvati i nacističkim zbog tesne saradnje sa Hitlerovom Nemačkom i vršenjem genocida.

Da li je u Hrvatskoj zabranjeno prikazivanje fašističkih oznaka ili pozivanje na ustaštvo? Ovde rado upotrebljavam reč iz hrvatske varijante mog zajedničkog jezika – "dapače". U javnosti je ono čak pozitivno, mada pozdrav "Za dom spremni" u ušima mnogih zvuči kao nacistički "Hajl Hitler". Predsednica Hrvatske Kolumbina Grabar Kitarović javno se ispravila, priznala je da je pogrešila kad je "Za dom spremni" nazvala starim hrvatskim pozdravom, ali to je bila cela njena ograda. Dodala je da svaki zločin treba osuditi, da jedan zločin ne sme da se opravda drugim zločinom, ali nije ulazila u detalje šta je povezano sa tim ustaškim pozdravom smatra zločinom.

Popularni kantautor Marko Perković Tomson otvoreno i direktno odobrava i propagira ustaški pokret, jednom prilikom je zbog toga podignuta optužnica, ali nikad nije osuđen. Predsednica Grabar Kitarović je izjavila da joj je Tomson

"omiljeni pevač" i jednom prilikom je lično pevala njegovu pesmu.

I sve to uprkos paragrafu hrvatskog krivičnog zakona koji u članu 325 pored ostalog kaže: "Ko javno odobrava, poriče ili znatno umanjuje kazneno djelo genocida, zločina agresije, zločina protiv čovječnosti, može se suočiti kaznom do tri godine zatvora." Hrvatska pučka pravobraniteljica (ombudsman) Lora Vidović saopštila je da ustaški znaci u Hrvatskoj "postaju sve vidljiviji" i da "političari i mediji umanjuju zločine koje je tokom Drugog

svjetskog rata počinio ovaj profašistički pokret". Nisam naišao na podatak da je iko zbog ustaških znakova osuđen po krivičnom zakonu, ali ponekad jeste na novčane kazne, na primer zbog grafita sa ustaškim znacima ili parolama.

MAJN KAMPF

Kao što se u Srbiji hrvatske vlasti nazivaju ustaškim, dakle fašističkim, i u Hrvatskoj se za vlasti u Srbiji kaže da su fašističke.

U Ustavu i krivičnom zakonu Srbije nisam našao nijednu odredbu koja bi posebno zabranila ili uopšte pomenula fašizam ili nacionalsocijalizam. Knjiga Adolfa Hitlera *Majn Kampf* (*Moja borba*) odavno je u Srbiji štampana u prevodu i uz polemičke komentare Radomira Smiljanića. U našim knjižarama mogu se kupiti novija, a na ulici i piratska izdanja. Reakcije tužilaštva ili policije nije bilo. U Nemačkoj je ta knjiga bila zabranjena do 2016. godine sa bizarnim pozivom na zaštitu autorskog prava. Naime, pokrajina Bavarska je posle Drugog svetskog rata proglašena naslednikom imovine, pa tako i autorskog prava Adolfa Hitlera. Autorsko pravo se 70 godina posle smrti autora ugasilo, pa se u Nemačkoj pojavilo novo izdanje te knjige 2016. godine. Kada je 2008. u Hrvatskoj štampan *Majn Kampf*, Bavarska je pred tamošnjim sudom zatražila zabranu, ali zanimljivo je da Bavarska nije tražila zabranu izdavanja u Srbiji 1990, 2001, 2010. i 2014. godine. Možda srpski izdavač nije ni zatražio au-

torsko pravo, ali nije verovatno da se u Nemačkoj nije znalo za to izdanje. Danas se u Hrvatskoj *Majn Kampf*, može kupiti u srpskom izdanju, novo hrvatsko, po mom saznanju, nije štampano.

DIMITRIJE LJOTIĆ I NIKOLAJ VELIMIROVIĆ

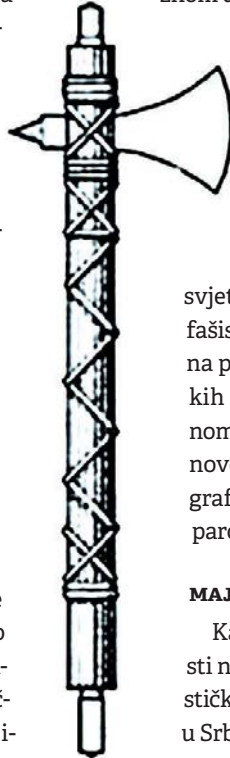
U Srbiji se kukasti krst – kod nas nazivan i svastikom – ponekad pojavljuje na zidovima, ali pošto ne postoji posebna zabrana takvih znakova, tretira se isto kao u Hrvatskoj – kao prekršaj.

Zahtev za rehabilitaciju Milana Nedića je sudski odbijen. Milan Nedić je u najmanju ruku bio marioneta nacističkih vlasti u Srbiji.

Skandal u srpskoj javnosti izazvalo je objavljivanje članka o Dimitriju Ljotiću u "Politikinom Zabavniku" (listu namenjenom deci) u kome se pored ostalog kaže "da se brinuo o redu u Srbiji". Javnost je to osudila, ali nema zakona po kome bi neko ko veliča Ljotića ili umanjuje njegove zločine mogao krivično da se goni.

Dimitrije Ljotić (1891–1945) bio je 1931. ministar pravde u vladi Petra Živkovića. Dao je ostavku jer je kralj Aleksandar odbio da se država preuredi "po staleškom principu", znači po ugledu na Musolinijevu Italiju. Posle izlaska iz vlade osnovao je profašistički pokret "Zbor". Odmah posle okupacije Srbije nemačke vlasti predložile su Ljotiću da bude predsednik vlade nacionalnog spasa, ali on je umesto svoje uspešno istakao kandidaturu svog rođaka Milana Nedića za to mesto, sam je izabrao da bude komandant Srpskog dobrovoljačkog korpusa, paravojne formacije koja se u službi okupacionih vlasti oružano borila protiv pokreta za oslobođenje, sve dok su bile u savezu sa partizanskim jedinicama u toku leta 1941. godine i protiv četnika, posle toga samo protiv partizana. Pripadnici tog odreda su pred masakr u Kragujevcu u oktobru 1941. pomagali nemačkoj vojsci da hapsi građane i učenike koji su potom streljani.

Ljotićeva ideologija u Srbiji zvanično niti je zabranjena, niti afirmisana. Od svih današnjih aktivnih srpskih političara jedino Boško Obradović je rekao da mu se "lično" sviđaju "neke ideje" Dimitrija Ljotića i da je tom čoveku "učinjena izvesna nepravda". Međutim, u programu Srpskih dveri koji prilično konkretno iznosi ideje

Dva hrama (1)

Oba hrama pričaju o nama. Dva duha, dva osećanja, dve energije, dva obećanja

te partije, nema ni jednog jedinog elementa koji podseća na fašizam ili nacizam.

Saradnik, prijatelj, pa i propagator ideja fašiste Dimitrija Ljotića bio je vladika Nikolaj Velimirović (1880–1956). Najjasnije je to lično izgovorio posle Ljotićeve smrti. Ljotić je poginuo u saobraćajnoj nesreći u Sloveniji 23. aprila 1945. bežeći od oslobodilaca. Tu se našao i vladika Nikolaj i održao mu posmrtno slovo. Rekao je da je Ljotić bio "veliki državnik, učitelj i hrišćanin". Vladika je uzviknuo: "O, da su takvi bili naši učitelji!" Naglasio je za fašistu Ljotića da je "nadahnjivao ljude". Dodao je: "Ko je poznao toga čoveka morao ga je voleti." Priznao je: "... žale ga i Nemci..." Pozvao je Srbe: "Spominjite Dimitrija Ljotića!" Isti taj Nikolaj Velimirović proglašen je za sveca 3. maja 2003. godine i nesumnjivo je autoritet ne samo za Srpsku pravoslavnu crkvu, nego i mnogo šire za današnju srpsku javnost.

KARAKTER SMRTI

Bilo bi potrebno mnogo prostora da se navede ko kod nas u poslednje vreme koga naziva fašistom, iako je to pogrešno i truje atmosferu u društvu. Ko god nekog naziva fašistom upotrebljavajući tu oznaku kao neku vrstu psovke, a bez objašnjenja, ko nazove fašistom nekoga ko to nije – a toga kod nas ne manjka – zapravo podržava stvarne fašiste i fašizam, svesno ili iz neznanja. Ako Aleksandar Vučić Boška Obradovića i njegove sledbenike naziva "fašističkom bandom", deluje kao da zapravo nema konkretnih primedaba na njegovu politiku.

Musolini je 1932. godine, znači, kada je već deset godina posedovao apsolutnu vlast, dvadeset puta po nekoliko sati primio na višesatne razgovore nemačkog jevrejskog pisca Emila Ludviga. Dozvoljavao mu je da ga prati po ceo dan pa je tako nastala knjiga *Razgovori sa Musolinijem*. Poslednja rečenica italijanskog diktatora u njoj glasi: "Svako umire smrću koja odgovara njegovom karakteru." Musolinija i njegovu trideset godina mlađu ljubavnicu Klaru Petači italijanski partizani su ubili i javno obesili za noge 28. aprila 1945. godine. Narod je prolazio klićući i konstatovao da je Petačijeva imala lepe noge. Da bi izbegao takvu smrt, Hitler je dva dana kasnije u svom bunkeru izvršio samoubistvo. ¶

Četvrtasti hram je bez glasa, nem... onaj s okruglim krovom nije. Tu i tamo, kada je propisano, kada treba i, nekada, kada je korisno, ispod kupole zabruji austrijska bronza tonovima dubokim kao svi naši očaji i visokim kao sve naše nade. Moćan je taj vazduh koji treperi s visine jer udara pravo u srce, pravo u stomak. Prastar je to vazduh, netaknut modernošću. Zvoni u našem uvu zvukom biologije, sudbine, primarne reakcije plemena; njegove vibracije su osećanja, ne misli.

Okrugli krov pokriva hram tame, stenje od težine stradanja, muke, patnje i gubitka. Ako je, po rečima Amosa Oza, Izrael razočaranje jer je rođen iz jednog velikog sna – a nijedna java ne može da ispuni obećanje sna – onda je Srbija rođena iz razočaranja pretvorenog u noćnu moru iz koje tek treba da se probudimo. Od Kosova naovamo, od otomanske dimiskije do NATO tomahavka, hram s okruglim krovom je radboš naših gubitaka, litanija kuknjave, riznica gorčine. U njemu se gleda unazad. Uprkos svećama i kandelabrima, uprkos sjaju zlata, ovaj hram ne vidi kuda i kako dalje.

Svetlo koje pokazuje taj put sija iz četvrtastog hrama preko puta. U njemu se uči mudrost pobeđene nad patnjom i pretvaranja prošlosti u budućnost, svojim rukama i znanjem, svojim znojem i pameću, ne varljivom lutrijom božje volje na kojoj smo, kako izgleda, do sada uglavnom gubili. U njemu je druga vrsta nade: one koja se ne priziva bakanjem i klanjanjem, nade stvarnog viđenja sveta i čoveka, uzroka i posledica; nade prevazilaženja slučajnosti i hirova istorije, nade kontrole sopstvene budućnosti i života. Sudbina je za neznalice; misleći ljudi planiraju.

Večna je ironija da je hram s četvrtastim krovom stvorio sve čime je napravljen onaj s okruglim: nauku graditeljstva, mašine, beton, novi način kojom je okrugli krov nedeljama podizan na vrh svoje konstrukcije. Nije ga podigao Bog nekim čudom, ni popovi pojanjem i kađenjem, nego oni koji su u četvrtastom hramu godinama gulili stolice nad "dosadnim" graditeljskim knjigama punim matematike, statike i mehanike – uprkos ličnim i kolektivnim razočaranjima.

Dobro je da bista Nikole Tesle ispred četvrtastog hrama ne zuri opčinjena u onaj s okruglim krovom; Nikolin zamišljen pogled ide na dole, u svoje ruke u kojima su delovi za njegove mašine. Ne u krst; u nauku, u znanje, u trud...

Stanje u kome se nalazi četvrtasti hram kazuje sve što treba da znamo o tome koliko se brinemo za našu dušu. Stotine godina su pohranjene u njemu, ali se već 47 godina puni bez ikakvog proširenja. Duša nam se davi u teskobi, ili u vodi, kao u poplavi koja se desila kada su fontane na platou ispred počele da rade. Duša nam je sada došla do zida, bukvalno. Nemamo više gde da je stavimo, možemo samo da je još više gužvamo ili bacamo u stari papir. Nema novih naosa, ni lađa, ni kripti za ovaj hram. Nema pozlate. Samo gorak ukus prašine i odbačenosti.

Ne vole naši poglavari taj četvrtasti hram. Uči ljude opasnim stvarima: samostalnosti, kritici, razmišljanju. Dokazima. Teško je s ovim hramom, kao s okruglim, podići ratne barjake, uzburkati krv, zamagliti um toliko da se srlja i u sopstvenu propast. Nema zvonke jeke koja odjekuje preko reka i valja se beogradskim padinama. Četvrtasti hram nije hram za učenje poslušnosti i pokoravanja, bespogovornog robotizma; otima se i čifta, uvek divalji i svoj, razlažući, uprežući u svoju službu i ne pokoravajući se čak ni zakonima prirode, kamoli ljudi. Jedini autoritet u ovom hramu je autoritet nauke i prosperiteta, ideja i kulture. Autoriteti su ljudi koji pitaju, ne oni koji naređuju. Njegovo "amin" je "ali..."

Sledeći put kada prođete pored dva hrama, trgnu vas zvona, prekrstite se ili pomazite krst na retrovizoru auta, uradite isto i za drugi hram. On to više zaslužuje. Tu nam je duša. ¶

Otvoreno pismo građanima u protestnim šetnjama

Nekoliko “pitanja o smislu šetanja” i već postojećih “objašnjenja s povodom” za anketno istraživanje SeConS-a (Grupe za razvojnu inicijativu) i Fondacije “Fridrih Ebert”

U redu, mediji treba da budu oslobođeni, politički sistem liberalizovan, javni novac kontrolisan... slažemo se! No, kakvu ulogu vi vidite za sebe u svemu tome i u onome što će, pretpostavljate, nastupiti kada se “IZVUČIĆETE”?

Vi kažete da ste za zapošljavanje sposobnih, obrazovanih kadrova na važnim funkcijama. A kako oni to postaju pri ovakvom stanju obrazovanja, koje forsira nasleđivanje klasnih pozicija i privilegija, to se ne pitate?

Zalažete se za vladavinu eksperata, onih najboljih. A to što – da bi eksperti po vladajućim kriterijumima postali eksperti – moraju biti lojalni poslušnici svake ideologije i svakog režima, instrumentalni umovi, operisani od šire društvene svesti i odgovornosti, to vas ne zanima, vladavina takvih umova za vas je nešto poželjno? Hoćete li ohrabrivati svoju decu da se prilagode i uspeju u takvom sistemu, hoće li vam život proći u brigama i naporima da ih negde “ljuljnete” tj. “zaposlite”, ili ćete ih prepustiti tržištu? Gde će se, u konkurenciji sa rastućom rezervnom armijom rada satirati pri gradnji što uspešnije karijere putem dodvoravanja i pokoravanja gazdama, karakterno razvijati pri sticanju veština korumpiranja, subordinacije, submisivnosti, nepotizma?

Vi naravno niste za to, taman posla, ali gde to postoji drugačiji svet rada na kapitalističkoj (polu)periferiji? Da, vi upirete prstom na kolonijalne metropole, sa divljenjem imitirate manire i stilove srednjih klasa imperijalističkog Zapada. A to što su svu svoju kulturu, znanje i imanje stekli poglavito na kolonijalnoj pljački i zločinu, to vas ne zanima? I što su na toj osnovi stvorili međusobnu mrežu ekonomske sigurnosti, dostupnosti medija, obrazovanja i političke moći, ekskluzivno za sebe i svoju decu, a što se onda predstavlja kao afirmacija “vrednosti ‘naših’ društava”. Da li biste da se i sami pridružite tom istorijskom i političkom globalnom bloku, da i vas dopadne neka kapljica od krvavih profita ekspanzije, otkrivanja i pokoravanja? Da li zato nosite evropske zastave i bivate tetošeni na hladnoratovski inspirisanim i ustrojenim medijima?

Da li ste već odlučili, hoćete li da se pridružite onoj polovini stanovništva koja je u jednom Njujorku na većitoj ivici siromaštva? Ili onoj desetini koja od tog siromaštva većito profitira i pritom ga reprodukuje, zataškavajući i ignorišući njegove uzroke svojim prosistemsko-srednjeklasnim politikama i vrednostima? Ok, razumljivo je ako hoćete da se pridružite

Pišu:

**Nebojša Milikić,
Noa Treister i
Dragomir Olujić Oluja**

iz Grupe Ne rehabilitaciji

te ovoj desetini ili dvadesetini “najboljih i najuspešnijih”. Ali zar vas sve vaše znanje ne upozorava da tu nema mesta ni za sve vas koji ste sad na ulicama a kamoli za oportuniste i “nepolitične”, koji u vašoj klasi uvek dominiraju, a koji sede kod kuće i zevajući čekaju ko će da pobedi i uprene ih, tako zgodno nepolitične u svoje inače vrlo politične planove i poslove?

U vezi sa vašim nespornim kvalitetima, vašim veštinama i znanjima, vašom kreativnošću, da vas prvo podsetimo da ste vi sada tek prašinari, pešadija tekuće surove okupacije kako nasleđa tako aktuelnih i budućih kapaciteta lokalnih i globalnih znanja, veština, kreativnosti. Okupacije umreženih i upregnutih informacija, nauke, kulture, umetnosti od strane kapitala. Iako i sami vidite, i čujete, svakog dana i sata, kako i zašto sve to znanje ne uspeva pod takvom okupacijom da proizvede ni minimalno pristojan i dostojan život vredan čoveka: ne uspevajući da se izбори sa bolestima jer im se radije kao novoj prilici za profit, sa beskućništvom jer ga tretira kao sredstvo za disciplinovanje radništva, sa nemaštinom, nezaposlenošću, neobrazovanošću, koji, svi zajedno, u pretećoj interakciji, one koji još imaju makar nešto da izgube održavaju u stroju, bilo autoritarnim pretnjama bilo snobovskim fantazijama.

Vi se i dalje tim znanjem hvalite i mašete zastavom prosvetćenosti i racionalnosti. A naslovi poput “Working Class Kids Permanent Underachievement”, iz novina udruženja srenjoškolskih nastavnika jedne velike imperije, čine vas kakvim? Potajno srećnim? Ravnodušnim? Avaj, zato su vaša znanja tek upotrebljivi restlovi buržoaske prosvetćenosti i racionalnosti, kojima je davno prošlo vreme bilo kakve progresivnosti i revolucionarnosti, evo, ima jedno dvesta godina... Za vas dakle nema i ne može ni biti rehabilitacije, uzalud skarabudženi zakoni za licanje kolaboracije i zločina vaših istorijskih pretходника, vernih sledbenika ondašnjih imperijalnih planova za rezervni ekonomski prostor, uzalud restitucije, glancanje srebrnine i naduvavanje trijumfalne kapije povratka privatnoj svojini i “slobodi govora” (koja je u vašoj interpretaciji ionako tek sloboda prazne frazeologije) – u svoju odbranu i obnovu nemate baš ništa suvislo da kažete i uložite.

Vreme je dakle da kao klasa sami sebe ukinete (ionako ta vaša klasa postoji samo kao himera – zasenjivač i prigušivač klasne borbe između vlasnika i radnika, rada i kapitala) i po-

mognete čovečanstvu na putu u besklasno društvo, u kome će se vaše teško breme održavanja jednog nazadnog, nepravednog i zločinačkog sveta pretvoriti u osmišljavanje pravednog i svima dostupnog sveta razvoja i napretka individua i kolektiva, sveta svedruštvene (a ne buržoaske) pravde, sveta stvaralaštva u koji se svako može uključiti, aktivirati se i ostvariti kao jednako ljudsko biće, i sveta solidarnosti sa onima koje ni takav sistem možda neće dovoljno dobro podržati ili prepoznati. O svemu tome piše sve što treba u knjigama koje nećete više da čitate, makar bile, kao što je slučaj sa Marksovim, najcitiranije u od vas obožavanoj, zapadnoj naučnoj misli. Zašto ne čitate ozbiljne stvari već se zamajavate dubiozama i trivijalnostima koje onda dospevaju na vaše parole, u vaš govor, u vaše pesme i romane? Jedina stranka koja bi vas zaista predstavljala morala bi, za početak, da se i nazove po vama – Malograđanska stranka.

I šta sad, hoćete da se rehabilitujete, da budete još bolji u toj sramnoj ulozi koja vam je istorijski dopala, ne vašom ličnom krivicom, niko nije kriv za mesto i okruženje svog dolaska na svet i stasavanja u njemu, ali sa vašom svakodnevnom uklopljenošću, pomirenošću i saglasnošću sa takvom ulogom? U vezi sa kojom, tj. sa pripadajućim duševnim mukama, mucate

■ Jedina stranka koja bi vas zaista predstavljala morala bi, za početak, da se i nazove po vama – Malograđanska stranka

svoje ispovesti i jadanja u vašim pozorištima, na vašim izložbama i po vašim književnostima. Nikako da izbacite nekog novog Igoa. Pa, kao u zamenu, škrabate i potpisujete i nekakav ugovor, onako usput, stojeći, kao neki trgovački putnici – prevaranti, (i) iz njegovih romana. "Ideje i ruta vaši, benzin i kola narodni" – tu ste se valjda prisetili i Iljfa i Petrova! Ali imate i neke veoma jake razloge za takvo uzgredno muljanje, znate i sami da većina ljudi koja protestuje ne bi sa vašim političarima ni sela za sto, od sramote.

Evo, da ne bude da smo "skroz negativni", nećeg konstruktivnog čak i po vašim shvatanjima poštenja i požrtvovanosti: neka vaš mecena g. Đilas vrati novac koji je "zaradio" privatizujući i eksploatišući resurse javnog servisa u koji su generacije ulagale i stvarale ga. U njegovom slučaju, to je jedino oporezivanje koje se može nazvati "progresivnim". Neka u slučaju preuzimanja vlasti pokaže i dokaže svoje menadžerske i trgovačke sposobnosti vodeći oglasni sektor javnog servisa, za pristojnu platu, a enormne profite koje je privatizovao i prisvajao neka stavi na raspolaganje zaposlenima, stanovništvu i generacijama koje dolaze.

Neka vaše stidljivo i oportunističko levo krilo Borko Stefanović prizna da je sistem socijalističkog samoupravljanja, sa

svim svojim manama i maglama, bio jednu civilizaciju ispred današnjeg tlačenja i mučenja radništva i neka obeća da će učiniti sve da ga povrati u kad-tad podruštvljenju proizvodnji i reprodukciji. Ne tražite od njega da to uradi odmah, da ne dobije nervni slom, samo neka jasno i glasno kaže da u ovoj zemlji ništa drugo i ništa manje od toga ne može biti misija ni najkorumpiranijeg neklasnog partijskog levičara. U suprotnom, neka barem prizna da kao buržoaski političar nema takve ambicije i znanja i da će mu zato biti potrebne ambicije i znanje radništva, zbog čega će odmah po preuzimanju vlasti ponovo otvoriti i javnim finansijama dugoročno održavati radničke univerzitete, sa aktivnostima i odeljenjima i u najmanjem radnom kolektivu i zabačenom mestašcetu SNS-ovske paukove mreže kljentizma i ucena. Pa da vidimo da li će i koliko ta mreža onda potrajati. Hoće li možda vladavina buržoaskog prava, "fer" izbori gde su ljudi dnevno prestravljeni egzistencijalnim i emocionalnim problemima, slobodni mediji čijom slobodom komanduju interesi političke i ekonomske oligarhije, dovesti u pitanje potčinjenost radnika u kompanijama, zaposlenih u drugim oblastima, i ključni oblik raspodele dohotka? Hoće li se Stefanović zalagati za uključjenje prava radnika i radnica u međunarodne poslovne ugovore, kao i dužnosti i obaveza investitora iz oblasti čuvanja zdravlja i sigurnosti zaposlenih i njihovih porodica, poštovanja ekoloških i etičkih poslovnih standarda? A ne da se, kao što je slučaj sada, tim ugovorima reguliše samo sigurnost investicija, tj. profita?

Neka Vuk Jeremić iznese svoj plan za Kosovo, koji nas neće uvaljivati u sve veće blato nacionalističkih iluzija i mržnje, gajenja neprijateljstva i profiterstva na neprijateljstvu, koji se neminovno pretvaraju u služenje imperijalnim silama. Neka objasni kako će retorikom i politikom koju je vodio i koju vodi dovesti do boljih odnosa u regionu, posebno s obzirom na nasleđe ratova i ratnih zločina i razaranja? Neka objasni kako će svoje međunarodne veze i uticaj iskoristiti za promovisanje alternativa globalnom kapitalizmu koji u podaničkoj i eksploatisanoj ulozi drži najveći deo sveta. Neka objasni kako će unutar EU održati makar i iluzorni karakter narodnog suvereniteta?

I neka onda svi zajedno šutnu klerofašističke Dveri na đubrište istorije gde im je mesto i odakle se recikliraju upravo onda kada političke elite ne vode goreopisane politike.

Pre toga ne vredi ni da ih pitamo zašto među njima nema nijedne žene i zašto ih pominju samo kada su žrtve najbrutalnijeg nasilja? I potčinjavanje žena i nasilje prema njima i svim slabijima, siromašnima, manjinama, prema ogromnoj većini čovečanstva jesu i preduslov i proizvod sistema koji vi održavate i smatrate jedino mogućim. Kada ćete dakle svoje znanje i sposobnosti usmeriti u pravcu njegove istorijske demisije i dekonstrukcije, a ne bilo kakve restauracije i rehabilitacije?

¶

Detinjstvo bez varjače

Rezultati više od 250 studija, uključenih u dve velike metaanalize Američke psihološke asocijacije iz 2002. i 2016. godine, ukazuju na vezu između telesnog kažnjavanja dece i široke lepeze negativnih ishoda, a ni u jednoj studiji nisu pronađeni dokazi o koristi telesnog kažnjavanja

Generacije su odrastale pevušeći poznate stihove "lako je prutu da se sokoli, dok nije decu, nje-ga ne boli", dok deca u pratećim vokali-ma dodaju "jao, jao, jao". Mnogi su strahovali od varjače, papuče, "muvotepalice" i tatinog kaiša, pa ih danas često čujemo kako kažu: "I ja sam dobijao/la bati-ne, pa šta mi sad fali?" Sa druge strane, psiholozi pitaju: da ste učestvovali u tra-matičnom iskustvu poput saobraćajne nesreće i preživeli je bez posledica, da li biste takvo iskustvo preporučili nekom drugom?

Rezultati više od 250 studija, uključenih u dve velike metaanalize Američke psi-hološke asocijacije iz 2002. i 2016. godine, ukazuju na vezu između telesnog kažnja-vanja dece i široke lepeze negativnih ishoda, a ni u jednoj studiji nisu pronađeni dokazi o koristi telesnog kažnjavanja u disciplinovanju dece, osim kratkoroč-nog postizanja cilja. Studije pokazuju da telesno kažnjavanje u detinjstvu povećava verovatnoću da će u odraslom dobu osoba biti nasilna prema svom partneru i/ili svojoj deci ili da će biti žrtva nasilja.

Ipak, u Srbiji je fizičko kažnjavanje dece i dalje veoma rasprostranjeno, a narod-ne izreke poput "Batina je iz raja izašla" ili "Sačuvaj štap, pokvari dete" često se koriste kao argumenti za opravdavanje fizičkog kažnjavanja dece. Dok je svaki vid nasilja zabranjen nad odraslim lju-dima, pa i životinjama, deca se od pam-tiveka tuku za "njihovo dobro".

ŠTA JE ZLOSTAVLJANJE

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja prošle godi-ne formiralo je radnu grupu za pripremu Nacrta zakona o izmenama i dopu-nama Porodičnog zakona. Ovim izmena-ma predviđeno je uvođenje eksplicitne zabrane upotrebe fizičke sile u vaspita-nju dece. Ovom procesu prethodila je i 41 preporuka Komiteta Ujedinjenih nacija

za prava deteta, koje su Srbiji upućene u februaru 2017. godine.

Nije prvi put da se susrećemo sa ova-kvim, još uvek samo predlozima zakona, ali kao i pre pet godina, i sada je ova tema izazvala burne reakcije javnosti.

Trenutni Porodični zakon roditeljima zabranjuje da dete podvrgavaju "poni-žavajućim postupcima i kaznama koje vređaju ljudsko dostojanstvo". Međutim, razlika nastaje između struke i samih roditelja kada se precizno definišu gra-nice između "ponižavajućeg postupa-nja", "kazni koje vređaju ljudsko dostojanstvo", "fizičkog zlostavljanja" i sličnih termina čija primena se tumači na razli-čite načine.

Smisao uvođenja zabrane telesnog kažnjavanja dece, međutim, nije kažnja-vanje roditelja, već edukacija o nenasil-nim metodama vaspitanja, poručio je za "Politiku" Dragan Vulević, posebni savet-nik ministra za rad, zapošljavanje, borač-ka i socijalna pitanja Srbije. On je nagla-sio da niko neće ići u zatvor, niti će biti lišen roditeljskog prava ako je dete dobi-lo "čušku, čvrgu ili udarac po zadnjici".

Iz Centra za prava deteta navode da su izmene ovog zakona potrebne kako bi se on unapredio i uskladio sa međuna-rodnim i evropskim standardima koji se tiču prava deteta. "Ovo svakako ne zna-či da će roditeljima dete automatski biti oduzeto, kao što se često navodi u nekim delovima javnosti. Kada dete nije živo-tno ugroženo, organ starateljstva u cen-tru za socijalni rad preduzima određene mere i radnje iz svoje nadležnosti kako bi osnažio porodicu i kako bi deca ostala u porodičnom okruženju, koje je za dete uglavnom najbolja sredina. Svi relevan-tni međunarodni standardi nalažu da dete treba da živi u porodici uvek kada je to u njegovom najboljem interesu. U skla-du sa procenom i potrebama porodice, centar za socijalni rad ima mogućnost da podrži porodicu kako u smislu materijal-

ne tako i psiho-socijalne pomoći", objaš-njava Jelena Paunović, menadžerka pro-jekta "Prava deteta u politikama i prak-si", koji se sprovodi u saradnji sa organi-zacijom Save the Children International.

Psihološkinja Vesna Nenadić kaže za "Vreme" da čuška, udarac po guzi ili čvrga jesu po svom obliku fizičke kazne: "Zajed-ničko im je uglavnom da su manjeg inten-ziteta fizičke sile, da se primenjuju izo-lovano i najčešće neposredno po nekom postupku deteta, odnosno da imaju za cilj da se dete negativno uslovi, odno-sno da ne ponavlja više radnju ili ponašanje koje roditelj tim činom želi da eli-miniš. Obično su i promišljeni od stra-ne roditelja/vaspitača, mada nekada i ne moraju da budu, i u tom drugom slučaju bi predstavljale akt nasilja. Kada se zada-ju u starijem uzrastu, imale bi za posle-dicu i ponižavanje deteta, što jeste oblik zlostavljanja. Zakon treba da postoji da bi se predupredilo batinjanje iz besa, bati-ne kao oblik nesrazmerne fizičke i eko-nomske moći roditelja nad detetom, koji to zloupotrebljava", kaže Vesna Nenadić.

ŠTA SE KRIJE IZA ZAKONA

Brige roditelja u vezi sa tim šta stoji iza izmena ovih zakona odnose se naj-više na probijanje granica koliko država može da zadire u porodične odnose, ali i mogućih zloupotreba.

Psihološkinja Vesna Nenadić smatra da gde god postoji neko pravilo ili zakon, moguće su i njegove zloupotrebe.

"One se mogu izbeći stavljanjem foku-sa na ono šta je sve moguće učiniti u društvu da do samog fizičkog kažnjava-nja ne dođe, da deca ne budu ni zlostav-ljana ni zanemarivana, a ne toliko pričom o kaznama i dokazivanju počinioaca.

Veoma je važno da deci kao društvo pružimo dobre modele ponašanja (počev-ši od sebe, preko sredine u kojoj se kre-ću, preko medija), da nedvosmisleno pro-movišemo kažnjavanje negativnih oblika

ponašanja i to proporcionalno šteti koju ti oblici nanose u društvu", kaže Vesna Nenadić.

Kako većina strahuje od kazne ukoliko prekorači zakonske mere, manje njih očekuje od države i društva da im omogući najbolje moguće uslove da se ostvare kao roditelji uticanjem na smanjenje stope siromaštva, boljih i manje stresnih uslova za rad ili unapređenje školskog sistema.

Kada je reč o mogućim kaznama, ona smatra da etiketiranje i širenje nesigurnosti među roditeljima, koji sada često sebi postavljaju pitanje da li su dovoljno kompetentni u svojoj roditeljskoj ulozi, jeste jedna od posledica donošenja ovog zakona, čak i prethodnih rasprava u medijima o ovom zakonu.

"Takođe, postoji velika bojazan među ljudima danas da je ovaj zakon spremljen da bi se opravdalo oduzimanje dece od roditelja i to pre svega od ljudi slabijeg ekonomskog statusa. Država bi možda na najbolji način otklonila sumnje o novom građanskom zakonu kod jednog dela javnosti ukoliko bi sprovodila uporedo i set mera koje bi uticale na poboljšanje ekonomskog statusa porodica sa decom. Na primer, boljom zaštitom trudnica i porodilja u svim domenima, posebno u vezi sa radnim statusom, davanjem većih povlastica za decu u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite, značajnijim i širim učešćem u stipendiranju dece koja se bave sportskim i kulturnim aktivnostima", podseća Vesna Nenadić.

"Samom zabranom telesnog kažnjavanja-

nja neće se postići neophodna promena u stavovima i praksi. Potrebno je sveobuhvatno podizanje svesti o pravu deteta na zaštitu i o zakonima koji će odražavati to pravo. Savremeni način življenja, stres, nezaposlenost i problemi na poslu, a iznad svega vrednosni sistemi koji zbuñuju i koji ne daju jasne smernice dovode do toga da roditelji reaguju spontano i ishitreno i povređuju svoju decu, istovremeno povređujući sebe i uskraćujući sebi uživanje u roditeljstvu. Učimo decu da ne smeju da čine i trpe nasilje u školi, na ulici, pa kako je onda došlo do toga da je normalno da trpe nasilje u sopstvenoj porodici? Kakvu mi poruku time deci šaljemo?", pita Jelena Paunović.

S obzirom da deca najviše usvajaju model ponašanja koji vide kod kuće, kada roditelj pribegava nasilju u svojim odnosima sa detetom, on pokazuje da je u redu da ga povređuju ljudi koji ga vole i daje detetu opasnu lekciju kako je to dobar način za rešavanje sukoba. Uvođenjem eksplicitne zabrane telesnog kažnjavanja dece uticalo bi se na pitanje gde je granica u nanošenju vaspitnog bola, ali ostaje dilema zašto se i sama država doživljava kao nasilnik.

SANJA ZRNIĆ

Zlostavljana deca

Prema podacima istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji (MICS) i UNICEF-a iz 2014. godine, u Srbiji je 43 odsto dece starosti od 1 do 14 godina izloženo barem jednom vidu psihološkog ili fizičkog kažnjavanja od strane članova domaćinstva. Oko 39 odsto dece izloženo je psihološkom, dok je 17 odsto izloženo fizičkom kažnjavanju. Zabrinjava podatak da je fizičko kažnjavanje najzastupljenije kod dece uzrasta 3–4 godine, teškom fizičkom kažnjavanju izloženo je 8 odsto dece, od čega je više devojčica nego dečaka. Prema odgovorima anketiranih roditelja, 90 odsto njih je protiv telesnog kažnjavanja dece, pa ipak, 40 odsto roditelja koristi nasilne metode vaspitanja.

Čista energija

Na međunarodnoj konferenciji o nuklearnoj tehnologiji AtomExpo u Sočiju, Srbija je potpisala dva memoranduma sa ruskim Rosatomom – jedan o pripremi javnosti i formiranju pozitivnog javnog mnjenja u odnosu na upotrebu nuklearne energije u mirnodopske svrhe, a drugi o obuci kadrova za njeno korišćenje

Energija budućnosti je nuklearna zato što je čista i pouzdana, i jedina je koja u proizvodnji električne energije ne pravi efekat staklene bašte – jedna je od poruka učesnika panela “Nuklearna energija za bolji život” održanog na međunarodnoj konferenciji AtomExpo 2019 u Sočiju. Na jedanaestoj konferenciji o upotrebi atomske energije bilo je oko 3500 delegata iz 74 zemlje, a kako kažu organizatori skupa, ove godine je za trećinu učesnika više nego prethodne.

Bez nuklearne energije nemoguće je ostvariti ciljeve održivog razvoja UN-a: svet bez siromaštva i gladi, čista voda, kvalitetna zdravstvena zaštita, i sve više zemalja radi na razvijanju čiste, zelene

Roboti, dronovi i kosmičke cipele

Veliko interesovanje na štandu Rosatoma izazvao je “Arktički bum”, prva nuklearna elektrana na vodi koja će strujom snabdevati najzabačenije delove severa gde, zbog izuzetno niskih temperatura, ne postoje uslovi za postavljanje dalekovoda za dopremanje električne energije. Brod ledolamac trenutno se nalazi u Murmansku odakle će krenuti ka Arktiku. Na štandu Rosatoma mogu se videti makete nuklearnih elektrana sa posebnim sistemima zaštite, te je mogućnost havarije isključena, kao i modeli nuklearnih istraživačkih reaktora, makete pametnih gradova koji nuklearnu energiju transformišu u električnu... Osim velikih zemalja i korporacija, na konferenciji su učestvovali i proizvođači posebnih cipela, čizama i patika otpornih na niske temperature, udarce i ubode, takozvane “kosmičke cipele”, po ceni od 60 evra, koje se godišnje proizvode u milion pari. Salom je šetao mali robot i razgovarao sa učesnicima na nekoliko svetskih jezika, a povremeno su leteli i dronovi.

energije koja omogućava održiv rast i ekonomski razvoj. Takođe, korišćenjem nuklearne energije počeli bismo da rešavamo problem emisije ugljen-dioksida sa ciljem da se do 2030. godine emisija smanji za 40-45 odsto, a do 2050. godine za 60 odsto. Osim toga, preporuka EU je da se ide ka smanjenju upotrebe uglja u proizvodnji električne energije budući da se oko 38,3 odsto električne energije u svetu dobija iz uglja, a samo 10,4 odsto (18,8 odsto u zemljama OECD-a) iz nuklearne energije.

O tome je govorio, između ostalih, Aleksej Lihačov, generalni direktor Rosatoma, ruske korporacije za atomsku energiju, navodeći da bi se većim korišćenjem nuklearne energije u proizvodnji električne energije emisija CO₂ smanjila za oko dva miliona tona, dok šume neutralizuju oko 2,5 miliona tona. Prema njegovim rečima, kompanija Rosatom razvija nove tehnologije i čini nuklearnu energiju "još više prijateljski nastrojenom prema životnoj sredini". "Fokusirani smo na recikliranje uranijuma, što znači da ista količina uranijuma može biti korišćena više puta u reaktorima", rekao je Lihačov.

Vladimir Putin, predsednik Ruske Federacije, uputio je poruku učesnicima konferencije "AtomExpo" rekavši da nuklearne tehnologije otvaraju nove šanse za razvoj medicine, kreiranje jedinstvenih materijala, otkrivanje svemira, istraživanje Arktika. On je naglasio da Rusija tradicionalno ima veoma kvalitetne kadrove i potencijal, te da aktivno sarađuje sa međunarodnim partnerima,

Olimpijski Soči

Soči, grad na obali Crnog mora, osim po arhitektonskim čudima izgrađenim za potrebe zimskih Olimpijskih igara, poznat je kao omiljeno letovalište svih ruskih vladara, cara Petra, Staljina a danas i Putina. U tom gradu su održane najskuplje olimpijske igre u istoriji – uloženo je 51 milijarda evra, dok su Igre u Pekingu koštale 45, a u Londonu oko 30 milijardi evra. Novi simbol Sočija je stadion u obliku Faberžeovog jajeta koji može da primi 40.000 posetilaca, sa prozirnom spoljašnjom opnom koja simbolizuje dvojaku prirodu ovog grada – morsku obalu i planinske vrhove pod snegom. Soči se ponosi i ledenom dvoranom "Boljšoj", dvorcima zimskih sportova "Ajsberg" i "Laura", skijalištem i kompleksom "Roza Hutor". Kao simboli Sočija, nakon Olimpijskih igara, ostale su oficijelne maskote: zec, polarni medved i leopard.

nudeći im veoma kvalitetna, sigurna i ekološki prihvatljiva rešenja.

Na panelu "Nuklearna energija za bolji život" govorio je i Nenad Popović, ministar bez portfelja zadužen za inovacije i tehnološki razvoj u Vladi Srbije, koji je rekao da je Srbija šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina imala razvijenu

nuklearnu industriju, ali da je SFRJ 1989. godine pod pritiskom zapadnih zemalja zaustavila sve državne procese vezane za korišćenje nuklearne energije i razvoj nuklearnih tehnologija. "Ugasile su se katedre na fakultetima, prekinula istraživanja, zapustili naši istraživački reaktori", rekao je Popović i najavio da

»

Državna korporacija Rosatom

Državna korporacija Rosatom je globalni lider u oblasti primene nuklearne energije u mirnodopske svrhe sa poslovima vrednim 130 milijardi dolara. Rosatom posluje na pet kontinenata u preko 50 zemalja, zapošljavajući 250.000 ljudi u više od 330 preduzeća i 37 nuklearnih postrojenja širom Rusije, sa 133 milijarde dolara unapred ugovorenih nuklearnih projekata u narednih deset godina. Rosatom je lider u razvoju inovacija i novih tehnologija u području primene atomske energije u mirnodopske svrhe, pre svega u oblastima energetike, medicine, poljoprivrede i industrije.

će Srbija obnoviti nuklearnu tehnologiju a prvi konkretni koraci su potpisivanje memoranduma sa Rosatomom koji će stvoriti uslove za obnavljanje kadrovske i tehnološke baze u oblasti nuklearnih tehnologija. Prema njegovim rečima, planirana je izgradnja istraživačkog centra u Srbiji za sledeću godinu, kao i otvaranje novih programa za nuklearna istraživanja na fakultetima. Dodao je da Srbija u svemu tome vidi razvojnu šansu i ekonomski interes. Da podsetimo, tokom posete Srbiji Vladimira Putina januara ove godine, potpisana su dva dokumenta: Sporazum o saradnji između Rusije i Srbije u oblasti upotrebe nuklearne energije u mirnodopske svrhe na osnovu potvrđenih i inovacionih tehnologija i Zajednička izjava o strateškom partnerstvu dve zemlje u izgradnji Centra za nuklearnu nauku, tehnologije i inovacije.

ISTRAŽIVAČKI CENTAR U SRBIJI

Nakon potpisivanja dva memoranduma o saradnji između ministra Nenada Popovića i generalnog direktora Rosatoma Alekseja Lihačova, precizirano je da će Istraživački centar za nuklearne tehnologije i inovacije, zajednički projekat Srbije i Rosatoma, biti najmoderniji centar za nuklearne tehnologije i inovacije u Evropi.

“To će biti pravi prikaz najnovijih tehnologija, sistema bezbednosti, inovacija i svih liderskih tehnologija koje danas svrstavaju Rosatom na mesto broj jedan u nuklearnim istraživanjima”, rekao je Popović. Prema njegovim rečima, naši stručnjaci moći će da se usavršavaju, obučavaju i rade zajedno sa drugim ekspertima na projektima koji se koriste svuda u svetu. “Beograd će postati centar u koji mogu da dolaze i evropski istraživači i naučnici da usavršavaju znanje na najmodernijim i najnovijim tehnologijama.”

Popović kaže da je potpisivanjem sporazuma otvorena nova perspektiva u odnosima Srbije i Rusije, ali i nova vrata za saradnju naučnika i eksperata. “Srbija će imati šansu da dobije transfer znanja i tehnologija od najboljih ruskih stručnjaka za nuklearne tehnologije i da zajedno sa njima rade na projektima koji su od interesa za obe zemlje, kao i da obnavljaju i grade srpsku naučnu bazu u ovoj oblasti.” Srpski studenti i profesori, docenti, eksper-

Energija za bolji život

Na panelu “Energija za bolji život” govorio je i direktor Agencije za nuklearnu energiju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj Vilijam Magvud, koji je pozvao sve države sveta da se okrenu od ideoloških i političkih ideja kad je reč o korišćenju nuklearne energije, i da donesu konačne odluke o tome u šta će investirati. Zamenik direktora Generalnog direktorata Evropske komisije Gerasimos Tomas rekao je da je plan EU da do 2030. godine smanji emisiju gasova za 40 do 45 odsto i da nuklearna energija može mnogo da pomogne. “Računamo na razvoj tehnologije i u drugim oblastima, ali u svim scenarijima o kojima se govori Evropa kao celina traži da nuklearna energija pokrije znatan deo energije”, rekao je Tomas. Prema njegovim rečima, u korišćenju nuklearne energije značajni su i ekonomski pokazatelji budući da je nuklearna energija jedina čista energija koja nije smanjila troškove proizvodnje u poslednjim godinama. Navodeći da polovina zemalja EU poseduje tehnologiju za nuklearnu energiju, dodao je i da EU ima jasan zakonodavni okvir za njeno korišćenje, kako bi bila izuzetno pouzdana i bezbedna.

ti i naučnoistraživački radnici moći će da borave i rade na univerzitetima u Rusiji koji se bave nuklearnim istraživanjima i na naučnoistraživačkim institutima. On je dodao da se nuklearna energija danas koristi u medicini, poljoprivredi, industriji, pametnim gradovima, a Srbiji je potrebna najpre u lečenju malignih bolesti.

Generalni direktor Rosatoma Aleksej Lihačov istakao je da bez kvalifikovanih kadrova nuklearne tehnologije nemaju budućnost, a bez podrške javnosti nije moguće govoriti o implementaciji takvih visokotehnoloških projekata. Prema njegovim rečima, ruska korporacija planira da u budućem istraživačkom centru u Srbiji realizuje niz projekata i od njega napravi regionalni centar nuklearne nauke. “Želimo da od njega napravimo ne samo komercijalni centar, već i centar naučne misli, centar evropskog razvoja nuklearnih tehnologija”, rekao je Lihačov.

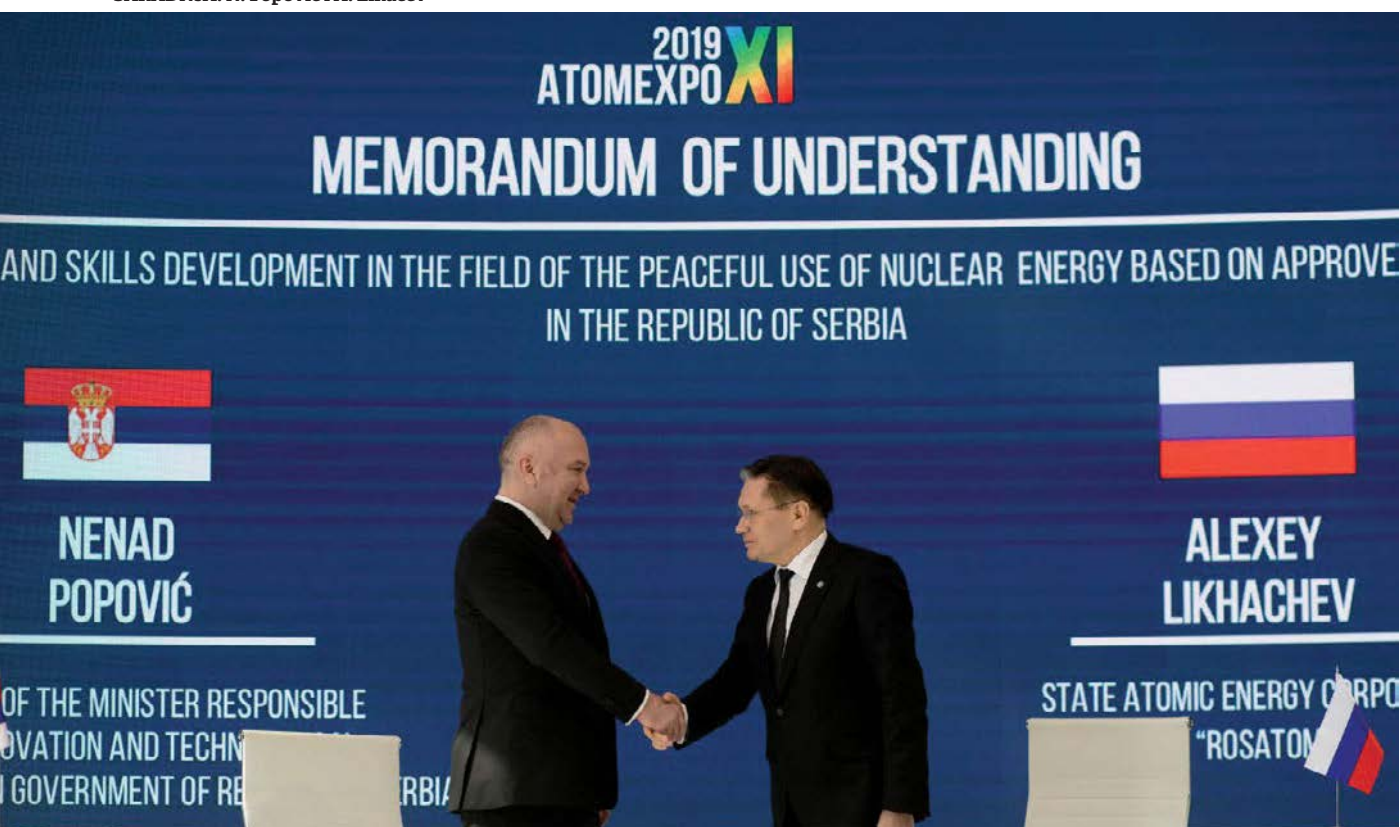
Kiril Komarov, zamenik generalnog direktora za međunarodne poslove u ruskoj državnoj korporaciji za atomsku energiju Rosatom, smatra da su šanse za ponovno pokretanje razvoja nuklearnih tehnologija velike, da Srbija nije zemlja početnik u toj oblasti i da ima vrhunske stručnjake. Ističe, međutim, da nije reč o energetskim tehnologijama, već o nuklearnim neenergetskim tehnologijama, proizvodnji izotopa, i o nuklearnoj medicini, koja može da pomogne u lečenju najtežih oboljenja. Komarov kaže da Institut u Vinči ima veliko iskustvo u radu sa nuklearnim tehnologijama, profesionalne i stručne ljude, ali da

mu je nesporno potrebna obnova, naročito kad je reč o opremi.

NAJPRE OBRAZOVANJE KADROVA

Profesor nuklearne fizike Ištvan Bikit, član delegacije Vlade Srbije na međunarodnoj konferenciji u Sočiju, smatra da je najava izgradnje Istraživačkog centra za nuklearne tehnologije dobra vest, ali da bi pre toga trebalo ulagati u obrazovanje novih kadrova na srpskim fakultetima kako bi se obnovila baza. Prema njegovom mišljenju, Srbija je trenutno daleko od korišćenja nuklearne energije u proizvodnji električne energije, i mnogo toga treba uraditi da bismo uhvatili korak sa savremenim svetom i oživeli nuklearnu tehnologiju u našoj zemlji. “Pre svega, da se na univerzitetima više uče nuklearne nauke i otvore smerovi nuklearnog inženjeringa”, rekao je profesor, podsetivši da je Jugoslavija imala ambicije da razvija nuklearnu tehnologiju, ali da su sva istraživanja prekinuta pre 30 godina. Profesor podseća da je moratorijum (Zakon o zabrani izgradnje nuklearnih elektrana) i dalje na snazi.

Profesor Bikit podržava izgradnju istraživačkog centra u partnerstvu sa Rusijom, u kojem bi mogli da se izvode eksperimentalni projekti i za početak proizvode izotopi korisni za medicinu, poljoprivredu i čitav niz oblasti. Istraživački centar će, kada bude izgrađen, imati istraživački reaktor koji bi proizvodio elemente za lečenje teških bolesti koje sada Srbija uvozi. Komentarišući konferenciju, Bikit kaže da je Rusija vrhunska

nuklearno-tehnološka sila u svetu, u rangu sa SAD i Kinom, i dodaje da te zemlje ulažu velika sredstva u dalji razvoj nuklearne tehnologije.

Navodi i da su bezbedniji reaktori i jeftinija proizvodnja struje tema svuda u svetu, kao i da se nuklearna energija u mirnodopske svrhe najviše koristi za proizvodnju električne energije. Precizira da, na primer, nuklearke u Francuskoj daju 70 odsto ukupne električne energije, u Mađarskoj polovinu, i naglašava da

je nuklearna energija jedina zdrava alternativa za proizvodnju struje i da su države svesne da ta proizvodnja iz uglja i naftnih derivata proizvodi ugljen-dioksid i zagađuje atmosferu.

“Nuklearna energija je jedina alternativa u proizvodnji električne energije koja ne pravi efekat staklene bašte. Čak i hidrocentrale imaju određene efekte na životnu sredinu”, kaže profesor.

Strah od nuklearnih elektrana prisutan je u Srbiji, ali treba imati na umu da

je černobiljska nesreća bila lekcija za celu svetsku nuklearnu zajednicu i rekretnica u istoriji nuklearne energije i tehnologije. Nakon toga, sigurnosni standardni su revidirani, stepeni zaštite poboljšani upotrebom reaktora generacije 3 plus. Kad je reč o Fukušimi, naučnici tvrde da se tamo nije desila nikakva “nuklearna katastrofa”. Osim toga, kao što je rekao profesor Bikit, Srbija je veoma daleko od izgradnje nuklearne elektrane.

BILJANA VASIĆ

Kompanija Moj kiosk ulepšala uskršnje praznike mališanima

Humanitarna modna revija za decu Prihvatišta

Useljenje u novu zgradu Prihvatišta za decu u Beogradu, za koju su godinama prikupljana novčana sredstva, svečano je obeleženo uskršnjom humanitarnom revijom “Srpske modne kuće za decu Prihvatišta” u organizaciji agencije Fabrika. Kompanija Moj kiosk tradicionalno je podržala reviju koja je ove godine održana na velikom platou ispred novog prostora Prihvatišta na Zvezdari, u prisustvu donatora, poznatih ličnosti i predstavnika medija.

“Kompanija Moj kiosk sa velikim zadovoljstvom već godinama podržava humanitarne manifestacije za decu Prihvatišta. Drago nam je što smo današnjim dru-

ženjem doprineli da šticeci oве ustanove oseće deo praznične atmosfere jer sva deca zaslužuju da te posebne trenutke provedu u miru i radosti. Iskristila bih priliku da pozovem kompanije i pojedince da daju doprinosa kako bi mališani iz Prihvatišta tokom cele godine imali sve što im je neophodno”, izjavila je Olivera Papić, direktorka korporativnih poslova i marketinga Moj kiosk grupe.

Prihvatište za decu zbrinjava najosetljivije kategorije mladih iz cele Srbije, među kojima su žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, žrtve trgovine ljudima, deca bez roditeljskog staranja, deca ulice. Useljenjem

Olivera Papić, direktorka korporativnih poslova i marketinga Moj kiosk grupe

u novu zgradu, šticeci su konačno dobili dovoljno prostora za spavanje, odmor i sve aktivnosti kojima se pripremaju za dostojanstven život van ove ustanove.

Gradilište po cenu

Ostaci železničkih hangara

Prošlo je tri godine otkako su u toku postizborne noći u Savamalu stigli bageri i fantomke i porušili objekte koji su se našli na putu megalomanskom projektu “Beograd na vodi”. Masovni protesti građana koji su ukazivali na nelegalnost projekta nisu promenili ništa. Gradilište se prostire na 177 hektara na kojima su do sada izgrađene četiri kule. Dve su već useljene, a tu je i kafana “Sava Nova”, koja predstavlja “izložbeni prostor”, deo keja i delovi nove infrastrukture. Pogled na gradilište možda se najbolje može osmotriti ako prođete biciklističkom stazom koja vijugavo prolazi kroz nepregledne prostore nasute zemlje, peska, šljunka, šuta, kranova, kamiona i bagera, među kojima završeni delovi ovog projekta deluju kao loš fotošop. Nikada nismo saznali šta piše u famoznom ugovoru ove državno-privatne investicije, ne znamo do kraja kakvi su dalji planovi za ovaj prostor i vlast ne pokazuje interes da ih podeli sa građanima. Sigurno je samo da će se radovi nastaviti po svaku cenu.

Tekst i fotografije **MARIJA JANKOVIĆ**

177 hektara gradilišta

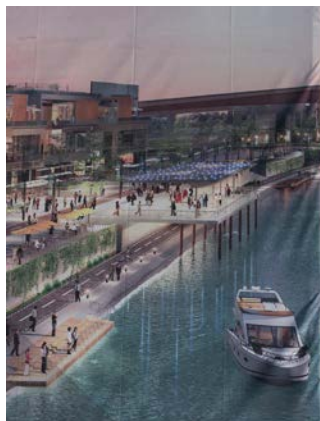

Završeni delovi promenade

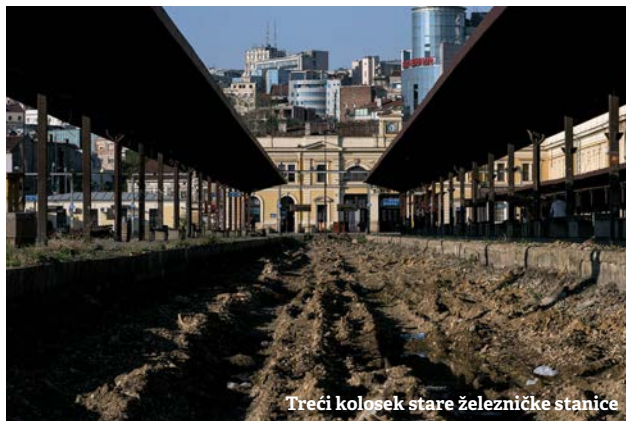
svega

Dve useljene kule

Obećanja i realnost

Treći kolosek stare železničke stanice

Ulica budućnosti

Najveći šoping mol u izgradnji

Kraj "bajke"

Poslednji stanovnici Savamale

VREMENA

POLITIČKA EMISIJA U PRODUKCIJI NEDELJNIKA

VREME

DOMETI GRAĐANSKOG PROTESTA

gosti:
BOŠKO OBRADOVIĆ
i MARKO BASTAĆ
voditelj: FILIP ŠVARM

ČETVRTAK od 18h
na www.vreme.com,
na YouTube kanalu
Vremena

kao i na TV Šabac, TV Sandžak,
T1 Zaječar, Telemark Čačak,
TV Valjevo Plus, KATV Kraljevo,
TV Forum Prijepolje te na portalima
Južne vesti i Užička nedelja

Kosmosom pulsira umetnost

Miliji Nešiću je prošlog četvrtka uručena Nagrada Grada Beograda, znak da je njegova umetnost i sada aktuelna, iako se javnost jedno vreme pravila da je zaboravila na nju

Foto: Marija Janković

Nagrada grada Beograda za likovno i primenjeno stvaralaštvo vizuelne i proširene medije za 2018. godinu dodeljena je Miliji Nešiću za izložbu *Umetnost pulsira kosmosom* u muzeju "Zepter". Ovaj umetnik, decenijama prisutan na našoj likovnoj sceni, tvrdi da nikada nije voleo priznanja. Nagrada je isticanje a isticanje nije vrlina, kaže, što nije želeo. Pa ipak, aktuelnoj nagradi se raduje, draga mu je jer su mu je dodelili ljudi koji ga poštuju i smatraju da je ono što je radio značajno za jugoslovensku i srpsku istoriju umetnosti druge polovine 20. veka. Još mu je draža kako je saznao

da se ova, Aprilska nagrada Grada Beograda, nadovezuje na čuvenu Oktobarsku, dodeljivanu od 1955. do 1995. godine, koju smo, nažalost, ukinuli kada smo prestali da slavimo 20. oktobar, Dan oslobođenja glavnog grada u Drugom svetском ratu. Nagrada je Miliju Nešića svrstala među naše vrhunske umetnike kao što su Petar Lubarda, Jovan Bjelić, Zora Petrović, Stojan Čelić, Stojan Aralica, Rista Stijović, Peđa Milosavljević, Oto Logo, Olga Jančić, Vida Jocić. Lubardu, kaže Milija, naročito poštuje zato što je predvodio one autore koji su jezikom umetnosti "udarili" na socijalistički realizam: "Nije se Petar libio da takav stav

iznese na otvoren i osoben način. Kada gledam Lubardine slike, ja vidim Crnu Goru, krš....a najviše ga poštujem zato što nije govorio mnogo. Samo je slikao, slikao, slikao. Uz njega sam, i druga pomenuta velika imena, ovom nagradom i ja dobio neki status, pijedestal. Prija mi da sam u tom horu."

Prošlogodišnjoj izložbi u muzeju "Zepter" prethodila je nagrada "Stojan Čelić", koja je nedavno ustanovljena kako bi se skrenula pažnja javnosti na naše nepravedno skrajnute a bitne likovne stvaraoce.

"Lično osećam da sve stiže kasno, ali bolje ikada nego nikada. Da je ta vrsta

potvrde o vrednosti moga stvaralaštva došla ranije, više bih se radovao i o sebi mislio drugačije, bolje. Ne bih bio srećniji, daleko je sreća od mene. Ja se bavim stvarima od kojih se duša razboljeva, a to radim zato što moram.”

Atelje Milije Nešića nalazi se u Italijanskom paviljonu na Starom sajmištu u Beogradu. Tu se uselio 1973. godine, adaptirajući šupe i ostave drugih umetnika kako bi sebi stvorio prostor za rad. Odmah po dolasku u taj dramatični prostor bio je svestan da je na mestu nekadašnjeg nacističkog logora.

“I sada, na okrugloj kuli na vrhu, može da se vidi tronožac za puškomitraljez koji je kosio ljude ako bi pokušali da pobegnu. Ja se sećam tih priča i ceo život osećam neku dužnost prema nesrećnim i nevinim žrtvama. Osećam tu muku, tu jezu koju su oni imali i pokušavam da ih nekako likovnim jezikom prenesem na svoju skulpturu.

Jednog dana sam radio u dvorištu, van skućenog i pretrpanog ateljea, i u tom trenutku je prolazila meni nepoznata gospođa i ispričala mi da se nalazim upravo na mestu bivše ogromne rupe u koju su bacani i zakopavani leševi. Šta sam mogao nego da zaplačem”, kazuje mi, decenijama kasnije, ponovo uplakani umetnik.

Poznato je da su na Starom sajmištu živeli i radili brojni umni, talentovani, vredni stvaraoci, družili se, međusobno inspirisali, polemisali... a među njima je, za Miliju Nešića, ime Matije Vukovića bez premca:

“Zapostavljen, neshvaćen. Mirne duše mogao je da bude akademik. Da je, na primer, rođen kao Englez, bio bi svetski slavan. Umetnik u Srbiji nije ništa. Matija je živio sa svojim skulpturama, mukotrпно ih gradio, nosio se sa beskrajnim talentom, bespoštednim radom, usamljenošću ... i to je bilo sve. Na kraju je završio zaboravljen, u bedi. Matija se nije uklapao u političke zavrzlake, ali to ne znači da nije bio i ostao veliki umetnik.

Ovuda je često prolazio i Mića Popović. Mi smo se svađali, žestoko raspravljali o umetnosti i politici. Ja sam razmišljao o komunizmu. Mislim da je teoretski na dobrim nogama, ali nije to za čoveka u ovom evolutivnom stadijumu. Svi da rade, da imaju koliko im je potrebno

i da budu srećni. Mića to nije prihvatao, kritikovao je sistem. Ali nije problem bio u sistemu. Čovek nije valjao. Tvrdim da čovek ne valja.”

Milija Nešić je rođen 1934. godine u Nišu. Za vreme rata živio je na dedinom imanju u blizini Prokuplja. Voleo je, kao i sva deca, da pravi figurice od blata. “Gledao sam laste kako grade gnezda, po ugledu na njih pravio sam prve skulpture, žalio što laste neće da ulete u te moje kućice. To mi se duboko urezalo u pamćenje. Posle rata sam u Nišu stanovao kod brata oficira. Sve je bilo razrušeno od bombardovanja. Bio sam đak Niške gimnazije. I tamo sam, preko dvorišnog zida, ugledao sliku iz raja. Bele antičke skulpture u natprirodnoj veličini i učenike Srednje umetničke škole koji ih crtaju. Znao sam odmah da je to ono što ja tražim i pomislio da je ideja nemoguća pored nepismene majke i polupismenog oca. Ali morao sam da pokušam. Pisao sam u Beograd Ministarstvu prosvete Republike i dozvolili su mi da vanredno i naknadno položim ispit i stignem u željenu školu.”

Slede godine učenja. Dolazak na Likovnu akademiju u Beograd 1956. godine. Nagrade su stizale još tokom studija. Prve mladalačke pobune i život na ostrvu Ada Ciganlija. I pored sreće zbog toga što radi ono što želi, brzo oseća nelagodu pa i odbojnost prema svom okruženju: “Čuvena izložba Henrija Mura u Beogradu 1955. godine u Paviljonu ‘Cvijeta Zuzorić’ bila je šok, napravila je preokret među našim umetnicima, ali sam ja i pre te izložbe imao neko osećanje da mi tada važeća socrealistička umetnost nije na duši. Svi su hteli da budu heroji, vladala je stroga i čvrsta forma. Kada čovek pogleda komunističku i fašističku umetnost – identične su po nečemu što nije ljudski. Samo se slavi vođa.”

Posle diplomiranja 1961. godine postao je član ULUS-a, dobio je status samostalnog umetnika i magistrirao. To je vreme *Konkretnih skulptura* koje izlaže u zemlji i inostranstvu, a slede priznanja i otkupni radova.

“Izlagao sam, ali nigde nisam putovao, išli su jedino članovi Partije. Samo digne dva prsta i kaže da hoće da ide, i ide. Oni su bežali od mene. Tvrdili su da govorim sve što mislim, a to se nije smelo. Šta ću,

takve sam prirode. Povukao sam se čak i iz umetničke grupe ‘Deset plus’, koju smo osnovali 1974. godine u želji da se izborimo za neki bolji status umetnosti. Ja sam želeo da svi nađemo sebe i da se suglasimo. Nažalost, nije bilo jedinstva i nije uspelo. Verovao sam u skulpturu koja bi se uklopila u arhitekturu, tamo gde joj je i mesto, da živi kao integralni deo urbanog pejzaža, ali sam video da od toga neće biti vajde. Zato sam razočaran otišao na novobeogradski pesak, bavio se performansom u domenu angažovane konceptualne umetnosti. Zamislite crteže velikih ljudskih figura štapom na pesku, koji se brišu jednim zamahom ruke. Bilo je tu i mnogo pobodenih krstova. Ili sam na postament stavio bistu, a potom srušio taj spomenik birokratiji. Mnogo stvari iz tog perioda je nestalo. Ostale su fotografije, ali taj moj opus, ti događaji koje sam sam inscenirao i snimao u ciklusu *Život, Prostor, Vreme* nije dobro protumačen. Još uvek je ostalo nešto nedorečeno, ili sa moje strane ili od likovne kritike. Znam samo da sam to radio zbog nekog velikog pritiska, svesti o tome da se ne snalazim u svetu u kome postojim. Nije mi se dopadalo, na primer, da kada izlažemo po galerijama, na Oktobarskom salonu i drugim grupnim izložbama, od toga profitira birokratija, a umetnik ništa ne dobija. Ulažemo novac u materijal, svoj znoj, znanje i umeće, a nemamo od čega da živimo. Video sam da je tu neki nesporazum, bezizlaz i beznadež.”

A onda su nastale *Mrdalice*. Bez obzira da li su ljudi stručnjaci ili ne, svako ko je jednom ušao u galeriju čuo je za *Mrdalice* Milije Nešića. Iz kvadrata na pesku sa crtežom ljudske konture digla se u prostor slika-skulptura, i on je tada razumeo koliko je čovek ograničen, izmanipulisan, opterećen zakonima prirode, zakonima jačeg.

“Kada sam napravio prvu mrdalicu – *Manipulaciju*, to sam bio ja. Pokretljiva senka u prostoru kojom svako može da se igra. Da povlači konce kako hoće. Javila se kao neki san, evo je tu u ateljeu, mladi dečko u ramu, sapet u ograničenom prostoru. Hteo sam da kažem da mladi ljudi na ovim prostorima nemaju perspektivu. Nisu je imali ni 1979. kada je otvorena moja prva izložba mrdalica u Galeriji Kulturnog centra Beograda, a nemaju je ni sada. Mnogo sam reskirao, nisam

znao šta će se iz ideje o *Mrdalicama* izroditi. Nakon niza eksperimenata pojavili su se objekti, nage ljudske figure i kanapi kojima se pokreću svi udovi. Na toj prvoj samostalnoj izložbi bila je i skulptura *Ideologija na delu*. Sastojala se od dve osobe u, na prvi pogled lascivnoj pozi, za koje sam koristio šperploču, najlon i akrilik. Došla je na izložbu i Mira Trailović i primetila da se iznenađena, radoznala mlada publika zabavlja, povlači konce, podiže udove... i najviše se zanima za detalje koji aludiraju na seksualni čin. Tako su gotovo svi reagovali na moje delo, ali ona je razumela i objasnila im šta sam želeo da kažem. Da religija i ideologija siluju čoveka. Za mrdalice su bitni nazivi, kao *Mali i veliki uvlakač*. Uvlakača ima uvek i svugde, ovde i u svetu, ja to gledam univerzalno, ne volim da lokalizujem. Ili *Veliki poltron*. On kleči, uvek je u zgužvanom položaju, da se čoveku ne mili da ga vidi, on je savijen ispred vođe."

Milija Nešić je 1985. godine uradio mrdalice za film *Tajvanska kanasta* Gorana Markovića. Ima tu i birokrata i studentskih demonstracija, na jednoj strani

su naoružani, a na drugoj nemoćni ljudi. "Milicija je sa pendrecima, naspram nje su mladi koji se brane golim šakama, i to liči na ovo što se sada dešava. Sve je isto, ništa nije bolje. Ljudska priroda bi trebalo da se menja. Imam ja i mrdalicu koja se zove *Dijalog*, trenutno je u Čačku zato što u mom malom ateljeu nema mesta za sve moje radove. Dve figure jedna naspram druge i raspravljaju se. Figure su dva naoružana čoveka, jedna polovina je ruska a druga američka. Njihova obeležja su zlatne ruke, pištolji, zastave pozadi. I oni bi hteli da se sukobe. Ja im ne dozvoljavam. To je mrdalica koja ne mrda."

Izložbu *Slike – mrdalice*, koja je održana 1983. godine u Galeriji Kulturnog centra Beograda, videlo je 35.000 posetilaca. Godine 1993. Milija Nešić dobija i "Politikinu nagradu". Reklo bi se, koliko god tome nije stremio živeći skromno i prilično izolovano, da je on ipak naš veoma popularan i priznat umetnik. Milija Nešić uvek bez problema dopire do posmatrača. Publika ga voli zato što iznenađuje, provocira, iskren je i zabavan uvek kada se pojavi, uprkos činjenici da je od "Poli-

tike" do Nagrade Grada Beograda prošlo četvrt veka.

Miliju Nešića i sada, kao i kada je bio mlad umetnik, muči i rastužuje ista istina – nije uspeo u onome što je najviše želeo – da pomogne da se ljudi promene. Nije našao svog Slobodana, svog slobodnog čoveka. A pritom nije ni svestan da je za umetnika mnogo važnije što je uvek bio i ostao aktuelan. Danas verovatno i aktuelniji nego osamdesetih godina kada se pojavio sa *Mrdalicama*, ciklusom po kome je najpoznatiji. Zato on i jeste važna figura srpske likovne scene.

Za mnoge, pa i među poznavaoce, malo se zna da se Nešić paralelno sa likovnošću bavio i teorijom, bilo da je davao buntovne nazive i pisao ubojite predgovore za kataloge svojih izložbi ili smišljao parole od kojih je gradio i slike – umetničke tablice. Nalaze se u ateljeu sa ostalim platnima koja čekaju da ih predstavi na nekoj novoj izložbi.

Za kraj razgovora izdvojio je za njega najvažniju misao: "KOSMOSOM PULSIRA UMETNOST".

NADA IVANJI ŠVAB

ГРАДСКА ОПШТИНА
СТАРИ ГРАД

Pozorišna predstava **ZLATKA PAKOVIĆA**

VOX DEI GRAĐANSKA NEPOSLSUŠNOST

GLUMCI-PEVAČI IVAN JEVTIĆ, IGOR FILIPOVIĆ, VUK ZEKIĆ,
NEVENA FILIPOVIĆ **MUZIČARI** MILOŠ NIKOLIĆ, BORIS HLOŽAN,
BOGDAN ĐURĐEVIĆ; **KOMPOZITOR** MILOŠ NIKOLIĆ
AUTOR I REDITELJ ZLATKO PAKOVIĆ

Glumci: "Na pozorišnoj sceni mi možemo da glumimo i svoje ubice, u njihovim ulogama protiv nas, ali oni nikad ne mogu u sopstvenim životima da budu svoji, jer nemaju sebe - oni su šverceri vlastitog života. Da bi sebi dokazali da uopšte postoje, moraju da krađu, lažu i ubijaju, jer u sebi nemaju ni malo mladaćake želje da stvaraju sebe. Oni vladaju, jer su nesposobni da budu živi."

Rezervacija i prodaja karata: Ustanova kulture Stari grad,
Kapetan Mišina 6a, telefoni 063/8659 950 i 011/7852 999

Premijera **26. april, 20 časova**. Velika sala Opštine Stari grad

Jezičnost i težičnost

Mada "Adresa" ne doseže rang najboljih Velikićevih romana, i u njoj radi ruka posve dozrelog književnog majstora

Glavni junak novog Velikićevog romana Vladan Todorović, nesuđeni kunsthistoričar i trajno još-malo-pa-ostvareni pisac, u civilu dokumentarista u Muzeju pošte, provlači se kroz život više po inerciji ili voljom drugih nego pogonjen sopstvenim nagonima, interesovanjima i strastima, i tako to traje sve do trenutka dok mu – bez osobito dramatičnog "spoljnog" razloga, više kumulativnim efektom iritantne ništavnosti takve egzistencije – ne pukne film, pa se odseli od svoje žene i... Zapravo, šta još osim toga? Naizgled ništa osobito, ali je u toj promeni sadržano sve; makar kao mogućnost da se ostatak života, sagledan iz doba u kojem je "iza" mnogo (mnogo, ali čega?), a "ispred" malo, proživi s neakvom, da prostite, *poentom*. Čekaj, dokumentarista u muzeju pošte?! Zvuči kao jedno od onih ultimativno dosadnih zanimanja od kojih su Montipajtonovci pravili urnebesnu sprdnju. Ali, Dragan Velikić ume da baš iz takvih "arhivarskih", prašinarskih egzistencija izluči grumen osobite dragocenosti, onaj u kojem je pohranjeno jedno suštinski važno pamćenje, zbir naših intimnih istorija. To naposljetku Vladana čini ravnopravnim stanovnikom panteona teško zaboravljivih velikićev(skih) likova.

Zatečen i zatočen na pogrešnoj strani pedesetih, na nizbrdnoj osi životne padine, Vladan na svojoj novoj, inokosnoj beogradskoj adresi susreće osobu koja bi, barem posredno, mogla biti ključem i odgonetkom koječega iz njegove vlastite i porodične prošlosti što je ostalo nejasno i nedorečeno, ušuškano u preobilju davno izvetrelih efemerosti; svodi račune sa vlastitim demonima, istražujući uzroke svog (čini mu se) životnog neuspeha, istovremeno ne odustajući od namere, tek sada možda ostvarive, da napiše knjigu o Beogradu koja će biti i nekom vrstom gotovo antropološkog razjašnjenja naših stranputica; stupa u vezu s ženom s kojom će možda po prvi put osetiti nešto nalik na ljubav bez svakovrsnih inhibicija. I ovo nije kraj:

čitaocu se čini da je svedokom gotovo pa ponovnog Vladanovog rođenja, tako da su mogućnosti vrlo razgranate.

S druge strane, Vladan je, rekosmo, pasionirani beogradolog i beogradofil, a Velikić ga smešta u guravu sadašnjost Beograda, ovog koji kao da je talac mračne sile namerene da iz njega isisa i izbriše svaki trag dosadašnjeg identiteta, i da od njega napravi tipsku, konfekcijsku naseobinu ispunjenu uslužnim osobljem novih gospodara, domaćih i uvoznih. I to je, dakle, priča o sistem(at)skoj devastaciji Beograda, podjednako važan, gde i dominantan narativni tok *Adrese*.

Ovo, pak, otvara neka pitanja, možda i probleme. Protivno vlastitim dosadašnjim, mnogo puta u esejima i intervjuima naglašavanim poetičkim načelima, Velikić kroz *Adresu* ispisuje eksplicitno angažovan roman, jednim svojim slojem čak blizak kolumnističko-feljtonističkom pismu. Velikić je isuviše dobar i isuviše iskusan pisac da bi mu se to moglo dogoditi slučajno i bez njegovog znanja: nema druge nego da je u taj rizični poduhvat ušao svesno. Kada kažem da je poduhvat rizičan, mislim to u strogo estetskom smislu: u ovoj je vrsti literature samo jedan polukorak do *težičnosti* namesto *jezičnosti*, i do pretvaranja romaneskних likova, odnosa i situacija u puke ilustracije i manekene-trbuhozborce piščevih misli i namisli. Velikić, dakle, bira da balansira na samom rubu. Da li ga prelazi? Reklo bi se da koketira s tim prelaženjem, pa se brže-bolje vraća na početne, književn(i)je pozicije. Konačan rezultat je vrlo pristojan, ali čitalac se ne može odupreti iskušenju da poželi da pročita nešto što ne postoji, to jest neku "alternativnu" verziju *Adrese*, u kojoj bi obračun s avetinjama koje ruiniraju Beograd bio sveden na neophodnu meru, a Vladanu, Vidi i ostalim likovima priče dato

više slobodnog prostora da se razmašu i prodišu, da svoje jedinstvene i neponovljive ljudske, makar i književne, egzistencije odžive pred čitaocевim očima u potpunosti. Ovako kako je, čitalac vapije za nastavkom: pa dobro, šta je bilo dalje s njima? Ili nas to pisac možda baš na tu stranu i navlači?

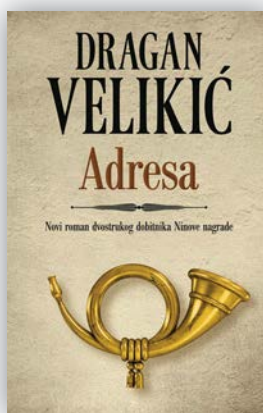
S druge strane, ne bi bilo mudro prevideti da je pisac ovoj knjizi dao podnaslov "beogradski roman" i doveo je u bliske intertekstualne veze s nizom književnih prethodnika, a ponajviše s *Terazijama* Boška Tokina, jednim od sjajnih

primera kako se "banalnosti svakodnevice", gotovo reportažno-feljtonističke, transcendiraju u vanvremenski književni tekst. A sve to na fonu dubinske "beogradologije". Uostalom, nisu li i *Terazije* podnaslovljene nekako slično, ako se dobro sećam kao "roman iz posleratnog Beograda"?

A svaki je Beograd koji smo ikada znali, dakako – posleratni Beograd. I predratni, naravno. Ovaj kojim putuje Vladan Todorović po tome se od prethodnih ne razlikuje: samo je, eto, naš, sadašnji, kao otvorena, živa rana. U snalaženju s ovom plovidbom i naratoru i Vladanu, među ostalima, svojim tekstovima pomaže i izvesni – Teofil Pančić. Eto izazova za kritičara: nije li pisanje o romanu u kojem se pojavljuje njegovo ime nekovrsni sukob interesa? Kritičar presuđuje ovako: ma, možeš misliti.

Adresa ne doseže rang najboljih Velikićevih romana, a rekao bih da sa takvim namerama i nije pisana. Ipak, i u njoj "radi" ruka posve dozrelog književnog majstora, i to se i te kako oseća tamo gde Velikić pušta svoje likove da više žive, a manje rezonuju. A tamo gde rezonuju, makar dobro rezonuju, što nije tako malo u ovo bezrezonsko i bezvezonsko vreme.

TEOFIL PANČIĆ

Čudna devojka glasa za ljubav

Srećan spoj književnosti i filma retkost je u istoriji naše kinematografije.

Romani Grozdane Olujić pozitivni su primeri te teme

Srpski film (i jugoslovenski, kao njegova prethodnica i ranija inkarnacija) nikada se zbilja i suštinski nije orodio sa književnošću iz koje, to je višestruko potvrđeno, proističe. Ipak, u nekoliko značajnih slučajeva možemo pričati o srećnom spoju ova dva vida umetnosti i, zapravo, možda i o dvema stranama istog novčića. U tom smislu, ogledni primer mogla bi da bude velika, a kako je njena nedavna smrt pokazala, i veoma voljena književnica Grozdane Olujić, čija je proza kao inicijalno nadahnuće i malo je reći zdrava osnova izrodila ili dovela do dva odlična filma. Ili, ako ćemo da cepidlačimo, jedno remek-delo i jedan odličan film, ne računajući *Sedefnu ružu* kao ipak srednjemetražni rad rađen televizijskim jezikom i za potrebe televizijske eksploatacije.

Na pomen Grozdane Olujić i filma, nimalo iznenađujuće, na um svakog iole verziranijeg filomofila svakako prvo pada *Čudna devojka*, remek-delo u nas nikada dovoljno uvažavanog Jovana Živanovića, reditelja čiji opus i dalje čeka na glasniju i celishodniju revalorizaciju (Živanović je i reditelj vrsnih filmova: *Te noći*, *Gorki deo reke* i *Kako su se voleli Romeo i Julija*). Živanović je *Čudnu devojku*, film koji svako malo a istrajno isplivava na sam vrh odabira najboljih srpskih filmova, zasnovao na već tada primećenom, rado čitanom i donekle osporavanom romanu *Izlet u nebo* (Srpska književna zadruha je pre nekoliko godina nanovo objavila ovaj izvanredan kratak početnički roman Grozdane Olujić – objavila ga je u 22. godini – i to sa fragmentima koji su u prvom naletu stradali pod uredničko-cenzorskim maljem). *Izlet u nebo* na prvi

pogled svojim obimom ne pruža dovoljno građe za adaptaciju u vidu celovečernjeg igranog filma, a tu je i ciljano sveden narativ (svoje glava a samozatajna devojka skita gradom, odbija one koji je zaista vole, zavodi usputne satelite i praktično sama generiše dobar deo problema koji je tište i posledično sputavaju da pobedi sebe samu i krene put prekopotrebnog preobražaja i nužnog sazrevanja). Međutim, u izvođenju Jovana Živanovića i scenariste Juga Grizelja (sa kojim će Živanović ubrzo nastaviti saradnju) *Izlet u nebo* je uspeo da iznedri uzbudljiv, sadržajan, osoben film koji, podno te naoko rudimentarne narativne postavke, nosi sijaset značajnih tema.

Formalno gledano, *Čudna devojka* pripada korpusu svedenijih melodrama gradskog senzibiliteta; ipak, već drugi, treći... sloj donose i priču o apsurdističkom cinizmu mlađih naraštaja na čija pleća posve neželjeno pada golem teret izgradnje boljeg i pravičnijeg društva čiji tempo modernizacije ne mari mnogo za te identitetske finese, shvaćene kao misaona prenemaganja i egocentrične ekstra-

vagance. Taj sloj priče lako je primetan i na stranicama samog romana Grozdane Olujić, a u Živanovićevoj ekranizaciji je u dubini kadra potcrtan prizorima grada koji u pozadini niče i stasava i koji kao takav oblikuje i one koji u tom njegovom varljivom zabatu obitavaju i nastoje da razreše neke svoje, isprva bi se reklo, lične i mikro, ali nadasve značajne i dalekosežno uticajne drame. Grizelj i Živanović su čak tada, još u toj prvoj fazi infrastrukturne izgradnje i potonjeg profilisanja srpske i jugoslovenske kinematografije, uspeli da sačuvaju i na bioskopska platna prenesu i taj osoben kvalitet i značajan aspekt proze ove spisateljice, a zahvaljujući tako promišljenom pristupu literarnoj temi, *Čudna devojka* i pred očima današnjih gledalaca već tokom prvih dvadesetak minuta trajanja prevazilazi okvire melodrame i transcendiru u pravcu rečitog šireg umetničkog dokumenta i artefakta o životu ovde a tada.

Svakako mora biti pomenuta i emancipatorska dimenzija ovog izvanrednog filmskog klasika, što je prilično precizan eho onoga što je u tek par stotina

**"ČUDNA DEVOJKA": Špela Rozin
i scena iz filma sa Vojom Mirićem
i Zoranom Radmilovićem**

Foto: Arhiv Jugoslovenska kinoteka

strana teksta svog *Izleta u nebo* pružila i Grozdana Olujić. Njena Minja, glavna junakinja i romana i filma, blago pogrupte glave i u pola glasa ali dovoljno upadljivo i nedvosmisleno istrajno insistira na svom tihom otporu prema konceptu građanske uprizorenosti i zahtevane ili barem sasvim jasno sugerisane krotkosti nežnijeg pola. Minja je, a možemo tek da zamislimo kako je to moglo da izgleda, čitaocima i gledaocima tada, krajem pedesetih i s početka šezdesetih godina prošlog veka, u strogo kodiranoj i zauzdavanoj Jugoslaviji, u neku ruku i ne baš simpatična junakinja – ume da bude sebična, ohola, gruba, ne preza da ishitreno reaguje i da srlja, što svakako nisu odlike dopadljive heroine, ali to jeste cena koja se neumitno mora položiti na oltar istinoljubivosti i autentičnosti, čega su očigledno bili svesni i autorka *Izleta u nebo* i autori *Čudne devojke*.

Nije ni sve u slojevima, dodatnim aspektima, manje vidljivim dimenzijama, znalački izvedenim implikacijama i maestralno sročnim finesama, jer ima nešto (zapravo, ima dosta toga) i na planu onoga više pojavnog. *Čudna devojka*, to je jedna prilično laka i sigurna spekulacija, ne bi bila to što i do dana današnjeg jeste da nije i vrsne glume tada mlade i ne baš iskusne Špele Rozin, koja i uprkos sinhronizaciji, u ovoj ulozi pruža znatno više od tek eterične lepote, gracilne i enigmatične pojave i većstog otelotvorenja tako složene junakinje, kao i ostatka udarne glumačke podele (tu su ponajpre Voja Mirić i Zoran Radmilović). Dragocen je

bio i doprinos direktora fotografije Stevana Miškovića, tih godina čestog saradnika Jovana Živanovića, kao i znamenitog kompozitora Darka Kraljića, u upadljivo drugačijem pristupu filmskom skoru u odnosu na *Ljubav i moda*, kao film sa kojim ga najbrže povezuju.

Kao što je već pomenuto, *Čudna devojka* se da posmatrati kao vrstan i suptilan podsetnik na arhitektonske i urbanističke mini-evolucije kroz koje je (i) tada prolazio Beograd, a prizori grada koji se ubrzano i drastično menja i raste i širi se u ovom konkretnom slučaju nisu tek puka i brzopotezno filmična pokrivalica za dramu koju moraju da kako znaju i umeju prebrode junaci ove priče, naravno, sa Minjom / čudnom devojkom na prvom mestu.

Čudna devojka je i zaista pravo čudo o filma, ne gubeći iz vida da, osim atipičnih i ne nužno filmičnih psihičkih stanja, *Izlet u nebo* dobrim delom počiva i u relektivnoj/kontemplativnoj prozi koja teže nalazi precizan odraz u filmu kao mediju posve raznorodnog kova. Prilika da se uporede ova dva vrhunska dela stigla je pre par meseci kada je Srpska književna zadruga objavila sabrane romane (njih šest) Grozdane Olujić. Osim narečenom *Izletu u nebo* prilika za novi, bilo reprizni ili premijerni, susret sa čitaocima dat je i jednako uspešom romanu *Glasam za ljubav*, objavljenom pet godina docnije. I roman *Glasam za ljubav* je (i to samo tri godine nakon *Čudne devojke*!) doživeo valjanu filmsku adaptaciju – ovaj film režirao je temeljno (i, naravno) nepravilno skrajnuti reditelj Toma Janić, zaslužan i za takođe dobre filmove *Crni biseri*, *Parče plavog neba*, *Rana jesen* i *Glineni golub*.

Glasam za ljubav je roman u kome je Grozdana Olujić izabrala da se bavi osetljivim pitanjima tinejdžerske nelage kroz priču o (nanovo tihoj) pobuni kao preduslova i imperativa slobode koja će tek kasnije nastupiti u osetljivijem obimu i koju pobunom i nepristajanjem prvo treba zaslužiti. Janić se vrsno snašao u ovoj priči kojoj na prvi pogled manjka centralnog i upadljivijeg dramskog čvorišta i naboja koji iz njega proizilazi; drama prikazana u *Glasam za ljubav* (ali i u istoimenom romanu) je sporovoznija i sporogoruća, a Janić je prevodi u suptilan bajkoliki okvir, koji, pak, dosta toga duguje i umešno prikazanom životu pospanog grada u srpskoj ravnici (a što je bila stalna stavka u romanima Grozdane Olujić tokom bezmalo pet decenija). Dok *Čudna devojka* pleni i sveopštim autorским samopouzdanjem, *Glasam za ljubav* je tiha voda, dragulj koji sporije upada u oči, ali koji svakako predstavlja krupan argument u prilog tezi o visokom kvalitetu spoja proze Grozdane Olujić i umeća ovdašnjih filmskih stvaralaca da je u svoj punoći i maestralnosti nenametljive joj lepote prenesu na velike ekrane.

Sasvim očekivano, i ovo podsećanje kao podtemu ili sasvim novu temu neizostavno nemeće pitanje zašto ovdašnji filmski autori već par decenija unazad tako decidno i tako upadljivo zadiru od prenošenja značajnijih književnih dela na film, ali to je priča koja će morati da sačekati nekih novih desetak hiljada karaktera polemike, po mogućstvu u nekoj doglednoj budućnosti.

ZORAN JANKOVIĆ

Moral jednog prevodioca

“Neko kraće vreme sam radio na sređivanju rukopisa Miloša Crnjanskog Kod Hiperborejaca, trebalo je da približim njegovu interpunkciju našem modernom shvatanju. To smatram greškom naše redakcije, nije trebalo to uopšte da diramo. Docnije je sve vraćeno u originalno stanje”

Za “Vreme” iz Rima

U skoro će po prvi put biti objavljena knjiga engleskog pesnika Vistana Hjuja Odena *Predavanja o Šekspiru*, u izdanju Službenog glasnika. Takođe je u toku prevod knjige *Versaj 1919*, istoričarke Margaret Mekmilan, o šestomesečnoj mirovnoj konferenciji u Parizu koja će prekriti mapu tadašnjeg sveta. Prevodilac obe knjige je Aleksandar V. Stefanović, poznavalac pet stranih jezika, pravnik, filolog, izdavač međunarodne reputacije i promotor srpske umetnosti u svetu.

Rođen je u Nišu 1926. godine u građanskoj porodici, u udobnoj i prostranoj neoklasičnoj kući sa velikom baštom, blizu reke Nišave. Sada živi u Milanu, kao nezavisni prevodilac. U međuvremenu je u Beogradu diplomirao na Pravnom i Filološkom fakultetu, bio je u Drugom svetskom ratu, postao prevodilac, napustio Jugoslaviju 1968. godine i preselio se u Italiju gde je bio direktor za međunarodne veze u izdavačkim kućama u Milanu, Firenci, Lucernu i Njujorku, savetnik u izdavačkoj kući Jaca Book iz Milana, preveo je na srpski jezik oko stotinak naslova iz oblasti stručne literature i lepe književnosti. Prijatelj je Miloša Crnjanskog, Marka Ristića, Danila Kiša, Vaska Pope, Miodraga Pavlovića, Ivana Lalića, Radovana Samardžića, Predraga Palavestre, Dragana Jeremića, Petra Džadžića, Radomira Konstantinovića, Svete Lukića, Lorenza Darel, Roberta Kalasa, Serđa Romana, Klaudija Magrisa, Čarlsa Simića, Predraga Matvejevića i mnogih drugih.

Razgovarali smo u Aleksandrovom stanu, prepunom knjiga, slika i porodičnih fotografija. Srebrnobeke brade i melanho-

ličnog pogleda, pomalo nalik na Hemingveja, Aleksandar je u svojoj omiljenoj fotelji, naspram starinskog pisaćeg stola, na kome stoji knjiga koju prevodi – ručno. Po meni, Aleksandar V. Stefanović je drugi veliki Nišlija u Milanu: prvi je onaj čiji spomenik stoji ispred Crkve Svetog Lorenca – rimski imperator Konstantin Veliki.

“VREME”: Da li vas prevodenje održava u formi, da li želite da iza sebe ostavite samo izvrsne prevode?

ALEKSANDAR V. STEFANOVIĆ: Meni je prevod pitanje života, jer me održava u kondiciji koja mi pomaže da preživim ova teška vremena koja više nikome nisu prijatna. Prevodenje mi pomaže da ne gubim memoriju i da mi duh bude živ i prisutan. Ja radim sa jezikom koji sam naučio u svoje vreme, ali da li je on baš najmoderniji, to ne znam, to neka kritika kaže. Da li ću ostaviti iza sebe izvrsne prevode, to treba da ocenjuju drugi. Pokušavam da budem dobar prevodilac, ali mnogo zavisi i od toga šta mi sudbina donese da prevodim. A imao sam prilike da prevodim vrlo dobre pisce: Leopardija, Odena, Eliota, Selina, Eka, Deleđu, Hemingveja...

Prvih sedam godina proveli ste u Nišu. Da li se u tom periodu rodila ljubav prema jezicima?

Moja prva učiteljica bila je neobična osoba, gospođica Groser, Engleskinja, koja je na ruskom dvoru davala časove deci iz tih krugova. Za vreme revolucije izbegla je u Bugarsku, i odatle došla u Niš. Imao sam sreću da engleski jezik učim odmalena, uz jednu sasvim originalnu nastavnicu. Nikada ga posle toga više nisam ni učio, jer mi je dolazio tako lako, kao nešto sasvim normalno. Kasni-

je sam kod Keneta i Pamele Siars u Britiš kaunselu, zajedno sa Ksenijom Atanasijević, nekoliko godina peglao engleski jezik.

Zatim ste se sa starijim bratom Ljubomirom preselili u Beograd i živeli u internatu Francuskog jezuitskog liceja “Sen Žozef”.

Otac nas je poslao u tu školu, gde su nas francuski jezuiti uzeli pod svoje i gde sam ostao sve do početka rata. Jezuiti su bili strogi, ali ne na neki odvratni način, već na jedan vaspitni način. Za svaku grešku bili smo kažnjavani učenjem napamet: na primer, pedeset redova Rasina ili Lafontena. Ukoliko bi se osmelio da se pobuniš, nastavnik bi podigao kaznu na sto redova. I danas ih znam napamet, zaboravljam stvari od juče, ali to ne. Moli-tve smo takođe znali napamet, izgovarali smo ih po šest puta dnevno. Ja i danas mogu brže od Francuza da izgovorim *Očenaš*.

U liceju smo učili francusku gramatiku i lektiru, matematiku. Uporedo smo imali i učitelje na srpskom jeziku, proučavali smo i našu književnost. Svake godine je dolazio poneki eminentni Francuz da poseti školu: jednom je to bio Franše d'Epere, komandant na Solunskom frontu i veliki prijatelj Srba; došao je u plavoj, maršalskoj uniformi, sećam ga se odlično. Jezuiti nam nisu nametali svoje versko opredeljenje, bile su jednako poštovane i njihova i naša crkva, a bili su toliki katolici! Sećam se, kad bi nas odveli u javni bioskop, frer nadzornik bi nam uz osmeh rekao: “Kad postane ‘vruće’, a vi zažmurite!”

Francuski mi je gotovo kao maternji jezik i Francusku niko ne može da izbaci iz mog srca, a to je zasluga jezuita. Nisam imao muke da naučim ni engleski ni fran-

Fotografije: Andrijana Ružić

cuski jezik jer su mi došli kao od boga poslati. Kasnije sam uporedo pohađao i Drugu beogradsku gimnaziju, odakle bih se uveče vraćao u francuski internat. Profesori u gimnaziji su bili oni koji su imali svoje knjige, imao sam privilegiju da budem okružen nastavničkim osobljem koje je bilo *sine qua non*. I pored toga što se ne žalim na svoju pamet, ja sam ipak običan čovek koji je imao prilike da bude dobro školovan.

Sećate li se prve knjige koju ste pročitali?

Kako da ne, bila je to Čehovljeva *Kaštanka* a ja sam imao sedam godina. Nasledio sam deo dedine velike biblioteke, naročito izdanja Srpske književne zadruge, od pre Prvog svetskog rata (deda Ananije Stefanović je bio sreski načelnik u Novom Pazaru i u vreme oslobođenja od Turaka sa njima je pregovarao o predaji grada). Kasnije je moj otac meni i bratu kupovao puno knjiga jer smo obojica voleli da čitamo: Kuperovu *Kožnu čarapu*, Birgerovog *Barona Minhauzena*, Sviptova *Guliverova putovanja*...

Drugi svetski rat vas je zatekao u Beogradu, a kada se završio bilo vam je tek 18 godina. Imali ste veliku sreću da ste izašli živi iz ratnog viora.

Rat sam preživeo čudom: moja divizija nije išla ka Sremu nego prema Kosovu, preko Kosovske Mitrovice i Prištine ka Raškoj i Novom Pazaru, postepeno ih oslobađajući. Imao sam sreću u nesreći da sam ranjen 14. decembra 1944. Nisam video velike bitke jer sam završio u bolnici, dok se moja divizija preko Lima prebacila u Srem, a odatle se retko ko vratio živ. Time što sam bio ranjen ostao sam u životu, što je paradoks. Oporavljao sam se kod kuće, nakon tri meseca vraćen sam u vojsku i premešten u Šestu ličku diviziju, kao pisar. U leto 1945. su me demobilisali i tada sam i položio maturu u Beogradu, u školi za ratom ometene.

Diplomirali ste na Pravnom a zatim i na Filološkom fakultetu na grupi za engleski jezik i književnost. Uporedo ste bili i na Muzičkoj akademiji odsek flauta, kod profesora Srećevića. Gde ste se zaposlili nakon studija?

Prvo sam bio nastavnik engleskog jezika Slavki Ranković i njenom sinu Slobodanu, a od 1947. do 1948. radio sam u Ministarstvu inostranih poslova kao profesor engleskog jezika za one koji su odlazili u diplomatsku službu. Radio sam i u Protokolu Ministarstva inostranih poslo-

va u vreme kada je Pavle Beljanski bio pomoćnik šefa protokola Slavena Smolake. Tako se živo i rado sećam gospodina Pavla, kao da ga i sada vidim: bio je to najlepší i najelegantniji čovek koga sam ikada upoznao! Kako mu je samo divno stajala diplomatska uniforma! Često smo odlazili kod "Dva jelena" na ručak. Jednom prilikom sam mu kazao, onako, u šali: "Kako bi bilo da jednu sliku iz vaše kolekcije prodamo, pa da odemo do Pariza da se malo provedemo?" On se na to zgrnuo: "Šta to pričate, Aleksandre?" Za njega je ta galerija bila svetinja, nešto u šta niko ne sme da dira. Toliko me je bilo sramota da sam nakon toga danima izbegavao susret sa njim.

Kako je došlo do toga da ste se iz MIP-a obreli u izdavaštvu?

Ja nisam bio član Komunističke partije i video sam da moja prošlost i moja pripadnost građanskoj klasi ne odgovaraju novoj vlasti. Osetio sam da tu neću moći da napravim karijeru i dao sam ostavku. Opredelilo me je druženje sa mladim književnicima. Moja karijera vezana za književnost počela je kada sam dobio ponudu od Dragana Jeremića da postanem sekretar časopisa "Savremeni". U to vreme delili smo iste prostorije »

sa redakcijom "Književnih novina" i tu su prošle sve najnaprednije i najinteresantnije mlade nade naše književnosti. Kolege su mi bile Predrag Palavestra, Duško Puvačić, Bogdan Popović, Tasa Mladenović, Petar Džadžić, kao i Vasko Popa i Mija Pavlović koji su mi bili intimni drugovi.

Da li je vaš stariji brat Ljubomir, koji se takođe bavio izdavaštvom najpre u Jugoslaviji a zatim i u Italiji, Švajcarskoj i Nemačkoj, uticao na vaš profesionalni izbor?

Ne, nije. Ljuba je najpre radio u izdavačkoj kući "Jugoslavija" kao zamenik direktora Vande Novosel. Kasnije je došao kod mene u Firencu i počeo da radi za Đunti, pa za Sansoni International. Priredio je mnoge knjige za najeminentnije svetske izdavačke kuće. Najveći izdavački uspeh, koji ga je proslavio u svetu, bio je objavljivanje 999 primeraka *Codex atlantica* Leonarda da Vinčija u 12 knjiga, sa početnom cenom od 10.000 dolara po tomu.

Koje autore ste prevodili u Beogradu? Kakav je tada bio položaj prevodioca a kakva saradnja sa izdavačima?

Položaj prevodioca je bio izuzetno cenjen i dobro plaćen a saradnja sa izdavačima bila je odlična. Prve knjige koje sam preveo bili su naslovi za decu, a objavila ih je Prosveta: na primer, *Petar Pan* Metjua Barija. Istovremeno sam bio sekretar i urednik "Savremenika", a sarađivao sam i sa književnim časopisom "Danas", gde su figurirali Rade Konstantinović, Bora Ćosić, Dušan Makavejev i Žika Pavlović. To je bilo fantastično društvo! Nažalost, revija je obustavljena posle dve i po godine izlaženja jer je bila isuviše "revolucionarna".

Imali ste sreću da upoznate Ivu Andrića, Danila Kiša, Miloša Crnjanskog...

Ivan Lalić i ja smo 1961. godine putovali sa Ivom Andrićem na dodelu Nobelove nagrade u Stokholm. Nismo sa sobom imali frakove pa nam je ambasador Jovo Kapičić predložio: "Imate ovde u blizinu jednu radnju koja se zove 'Radost i žalost', tamo ćete naći frakove." Nakon dodele nagrade upriličen je veličanstven prijem u našoj ambasadi na kojem se obrela svesmoguća elita, kralj i kraljica, ceo kraljevski dom... Tu je bio i Ingmar Bergman, sa

kojim sam kasnije napravio intervju. Sa Andrićem je bilo teže, on je bio prijatan ali i veoma rezervisan čovek, tako da nikome tom prilikom nije dao intervju.

Danila Kiša sam upoznao docnije, kada je živio u Parizu. Dosta sam doprineo tome da njegove knjige budu prevedene u Italiji, a objavljene su u izdavačkoj kući Adelfi, vlasništvu moga prijatelja pisca Roberta Kalasa.

Miloš Crnjanski je bio vulkanski karakter preko koga je prosuta grdna voda emigracije. Vratio se u Jugoslaviju 1966. godine i sa njim sam imao posebnu vezu. Neko kraće vreme sam radio na sređivanju njegovog rukopisa *Kod Hiperborejaca*: trebalo je da približim njegovu interpunkciju našem modernom shvatanju. To smatram greškom naše redakcije, nije trebalo to uopšte da diramo. Docnije je sve vraćeno u originalno stanje. U prvo vreme Crnjanski je bio "Savremenikov" pisac, mi smo ga dočekali. Tasa Mladenović, tadašnji direktor "Književnih novina", bio je veliki pobornik da se Crnjanski vrati u zemlju. U to vreme je za Prosvetu pripremao za štampu *Roman o Londonu*, od njega sam ga čuo u usmenoj verziji. U društvu supruge Vide nekoliko puta me je posetio u Milanu i u Firenci, sedamdesetih godina. U Toskani smo obišli Fjezole, mesto gde su se začele neke njegove pripovetke; ugostio sam ih u divnoj kući, okruženoj predivnim vrtom, koju mi je izdavačka kuća Sansoni dala na korišćenje.

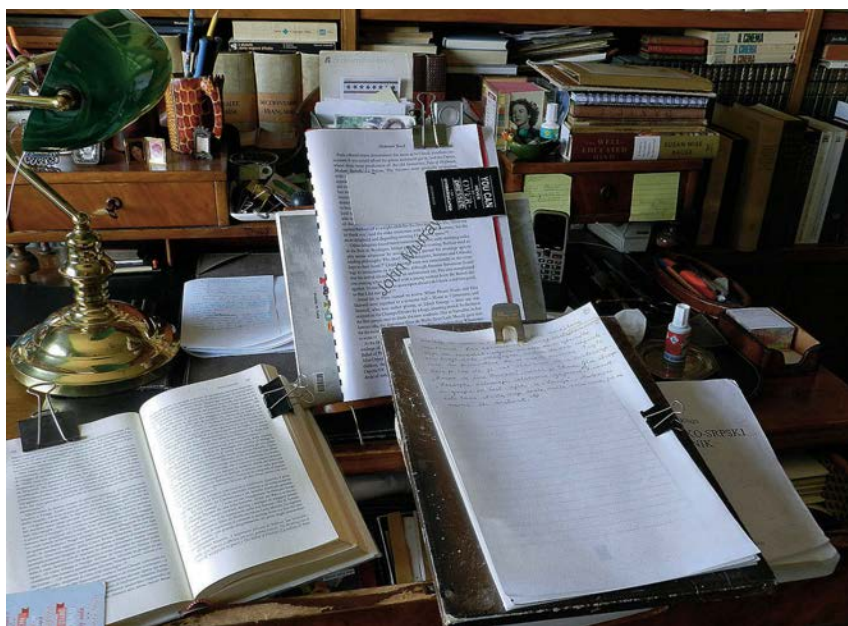
Preveli ste i objavili Kenedijevu biografiju pre nego što je postao predsednik SAD.

Da, objavio sam je u privatnom, nezavisnom izdanju. Neki naši su mi to zamerili, ali Amerikanci su na to gledali sa simpatijom, kao na neku interesantnu stvar. Tih godina sam takođe preveo Hemingvejev roman *Pokretni praznik*. U to vreme smo bili dobri prijatelji sa republikancima. Kad je potpredsednik SAD Adlai Stiven-son došao u Beograd, priređena je večera u njegovu čast, na kojoj sam bio i ja. Tom prilikom me je Stiven-son pitao: "I, kad ste poslednji put bili u Americi?" A ja njemu: "Nisam nikada u životu tamo bio." On se na to veoma začudio i savetniku ambasadora poručio: "Pošaljite mi ovog čoveka u Ameriku." I tako sam, kao Fulbrajto-va stipendista, dobio šestomesečni boravak u Americi, obilazeći najznačajnije univerzitete na kojima je postojala katedra za srpskohrvatski jezik, gde bih održao poneko predavanje o našoj književnosti.

A kad smo već kod državičkih biografija, angažovao sam Ficorj Meklejn da napiše Titovu biografiju, koju je 1980. godine objavio izdavač Mekgrou-Hill. Knjiga je kasnije izašla na deset jezika, u to vreme je postojalo veliko interesovanje za Titovu ličnost.

Kakva vas sećanja vezuju za Veliku Britaniju?

Vezuju me divni dani za Oksford, tačnije za fakultet "Sent Antoni", gde sam imao priliku da upoznam, kakav kuriozitet, ruskog revolucionarnog vođu Aleksandra Kerenskog. A u Edinburgu je Džon Kolder organizovao konferenciju svetskih pisaca pa sam se, u par navrata, u društvu Miodraga Bulatovića i ja tamo obreo 1963. i 1964. godine. Tamo sam upoznao Lorensa Darela, Henri-

ja Milera, Rebeku Vest, tu si na jednom mestu mogao sresti najznačajnije autore iz celog sveta. Lorens Darel nije bio zainteresovan da izdaje knjige kod nas, jer je bio prognan iz Beograda, gde je posle rata radio kao ataše za štampu britanske ambasade. Ipak, izdejsstvovao sam da Prosveta u ediciji "Velikih romana" 1965. objavi njegovu knjigu *Aleksandrijski kvartet*, za koju sam napisao i poduži predgovor.

Zašto ste napustili Jugoslaviju baš 1968. godine i odlučili da ostanete u Italiji?

Te godine bio sam potpredsednik Udruženja književnih prevodilaca Srbije pa sam na poziv Dragoljuba Mićunovića, zajedno sa Vaskom Popom i Mijom Pavlovićem krenuo da pozdravim studente koji su protestovali. Sa studentima smo u Sali heroja Filološkog fakulteta ostali do pet ujutro, a kada smo krenuli kućama, potkačila nas je milicija i dobio sam čušku pendrekom. To me je strašno pogodilo i uvredilo, pa sam iz tog razloga odlučio da sa suprugom, kćerkom i sinom napustim Jugoslaviju.

Namera mi je bila da se preselim u Oksford gde sam imao prijatelje, ali nas je na putu prema Engleskoj lepota Italije toliko očarala da smo odlučili da ostanemo u Milanu, gde sam dobio posao kod izdavača dečjih knjiga. Ubrzo nakon toga prešao sam u firentinski Sansoni i tamo sam ostao 20 godina. To su mi najlepši dani, provedeni u Firenci. Obilazio bih grad u društvu moje dece i slušao kako komentarišu: "Oh babbo, che bello!" (Kako je lepo, tata) Kad sa jedne strane imaš Mikelandela a sa druge Donatela i kuću uvek punu gostiju...

Kakvo je vaše iskustvo kod milan-skog izdavača Ricolija?

Kod njega sam radio kao direktor za inostranstvo, otvorio sam nekoliko njihovih knjižara u SAD i Južnoj Americi. Razne doživljaje sam imao tih godina... U jednom trenutku mi je palo na pamet da bismo mogli da preradimo Larusovu enciklopediju u izdanje za decu, ali ne za Evropu nego za zemlje arapskog govornog područja, i učinilo mi se da bi bilo najinteresantnije da to uradimo sa Gadafijem, koji me je primio lepo. "Koliko će to da nas košta?", pitao je. Kad je čuo da su naše procene oko tri miliona dolara, odgovorio je da je to mnogo novca! Ne razmišljajući mnogo, odgovorio sam mu: "Gospodine Predsedniče, toliko košta jedno krilo borbenog aviona." Složio se, međutim, mi taj novac nikad nismo dobili.

Bilo je divno sarađivati i sa izdavačkom kućom Jaca Book iz Milana. Kod njih sam radio kao savetnik i bio zadužen za ediciju "Vizantijsko-slovenski korpus". Sve što smo mi objavljivali u Jaca Booku, to su objavili i Rusi, na primer: *Srbi u srednjem veku* Sime Ćirkovića, *Rusija* Lihačeva, Vagnera, *Vzdornova* i *Skrinikova*, kao i *Vizantija – Sjaj monumentalne umetnosti* iz pera Velmans, Koraća i Šuput.

Koji prevod vas je najviše namučio?

Možda Leopardijev *Zibaldone* misli, u izdanju "Filipa Višnjica". Taj klasični, leopardijevski jezik je vrlo specifičan. On je bio veliki pesnik i mislilac pa je tako opterećivao i sam tekst svojim mislima. Zatim, jako me je privlačio Metju Beri i njegov *Petar Pan*, on mi je ostao u srcu. Namučio me poprilično i kompendijum

RUČNI RAD: Deo prevodilačkog opusa Aleksandra Stefanovića i radni sto sa rukopisom (bukvalno) prevoda nove knjige

Umberta Eka *Beskrajni spiskovi*, tu sam prevodio sa nekoliko jezika i imao sam problema, na primer, u prevodenju jednog dela teksta sa starofrancuskog. Rado sam prevodio i poeziju Odena i Eliota. Prvi naš prevod nobelovca Kavafija bio je moj i sećam se kako me je Marko Ristić pozvao da mi kaže da je prevod dobar.

Šta mislite o današnjim srpskim izdavačima?

Ja nosim velike uspomene na socijalističku Jugoslaviju koja je imala Prosvetu, Nolit i novosadske izdavače, i svi su bili izvanredni. Sve to što je nasledila Srbija, nažalost, nije ni izdaleka ono što su bili Prosveta i Nolit, koji su izdali najbolje moguće naslove, sa najboljim mogućim priređivačima, prevodiocima i urednicima koji su znali svoj posao, sa velikim poštovanjem prema jeziku. Takvo je vreme bilo, tako se zbilo: ono što je u Jugoslaviji od pisaca vredelo okupilo se oko Nolita i Prosvete. Kada bih mogao da se vratim u to vreme, sigurno bih radio isti posao, prevodilačka literatura me je uvek fascinirala. Jedino što bih se posvetio i originalnom pisanju, ukoliko bih imao vremena.

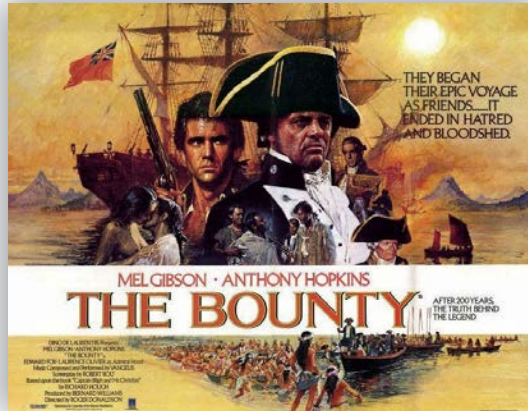
Da li i prevod može da bude remek-delo? Kako pretočiti duh jednog jezika u drugi, kako u tome naći željenu ravnotežu? Koliko prevodilac ima slobode u prevodenju teksta?

Kako da ne, prevod sigurno može biti odlično i savesno delo, kao što je to slučaj, na primer, sa knjigom Romena Rolana *Kola Brenjon* u prevodu Milana Bogdanovića. Ili sa predratnim prevodima nemačke poezije od strane naših pesnika. Ivan Lalić je odlično prevodio francusku poeziju.

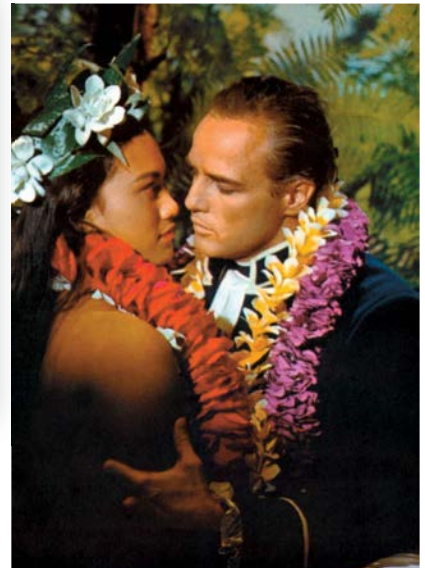
Postoje zanatski i umetnički prevodi. Kvalitet prevoda mnogo zavisi i od morala prevodioca i načina na koji on/ona prilazi umetničkom delu: prevodilac ne sme da ubacuje privatnu boju u tekst već mora da traži adekvatan izraz pisca originala. Takođe bi bilo dobro da prevodilac poznaje celokupni specifični jezik pisca kojeg prevodi, da ima najbolje poznavanje sopstvenog jezika, da pozna je kulturu jezika sa kojeg prevodi, dakle da ima odličnu opštu kulturu. Doduše, prevod je uvek prevod – nije original. ¶

ANDRIJANA RUŽIĆ

Kako pamtimo istoriju

Pre 330 godina, 28. aprila, izbila je pobuna na brodu Baunti, tema poznatih istoimenih filmova. Nije na odmet podsetiti se šta su sve istorijski donosile a šta odnosile pobune protiv državne sile

ČUVENI PAR: Tarita i Marlon Brando

Kada u internet pretraživač Google ukucate englesku reč za pobunu – mutiny, prvo od sveg što će vam na to izići je *Mutiny on Bounty* – Pobuna na brodu Baunti. Čak i kad na srpskom ukucate – pobuna, isti istorijski pomorski događaj biće u prvih par ponuđenih opcija, ali ipak nakon pobune JSO i pobune učesnika u jednom našem ruralnom rijalitiju.

Da bi britanska imperija dobila jeftinu hranu za svoje robove na Antilskim planтажama pre tri veka i tri deкаде, hiljadu sadnica hlebnog drveta trebalo je preneti sa prijateljskog Tahitija na Jamajku preko dva okeana. Za tu priliku brod *Betia* nosivosti 228 tona, dugačak 27,5 metara, uz trošak od 4000 funti preuređen je za prevoz sadnica i preimenovan u "Baunti." Ovim poduhvatom komandovao je prekaljeni ali i preki kapetan Vilijam Blaj, koji je svoju pomorsku karijeru započeo u 16. godini, da bi sa dvadeset već bio poručnik na brodu "Resolution" Džeјms Kuka.

Bauntijev potencijalni ploveći vrt s 44 člana posade (i još dva botaničara pride) bio je daleko od rajskog. Gvozdena disciplina koju je egoistično autoritarni Viliјam Blaj zahtevao od svoje posade dovela je do problema već prilikom pristajanja na Kanarska ostrva. Potčijeni su se isprva bunili na hranu kojom nisu bili zadovoljni – dimljeno meso koje im je sledovalo bilo je, navodno, tvrdo poput drveta.

Kapetanovoj srdžbi na nedisciplinu zbog koje su mornari često bičevani pridružilo se i šibanje od strane nevremena na pučini. Nakon deset meseci plovodbe stigli su konačno do Tahitija gde su srdačno dočekani. Brodski botaničar Nelson u roku od šest meseci boravka na ostrvu pronašao je traženi četvorocifreni broj sadnica hlebnog drveta, dok se posada za to vreme intimizirala s domotkinjama. Blajeva desna ruka, 25-godišnji poručnik Flečer Kristijan imao je idilu sa urođenicom (kako brojne romantizirane verzije tvrde navodno poglavičinom kćerkom). Teško je bilo nakon takvog hedonističkog uživanja na Tahitiju vratiti se ponovo u čemereno stanje neudobne plovodbe za viši cilj...

I manje od mesec dana nakon isplavljanja i povratka u već nedostižne im norme mornaričke discipline izbija pobuna pod vođstvom Flečera Kristijana, koja za posledicu ima spuštanje sad već omraženog im kapetana Blaja u pomoćni čamac ne duži od svega sedam i po metara sa njemu lojalnih još 18 članova posade. Iako su sve šanse bile protiv Blaja i njegovih vernih pratilaca, koje je okean ljuljao k horizontu kao ljusku od oraha, oni su izveli fantastičnu odiseju za 47 dana prešavši 5821 kilometar i usidrivši se na kraju u holandskom utvrđenju Kupang na Timoru gde im je ukazana preko potrebna pomoć.

Nisu svi preživeli put. Po povratku u Britanski admiralitet, nakon Blajevog

iscrpnog brifinga pred sudom koji ga je oslobodio svake krivice za gubitak Bauntija (i preporučio ga za nove visoke guvernerske i viceadmiralske položaje), otposlao je u poteru za pobunjenicima brod "Pandoru". Četrnaestoro ih je pronađeno oko Tahitija i zatočeno pod "Pandorinom" palubom u skućenoj prostoriji znanoj kao Pandorina kutija. Pri povratku, ipak sreća se nasmešila nekim od ovih zarobljenika – brod je naleteo na greben i desetoro se u toj pometnji spaslo, dok su četvorica poginula zajedno s 31 članom "Pandorine" posade. Od tih deset, šestorica su pomilovani a trojica obešeni.

Flečer Kristijan, koji je s Bauntija baha to pobacao sve sadnice hlebnog drveta u more a potom brod po usidrenju zapalio, u međuvremenu je i sam nastradao u sukobu s urođenicima, prema kojima su se sad već potpuno razuzdani "Bauntijevi" pobunjenici izuzetno nadmeno i nadasve nehumano ophodili. Do 1808. preživio je samo jedan iz njegove grupe – izvesni Džon Adams, koji nije kasnije tim povodom procesuiran.

Ovaj događaj inspirisao je pesnike i književnike svog vremena da ga ovekoveče, pa i lorda Bajrona u mamutskoj poem *Ostrvo*, romantizujući ga kao borbu ljudskih prirodnih nagona sa surovo nametnutim užtogljenim sistemom civilizacije. Kristijan se tako zgodno dajdžestovao u tragičnog romantika, a Blaj u čudovišno

lice neumoljivog državnog aparata. Nekoliko igranih filmova snimljeno je na ovu temu: prvi nemi (danas izgubljen) već 1916, potom 1933. u kome je kao Flečer Kristijan debitovao Erol Flin. Godine 1935. Klark Gejbl se okušao u ovoj ulozi naspram bravurozno brutalnog Blaja Čarlsa Lotona a 1962. Marlon Brando je postao novi romantični vođa pobunjenika protiv krute komande Trevora Hauarda.

Uloga Flečera Kristijana, naime, mnogo je više privukla Branda od ponuđene mu u isto vreme egzaltirane role junačkog Lorensa od Arabije. Umesto da se preznajava u pustinji bez ikakvih članova ženske glumačke ekipe na obzoru Marlon se bonvivanski odlučio za društvo zamamnih urođenica i potom se i u privatnom životu oženio filmskom partnerkom Taritom, koja je tu tumačila poglavičinu kćer Majamiti. Da priča bude još začudnija, Brando je i pre toga bio oženjen glumicom Movitom, koja je jednu od Tahićanki igrala u ranijoj verziji *Bauntija* sa Klarkom Geblom.

Filmska verzija pobune iz 1984. donosi nam u tumačenju Entonija Hopkinisa malo umereniji prikaz Blaja, više kao herojski kruni vernog i umešnog oficira nego kao karikaturu modernocivilizacijskog zla mada Flečer Kristijan ostaje romantiziran – ovog puta u liku romantičnog ideala, *teen-idola* osamdesetih Mela Gibsona.

Samo Geblova verzija je zabeležila enormnu gledanost i zaradu (kao najgledaniji film te godine) – nasuprot nje Brandova i Gibsonova su na bioskopskim blagajnama završile u minusu prema prevelikim budžetima. Od tada niko se nije usudio da ponovno prikaže pobunu na velikom platnu. Ali na malim ekranima mogli smo je nedavno rekapitulirati iznova u TV seriji koju su producirali Japanci 2011. kao i u dokumentarcu Bi-Bi-Sija u kome se pojavio Kristijanov čukun-unuk koji istražuje povest svog slavnog pretka. U SFR Jugoslaviji je slikovita *Pobuna na Bauntiju* izašla i kao strip u boji u Larusovoj ediciji *Otkrića sveta*, a u Luksemburgu je čak oformljen i alternativni rok bend koji se zove *Mutiny On Bounty*. Ni danas nije na odmet podsetiti se šta su sve istorijski donosile a šta odnosile pobune u ime idile protiv prekaljenog poretka državne sile. ¶

MLADEN KALPIĆ

Nefiltrirana energija

Električni orgazam, Letim Sanjam Dišem

(alternativna verzija), Mascom (LP, CD, Digital)

Da odmah na početku zaključimo: Električni orgazam je kulturni fenomen jugoslovenskog prostora i jedan od glavnih aktera generacije koja je uspela da osvoji slobodu beskompromisno usvajajući sve vrednosti i pojavne oblike globalnog fenomena poznatijeg kao rokenrol. To je bila prva generacija koja je uspela da se izbori sa stegama i preprekama utkanim u jedno osiromašeno, tradicionalno društvo puno predrasuda prema bleštavim svetlima Zapada i u potpunosti usvoji evropske i svetske kulturne modele. To nije bilo nimalo lako jer bila su to vremena kad su pankere hapšili po ulici i isterivali iz škola a njihove roditelje ispitivali na partijskim sastancima o porukama koje su njihova deca nosila na majicama i bedževima.

Nije bilo lako ni kada su, nakon svog najvećeg uspeha i pune kreativne zrelosti sa albumom *Letim Sanjam Dišem* (1988), ustali protiv ludila rata koji im je razorio državu sa projektom *Rimtutituki*, dok su kreature sa estrade davale punu podršku nekim od najmračnijih likova koje su iznedrili balkanski ratovi devedesetih. Nije im lako ni sada, kada moraju da prelaze granice da bi svirali svojoj publici koja je ostala razbacana po ostacima njihove domovine i kada im u rodnom gradu sve trešti od prostakluka i turbo-folk repa koji – onako bahato, prostački – želi da se nametne kao nova kulturna vrednost.

Skoro četrdeset godina od osnivanja i dvadeset godina od vremena kada su harali top-listama Jugoslavije, Električni orgazam prolazi kroz najuspešniju godinu. Objavili su album *Gde smo sad?*, ocenjen kao najbolji rok album na prostorima bivše Jugoslavije, imaju uspešnu turneju, snimljen je film o njima *Električni orgazam za ljude budućnosti* i, kao vrhunac ovog izuzetnog perioda, počastvovani su time što prvi imaju zvanično *Record Store Day* izdanje, alternativnu verziju ploče *Letim Sanjam Dišem*, koja je premijeru imala u Zagrebu.

LSD (alternativna verzija) predstavlja bend u njegovoj punoj kreativnoj zrelosti, bend koji nonšalantno i sa izuzetnom dozom samouverenosti isporučuje istinski, nefiltrirani rokenrol u formi koja je, u istoriji popularne muzike, često bila kompromitovana zahtevima diskografskih kuća, intervencijama ambicioznih producenata i raznoraznim spoljašnjim faktorima koji su finalni proizvod često činili lošijim od osnovne ideje.

Ova verzija albuma je upravo taj, najbolji, primer izvorne energije koju sitne nesavršenosti čine savršenom. Sve pesme su ujednačenog kvaliteta i stoje postojano uz najveći hit koji članovi benda zovu "ona pesma" (*Igra rokenrol cela Jugoslavija*) o kojoj ćemo raspravu, ovog puta, namerno izostaviti. Slušalac treba da se otvori i istraži ostale dragulje među kojima, za potpisnika ovih redova, prednjače *Ona uvek želi sve* i *Sunce zna da Mesec zna*, kao i dve pesme koje nisu našle mesto na originalnoj verziji albuma: *Zagreb* i *Princeza*.

Ovaj album mora da se tretira kao relikvija i zato svako ko vodi računa o sebi i svojoj kolekciji ploča mora da ga ima. Pod obavezno!

Dostupno na mascom.rs

¶

BRANKO M. KOSTIĆ

Pesma ostaje ista

Greta Van Fleet su dočekani kao senzacija, sa razlogom. Nastupajući kao donosioci istine kroz sviračku ekstazu – oni su vesnici novog poglavlja u rokenrolu, drugačiji od bilo čega na tržištu, te spadaju među najmlađe dobitnike nagrade Gremi za najbolji rok album u istoriji

Još smo samo trenutak od spoznaje da u okeanu medijskog besmisla, nema ama baš ničeg za nas. Možda nam zaista polako ponestaju reči da opišemo ovo okolo. Samo što to ne umanjuje našu odgovornost. Problem je što je danas sve na prodaju. A naročito reči. Naravno da onda deca ne žele da slušaju – više nije ni normalno biti izložen toj neprekinutoj lavini gluposti koje dolaze sa svih strana, a ne znače ništa.

Živimo u svetu u kome je težak fizički rad zamenjen teškim stresom, kao glavnim izvorom patnje. To što mnogi žive u siromaštvu ispod granice opstanka, ne menja stvar. Sve smo bliže saznanju da na ovom mestu više ne može da se izdrži, bar ne ovako. To je taj svakodnevni svet u kome sve o nama neko drugi može da zapamti, ali i da obriše. Svet u kome dolaze do izražaja one sjajne ideje da se dopusti svakom da menja kraj knjige ili filma po svojoj želji – što nam pokazuje koliko je pala vrednost reči, koliko je nevažna, pošto svako može da je promeni. Što je najgore, nove tehnike fotošopiranja toliko su uznapredovale, da sad više ne možemo sa sigurnošću reći ni da fotografije predstavljaju pouzdano svedočanstvo o bilo čemu. Uskoro će ceo svet početi da se dešava samo u našoj glavi. Živimo u svetu milion ogledala – u kome mi sami postojimo samo kao svoji odrazi u mreži internet povezanosti, odsjaji sebe u kojima uživamo, mada suštinski ništa ne znače, niti donose toplinu našem srcu.

Uzbunjivači Emocija

*The more you love,
the more you know*
(GVF, Age of Men)

To ne znači da je nova generacija manje gladna ljubavi. Kao i uvek, presudno pitanje jeste gde i kako je naći, posebno danas, ispod naslaga komunikacije u kojoj ništa ne mora biti stvarno.

Savremeni američki sastav Greta Van Fleet zato ima nekoliko pesama koje

propovedaju svežu liniju angažovanja, sa kojom rokenrol može naći svoje uporište u ovom društvenom kontekstu što se stalno menja: to je uporište u čulnosti i emocijama, za neki stepen dubljim od uobičajenih plus/minus stanja.

Verovatno je krajnja mladost aktera donela ovu najnoviju novu osećajnost: tri brata Kiszka (Josh, Jake, Sam), starosti između 19 i 22 godine, osnovala su 2012. sastav Greta Van Fleet u malom mestu Frankenmut, u Mičigenu, blizu Detroitu, pre svega iz čiste želje da nešto drugačije urade sa sobom. Ime su izabrali po jednoj stanovnici svog gradića punog potomaka emigranata iz Bavorske, a taj komšijski fazon nastavio se dovođenjem bliskog ortaka za bubnjara. Kad se njihova prva poznata pesma *Highway Tune* pojavila u okviru američkog rimejka ekstravagantne serije *Shameless*, bilo je to pravo mesto za nju, jer je tema o životu raspadnute porodice na ivici egzistencije sama po sebi predstavljala novi prodor među televizijskim formatima, a odličan pratilac rokenrol samo ju je činio uverljivijom. Prva EP izdanja učinila su ih toliko prepoznatljivim da ih Elton Džon pozove u svoj šou i zapeva sa njima, sve savetujući im da raskalašnije nastupaju, te da se Robert Plant krajnje pohvalno izrazi o izražajnim sposobnostima mladog pevača, svog navodnog naslednika.

Svetska štampa je retko kad u poslednje vreme sa ovakvim oduševljenjem dočekala mladu grupu, naglašavajući da je sa njima obnovljeno nešto od nekontrolisane rokerske buntovnosti. Njihov dupli EP *From The Fires* (2017) završava se sa upečatljivom slikovitošću u pesmi *Black Smoke Rising*, u kojoj je neko izgradio visoki stub samo da bi odozgo bukvalno pljuvao na napore običnog sveta da nekako preživi. Novo izdanje, koje se sasvim namerno programski zove *Anthem Of The Peaceful Army* (2018), počinje sa *Age Of Men*, u kojoj se ljubav proglašava za apsolutni osnovni

princip, a programske pesme kao što su *Brave New World* i *Watching Over*, nagoveštavaju rasplet u kome će mlada generacija doneti promenu u ovaj svet – kroz osećajnu otvorenost.

To je put spoznaje kroz ekstazu: ona je idealan donosilac slobode, potpuno nepredvidljiv i samim tim marketinški teško obradiv. Od sve popularne muzike nju najuspešnije podržava rokenrol, i to još od šezdesetih, kad se ovakva vrsta unutrašnje revolucije već jednom dogodila. I zato je jedino moguće bilo da GVF kao uporišta preuzmu rane Led Zeppe-lin i južnjačku liniju rokera sa puno *groovea*, kao što su Lynyrd Skynyrd, te sočnu svirku elektrifikovanih bluzera tipa Džona Li Hukera. Čini se da su sasvim sigurno Kings of Leon ovde neka vrsta inspiracije, a naročito njihov nezaobilazni prvi album *Youth and Young Manhood*, koji se sve više pokazuje kao autentično remek-delo, na kome se temelji smeli novorokerski jezik XXI veka, jednako koliko i na iskazima jednih The Black Keys ili The White Stripes.

Da li je opšti atak površnih i brzih stimulacija već počeo da donosi neku vrstu duševnog zamora, ili je došlo do tehnološkog zasićenja i telo ne može više da prima, tek, jasno je da se pomalja novo iskustvo i čitav jedan najmlađi generacijski sloj koji u muzici traži emotivno oslobođenje, složeniju senzualnost i jednostavnost, uverljivu poruku utemeljenu u spoznaji istine kroz ljubav. U tome se krije novi jezik što im pomaže da se nose sa *behemotom* sveprisutne komunikacije – komunikacije radi. To je njihov rat za smisao svog života, u kome žrtve padaju svakog dana na neimenovanim ličnim frontovima.

Nekadašnji katalizator rokenrola kao kulturne revolucije bio je rat u Vijetnamu, taj apsolutni vrhunac hladnoratovskog odmeravanja snaga. Današnji vojni okršaji, kojih ima na raznim stranama sveta, uglavnom su nekonvencio-

nalni, vođeni preko raznih posrednika – ali onaj jedan veliki nije nikako isključen, svakako ne sa hiljadama nuklearnih bojevih glava na potezu od Amerike do Rusije. No, još je veća opasnost od konstantnog rata koga oni koji *imaju* vode protiv onih koji *nemaju*, a deo tog rata su i zagađivanje okoline, privatizacija javnih dobara, povećavanje cena servisnih usluga u svim društvima, pa na neki način – čak i klimatske promene.

Zato i biblijska logika sledećih stihoa, kojima se završava ploča sastava GVF, u današnjem kontekstu više nije nimalo smešna, čak ni za neku pankersko ironičnu dušu:

*Oh god hellfire
Witch of Endor raised
Saul would fall to his knees, watch
the fire blaze
Satan plays his flute for him
The sound it burns his ears
Watches as the peace of man slips
and disappears*
(GVF, Lover, Leaver (Taker, Believer))

BOL BESMISLA

U sudaru sa dominantnim globalnim neopopulizmom, kao glavnim političkim oblikom novog, medijski integrisanog društva, rokenrol još uvek traži svo-

je socijalno uporište. Nema više radničke klase i njene omladine, ogorčene time što je isključena iz potrošačkog obilja ili dobija samo mrvice dok se svi drugi sjajno provode. Nema više razočarane srednje klase, kojoj se klima pod nogama u trenutku krize. Nema više ni načina da se izrazi i u smislenu poruku oblikuje lična razočaranost, tako da ona obuhvati nezadovoljstvo svih i dođe do najudaljenijeg kutka podeljenog društva. Postoji samo izvesnost stalne neizvesnosti. Neizvesnost plaćanja računa i izvesnost stalnog siromaštva. I konačna očiglednost ravnodušnosti, odnosno dirigovane otupljenosti, koja postaje ključno ljudsko stanje.

Poseban značaj sastava Greta Van Fleet zato je u otvaranju novog poglavlja u rokenrolu i posvećenosti borbi za njegovo mesto u digitalizovanim tokovima egzistencije – pre svega kroz zajedničko ekstatično deljeno iskustvo i ritualno udruživanje sa publikom na koncertima, u slavljenju nove vrste tribalne socijalne umreženosti uživo. Uzbudljive svirke, po kojima su već poznati širom sveta, tako postaju vid stvarnog življenja koje dopunjava ono postojanje na ekranu, u kome smo samo posmatrači. Od sad više nikad neće biti važno ko je originalno odsvirao

ovo ili ono – može se slobodno ponoviti i nešto staro, i to više puta, sve dok je čulni utisak tu: u okruženju u kome više ništa nije stvarno i direktno nas ne dodiruje, svaki "emotivni sadržaj" nov je i neponovljiv dok se dešava i nosi nas u sebe, daleko od interneta, makar koliko se na nje ga kasnije vratili izmenjeni.

Greta Van Fleet tako ispunjavaju sudbinu rokenrola iz šezdesetih, koji se pojavio kao definicija novog zajedništva i glasnik sloboda što razgrađuju patrijarhalno društvo pozitivnog materijalizma, u kome je svako imao ulogu koja nije mogla biti dovedena u pitanje. Rokenrol je sve to okrenuo naglavačke, oslobađajući svet drugačijih mogućnosti za sve mlade, u čije ime niko nije istinski govorio. Danas su mladi u čije ime niko ne govori odavno na mrežama i pokušavaju sami da izraze svoju nesreću u svetu pojačanog materijalizma – jedini problem je u tome što su svi njihovi glasovi raštrkani i sami za sebe, glasovi vapijućih za vodom u ovoj hiperrealnoj pustinji. I ako se dogovore nešto, tome nedostaje zajednička proživljenost kroz pesmu koja iskazuje iskustvo miliona. Štaviše, neke pesme rok generacije imale su obavezujuću težinu programskog zaveta, makar u vidu metafore koja opisuje šta nam se dešava. Danas nedostaje samo taj jedan korak – jedna pesma koja bi sažela zajednički pogled na stvari, za celu generaciju.

Pesma je smetala. I zato je morala biti uništena. Kao i svaka struktura mišljenja i osećanje sveta oko nas. Ovo je konačna poruka svima koji su mislili da pesma ne može da menja svet. Ako ne može – čemu toliki trud da se ona onemogući? Sad kad je nema, svet je slivnik, pun plastičnog otpada.

*Take one look at your skies
And in the darkness realize
Kill fear, the power of lies
For we will not be hypnotized*
(GVF, Brave New World)

DRAGAN AMBROZIĆ

Satira čiste linije

Belgijski strip-umetnik Žorž Prosper Remi, poznatiji kao Erže, pre devedeset godina stvorio je ikonu frankofonog stripa, veselog i hrabrog reportera iz Brisela – Tintina

Novembra 2016. godine na javnoj aukciji u Parizu prodana je jedna originalna tabla *Tintina* iz albuma *Istraživači na mesecu* za 1,55 miliona evra. Autor je, naravno, Erže. U istoriji stripa samo je jedna originalna strip ilustracija dosegla veći iznos, 2,65 miliona evra, i opet je reč o Eržeovom *Tintinu*, tačnije slici koja je redovno korišćena za ukrašavanje forzeca u njegovim albumima. *Tintin* je neprikosnoveni šampion u cenama za originalna dela u svetu stripa. I to nije sve. Dvadeset originalnih ilustracija za novogodišnje razglednice, sve sa likom Tintina, koje je Erže crtao tokom Drugog svetskog rata, prodane su za 2,2 miliona evra u oktobru 2016. godine. Ovim slučajevima *Tintin* se učvrstio na prvom mestu najcenjenijih stripova svih vremena, a njegov autor se smatra legendom devete umetnosti.

Njihovi počeci sežu devet decenija unazad: 10. januara 1929. godine, u Belgiji je objavljena prva tabla novog stripa u reviji "Mali Dvadeseti vek". Erže je tada već bio relativno cenjen strip autor. Ali, kako je kasnije sam navodio, bio je frustriran jer je radio stripove po tuđim scenarijima, i pritom krajnje neinventivno. Radnje su bile statične, dijalози izveštačeni i nalazili su se ispod ilustracija, kako je tada i bila moda. Prekookeanski stripovi američke produkcije su u to vreme bili daleko progresivniji, ali Erže je o tome znao veoma malo. Distribucija američkih stripova u Belgiji nije bila na zavidnom nivou.

Urednici konzervativnog "Dvadesetog veka" veoma su poštovali Erže, posebno glavešina Norber Valez koji mu je poverio uređivanje podlista za mlade, pogodno nazvanog "Mali Dvadeseti vek". Sam Erže nije bio zadovoljan kvalitetom svojih radova i smatrao je da nije dovoljno društveno angažovan u svom radu. U pomoć mu priskakaše veliki prijatelj i kolega Leon Degrel, reporter koji je obilazio razne krajeve sveta u potrazi za dobrom pričom i Eržeu donosio kvalitetne američke stripove, ali i priče pune reporterskih dogo-

dovština. Erže se baca na posao crpeći inspiraciju iz američkih uzora. Usvaja dijaloške balone, danas karakteristične za strip, ali nove u to vreme. Usvaja i fizionomije likova, kopira dinamiku pokreta, režiju i montažu, dobar odnos između avanture, humora i satire... Tu se i ogleda delić Eržeove genijalnosti kao strip autora. Bio mu je dovoljan tek letimični pogled na tada aktuelnu svetsku produkciju da prepozna najkvalitetnije segmente devete umetnosti i inkorporira ih u svoju kreaciju.

Lik glavnog junaka delimično je zasnovao na svom mlađem bratu i odredio da ima 15 godina da bi bio privlačan adolescentskoj populaciji čitalaca "Malog Dvadesetog veka". U talsu nadahnuća smislio je i da glavni junak, sa prepoznatljivim čuperkom i u pumparicama karakterističnim za taj period, bude novinski reporter. Ako se pogledaju Degrelove fotografije iz tog perioda, dalo bi se naslutiti da je Tintin delom zasnovan i na njegovom liku. Posebno zato što dele reporterski poziv. Čak je Degrel kasnije sudskim putem tražio da mu se oda priznanje da je Tintin oblikovan po njemu. Ali Erže je to odlučno negirao jer je, u međuvremenu, nekadašnji prijatelj i kolega duboko zagazio u fašističku ideologiju i postao vođa reksističkog pokreta u Belgiji i uživao je svesrdnu podršku

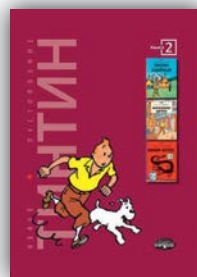
Hitlera i Musolinija, a i posle rata se slepo držao desničarske ideologije.

Nadahnut reporterskim avanturama svog tadašnjeg prijatelja, Erže je sanjao da Tintina već u prvoj priči pošalje put Sjedinjenih Država, ali Valez kao glavni urednik nije hteo ni da čuje. Umesto da oštricu satire okrene Amerikancima, Valez je smatrao da je bolje ismejati Sovjetski Savez, pa je prva avantura mladog belgijskog reportera bila *Tintin u zemlji Sovjeta*. Sa današnje istorijske

distance, ovaj strip je bezočno propagandno štivo, koje ima malo veze sa istinom. Eržeov crtački stil je rudimentaran u odnosu na ono što će

godinama kasnije postati. A priča se upinje da pokaže sve stereotipe života u "strašnoj socijalističkoj državi". Tajne službe i politički komesari vrebaju na svakom čošku, fabrike su tek puka potemkinova sela u kojima se lupa lim i pali slama da bi delovalo kao da je proizvodnja u jeku, izbori komunističke liste se obavljaju pred cevima vatrenog oružja, a gladna deca dobijaju hleb samo ako izjave da su dobri komunisti. Maleni reporter u pratnji belog foks terijera Sneška probija se kroz sve nedaće s lakoćom i vedrinom, i uprkos očiglednoj nerealnoj propagandi, dobija simpatije belgijske publike u Belgiji, i to ne samo dece.

Druga Tintinova avantura vodi ga u

srce Afrike, u Kongo, gde opet potvrđuje niz stereotipa tog perioda. Zbog načina na koji je prikazao crnce Erže se kasnije u više navrata našao na udaru kritike. Nije pomoglo ni to što se Tintin sve vreme bori za pravednu stvar. No, Erže se nije preterano obeshrabrio. U trećoj avanturi poslao je Tintina u Ameriku i odgovorio na kritike još jačim cinizmom protkanim samokritikom.

Četvrta avantura, *Faraonove cigare*, smatra se početkom "pravog" Tintina, kog danas vole milioni čitalaca širom sveta. Erže konačno pogađa pravi odnos avanturističke satire koji pokazuje rezultate i danas i u priču uvodi nove stalne sporedne likove, poput arheologa Filemona Siklona ili nespretnih detektiva blizanaca Dipona i Dipona. U duhu vrhunskih stvaralaca, Erže zasniva likove prema ljudima iz svog okruženja, pa su tako Diponi zapravo verzije autorovog oca i strica, a simpatični arheolog Siklon je oblikovan prema Eržeovom prijatelju.

Kad je izbio Drugi svetski rat, Erže sa suprugom odlazi u susednu Francusku, ali je i jedan od onih koji se odazivaju na poziv kralja da se vrate u okupiranu zemlju i nastave sa poslovima. Erže i Tintin pronalaze utočište u vodećem begijskom listu "Le Soar", i tokom okupacije izlazi nekoliko priča. Iz tog perioda potiču i novogodišnje razglednice pomenute na početku.

Oslobođenje Belgije Erže dočekuje na slobodi, ali ubrzo se suočava sa optužbama da je bio kolaboracionista. On jeste lagodno živio tokom okupacije i bavio se svojim strip junakom, ali nema tragova da se bavio kolaboracijom u pravom smislu. Ipak, hapšen je nekoliko puta, pa su čak isplivala na površinu i njegove nekađanje prijateljske veze sa tada ozlogla-

šenim Degrelom, za koga je Hitler svoje vreme izjavio da bi, ako bi imao sina, voleo da bude kao ovaj reporter.

Na Eržeovu sreću, jedan od velikih poklonika Tintina bio je i istaknuti član pokreta otpora Rejmon Leblan. On je garantovao za Eržea i kasnije ga je postavio za urednika novog lista za sve uzraste nazvanog upravo – "Tintin".

Od tada pa sve do smrti 3. marta 1983. godine, Erže je jedini autor koji je radio na Tintinu. Istina, imao je nekoliko učenika kojima je dopuštao da crtaju određene delove stripa, ali ostavio je u zaveštanje da nakon njegove smrti niko ne sme da se uhvati u koštac sa ovim junakom.

Eržeov opus Tintina obuhvata kanonska 23 albuma, uključujući ozloglašenu *Zemlju Sovjeta*. (Nedovršeni Tintin i Alf Art objavljen je posthumno.) Tom pričom se nije ponosio čak ni autor; te je svesrdno nastojao da zabrani njeno objavljivanje sve do sedamdesetih godina, ali je na kraju morao da popusti. To je i jedina rana priča o Tintinu koju Erže nije naknadno precrtao i doradio da bi bila stilski ujednačena sa ostatkom opusa. Erže je, naime, nakon Drugog svetskog rata sve dotadašnje priče prilagodio svom zreлом crtačkom stilu, danas poznatom kao *ligne claire* (čista linija). Zbog lošeg kvaliteta štampe nakon rata, kao i tempa koji je sebi nametnuo, Erže je izbegavao opterećivanje crteža nepotrebnim šrafurama i senčenjima. Eržeova linija zaista i jeste "čista", laka, konturna i neopterećena. Taj manir su kasnije prihvatili brojni frankofoni strip autori, posebno humorističkog stripa. Eržeova *ligne claire* postala je odlika Asteriksa, Taličnog Toma i brojnih kasnijih junaka devete umetnosti.

Retki su evropski stripovi koji kao glavne junake imaju novinare ili reporte-

re. U američkom stripu situacija je drugačija, i popularnost žurnalistike kao izvora avanture je na zavidnom nivou. Podsetimo samo na čuveni serijal Vorena Elisa *Transmetropolitan*, koji za okosnicu priče ima upravo moć medija u sukobu sa dekadentnim društvom i toksičnim političkim sistemom. U Evropi je, osim nekoliko sporadičnih slučajeva sporednih likova, Tintin ostao usamljeni slučaj gde je reporter nosilac priče.

Tintin je procenjen na oko 200 miliona prodatih primeraka širom sveta i preveden je na više od 70 jezika. U Srbiji je objavljivao od 1979. godine u "Eksu", "Politikonom Zabavniku" i zasebnim albumima. Nedavno je i beogradski Darkwood počeo objavljivanje Tintina od prve epizode u integralima na ćirilici. Time je i *Zemlja Sovjeta* prvi put dostupna na našem jeziku, 90 godina nakon premijere u Belgiji.

Ako obratimo pažnju na Tintinovo i Eržeovo nasleđe izvan brojki i tiraža, situacija je još fascinantnija. Endi Vorhol i Roj Lihtenštajn su ih navodili kao temelj inspiracije u više navrata. Vorhol im je posvetio seriju slika rađenih u *ligne claire* stilu. Tintinu se takođe dive Stiven Spielberg i Piter Džekson. A Šarl de Gol je čak naveo Tintina kao svog jedinog međunarodnog rivala, imajući u vidu njegov kulturološki značaj i svetsku popularnost.

I zaista, Tintin i Erže su simboli Belgije, koja svesrdno veliča značaj devete umetnosti. Imaju svoj muzej južno od Brise-la i smatraju se delom nacionalne baštine. Tintinov lik se može videti na avionima, muralima i kulturnim institucijama. I većina Belgijanaca bi se od srca nasmejala kad bi im neko rekao da Tintin nije umetnost.

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

ŽUTI PRSLUCI PRO

Šta Evropljani zapravo žele na izborima za Evropski parlament? Da li će Evropa skliznuti u populističko-nacionalističku “noćnu moru” ukoliko proevropske partije ne dobiju veliku podršku za evropsku stvar? Kakav je uticaj “žutih prsluka” u Francuskoj, koji predstavljaju novo lice političke pobune i besa i da li se evropski politički sistem pretvara u nepredvidivo borbeno polje

Na izbore za Evropski parlament od 23. do 26. maja 2019. mnogi analitičari gledaju kao na test koji treba da pokaže u kakvom se stanju nalazi Evropska unija nakon Bregzita, pobune “žutih prsluka”, evropske migracione krize, prinudnih mera štednje posle ekonomske krize 2008, pobede Donalda Trampa u Americi i akcije njegovog stratega Stiva Benona, koji drži stranu populistima Viktoru Orbanu u Mađarskoj i Mateu Salviniju u Italiji. Pitaju se da li će trijumfovati populist i evroskeptici, da li će takozvane alternativne ne-liberalne snage osvojiti institucije u Briselu i iznutra potkopati evropske integracije.

Istraživanje Evropskog saveta za spoljne odnose i globalne kompanije za ispitivanje javnog mnjenja Jugov pula (*What Europeans really want: five myths debunked, European Council on Foreign Relations YouGov poll, april 2019*), koje je vodio često citirani sociolog Ivan Krastev, daje indicije za zaključak da će ti evrop-

ski izbori biti radikalno drugačiji od priča u naslovima – oni neće biti referendum o migracijama, neće označiti ni veliku podelu između “otvorene Evrope” i zatvorenih nacionalnih država, mada se može desiti da poslanička grupa evroskeptika u Evropskom parlamentu bude veća od narodnjačke, socijaldemokratske i liberalne.

Slika je zapravo mnogo komplikovana. Krastev predviđa da će to biti neka vrsta “hibridnih izbora”, koji će biti utemeljeni nacionalno, ali izloženi efektima debate širom Evrope, pošto događaji u jednoj zemlji-članici EU mogu uticati na izbore u drugoj. Štaviše, čak i oni

koji su povezani s nacionalističkim partijama u sopstvenoj zemlji pokazuju zabrinutost zbog evroskepticizma u drugim državama.

Uprkos imenu, evropski izbori nose oznaku “drugorazrednih nacionalnih izbora” na kojima birači slabim izlaskom obično šalju neprijatne poruke nacionalnim političarima. O tome govore i indicije o velikoj fluidnosti biračkih opredeljenja: samo 43 odsto ispitanika u 14 anketiranih zemalja kaže da će sigurno glasati, a oko 70 odsto njih kaže da tek treba da odluči kome će dati glas. To znači da ima oko 97 miliona kolebljivih birača (*swing voters*). Između 15 i 30 odsto birača nema

TIV KUĆE STARK

KAKVE PROMENE DOLAZE:

Evropski Parlament

Foto: AP

tika sa evropskim projektom, a u kojoj je to manifestacija etnoreligiozne definicije evropejstva. Zbunjeni birači vide tu kontroverzu na mnogo načina i donose odluke na osnovu emocija.

Političari se, kao i generali, pred izbore pripremaju za prošle bitke. Istraživači, međutim, vide nagoveštaje da se 2019. ne može ponoviti bitka kakva je bila između proevropskog Emanuela Makrona i nacionalističkog Nacionalnog fronta Marine Le Pen. Igra je sada složenija. Zaustavljanje krajnje desnice je druga po popularnosti definicija dobrih izbora među anketiranim biračima.

Ono što se promenilo u odnosu na 2014. jeste činjenica da su i nacionalističke partije takođe naučile tu lekciju i da su mnoge prethodnih meseci nastojale da se repositioniraju u odnosu na Evropu, pa su napuštale su prethodno iskazane želje da napuste evro. U zemljama gde su antievropljani na vlasti, oni su za status kvo, a tamo gde su u opoziciji, imaju drugačiji uticaj. To su učinile ne samo Nacionalno okupljanje u Francuskoj i Pokret pet zvezdica u Italiji. Njihov cilj nije da se predstave kao antievropske partije, već da ponude preutemeljenje Evrope – takvo koje dozvoljava državama da se suprotstave migracijama i da povrate suverenitet koji su nacionalne države prenele na institucije u Briselu. Time pokušavaju da izbegnu otuđivanje od proevropske većine i žele da se predstave kao šampioni promena, a ne nostalgичni branioći statusa kvo.

Tezu da evropske politike postaju tribalističke Krastev smatra mitom, jer igra je mnogo kompleksnija. U Velikoj Britaniji, nakon referenduma o Brexitu, rascep na relaciji levica–desnica bio je manje bitan od podela između britanskog severa i juga, mladih i starih, varošica i gradova.

Ta dinamika ima lokalnu boju. Građani žele da glasaju za promene koje će im vratiti njihovu “željenu prošlost”, mada

nikakve izborne preferencije.

Nemačka Hrišćansko-demokratska unija može da računa samo na 8,6 odsto birača kao na sigurnu bazu, a Socijaldemokratska partija na 3,4 odsto. Taj mehanizam radi i u drugom pravcu: samo 6 odsto antievropskih birača širom Evrope podleglo je iskušenju i opredeljuje se za mejnstrim partije.

MIT O TRIBALIZMU

Neki proevropljani, kao lider liberalne grupe u Evropskom parlamentu i bivši premijer Belgije Gi Ferhofstat, najavljujivali su da će Evropa skliznuti u populističko-nacionalističku “noćnu moru” ukoli-

ko centrističke partije ne dobiju veliku podršku za evropsku stvar. S druge strane, antievropski desničari su opisivali izbore kao bitku između globalista i nacionalista.

Prema pomenutom istraživanju, većina građana se ne opredeljuje po takvoj tvrdoj podeli: samo 25 odsto ispitanika nije se složilo s tvrdnjom da je biti Evropljanin podjednako važno kao i njihov nacionalni identitet. To ipak pokazuje da većina građana EU veruje da su evropski i nacionalni identiteti više komplementarni nego što su u konfliktu. Nije sasvim jasno u kojoj meri to “mirenje identiteta” predstavlja identifikaciju evroskep-

Foto: AP

PESMA BUNTA I VATRE: Žuti prsluci u Parizu; Deneris Targerijen, majka zmajeva

različite partije različito vide tu prošlost. To je posebno uočljivo među "žutim prslucima" i nacionalističkim evroskepticima, pa i među proevropskim levičarima. U tom kontekstu zanimljivo je zapažanje da su u Španiji pristalice levičarskog Podemos a sklone da negativno ocene EU, dok pristalice Melanšonove Nepokorne Francuske i grčke Sirize iskazuju pozitivno mišljenje o EU.

KORUPCIJA ISPRED MIGRANATA

Trampov strateg na specijalnom zadatku ohrabririvanja desnice u Evropi Banon, Orban i lider Lige Mateo Salvini pokušali su da evropske izbore pretvore u referendum o migracijama mobilizacijom koalicije suverenista, što je mejnstrim partije dovelo u defanzivu, ali istraživači nalaze da je svet 2019. bitno drugačiji od sveta 2015. Na pitanje o tome šta je

najveća pretnja za EU, samo su ispitanici u Mađarskoj migracije proglasili za pretnju broj jedan.

Migracije su jedna od glavnih pretnji za nešto manje od 59 miliona evropskih birača, a to je samo 15 odsto biračkog tela EU. Na pitanje o najvećim pretnjama s kojima se suočava EU, migraciju pominje natprosečan broj ispitanika u Austriji, Češkoj, Francuskoj, Mađarskoj, Italiji, Slovačkoj i Švedskoj, a ispod proseka u Nemačkoj, Grčkoj, Holandiji, Poljskoj, Rumuniji i Španiji. Oni koji se suprotstavljaju migracijama podržavaju Alternativu za Nemačku, ili Nacionalno okupljanje (*Rassemblement National*, novo ime Nacionalnog fronta Marin le Pen), ili Slobodarsku partiju Austrije.

Kada je politička kriza u EU dostigla vrhunac 2015. godine, sve veća koordinacija između članica Višegradske gru-

pe (Češka Republika, Mađarska, Poljska i Slovačka) doprinela je imidžu tih zemalja centralne i istočne Evrope kao zatvorenijih za pridošlice od onih na zapadu EU.

Anketa o kojoj je reč sugerise da i ova slika nema jaku podlogu, jer ne postoji jasan obrazac koji ukazuje na to da su birači u istočnoj Evropi preokupirani problemom migracija: na primer, korupciju je kao najveću pretnju pomenulo 19 odsto Poljaka, a samo 7 odsto njih migracije. U Slovačkoj 37 odsto anketiranih kao najveći razlog za zabrinutost navodi korupciju, a samo 2 odsto se odlučuje za migracije.

Oko 87 miliona birača (22 odsto glasačkog tela EU) zabrinuto je zbog islamskog radikalizma, što ne znači da će to uticati na skretanje birača ka antiimigrantskim partijama, jer, islamski radikalizam je mnogo veća preokupacija partija na centru i desno od centra. Islamski radikalizam najviše se tiče glasača koji se identifikuju kao protestanti ili katolici, što za posledicu ima pojačavanje važnosti politika integracije i socijalne kohezije.

ANTIMIGRACIONI ZID

U nekim zemljama uočena je veća zabrinutost ispitanika zbog emigracije iz svojih zemalja nego zbog imigracije koja je bila u žiži evropske krize. Na toj tački vidljiva je podela između južnih i severnih članica EU. U Španiji, Italiji i Grčkoj svi su izrazili veću zabrinutost zbog zemljaka koji napuštaju njihovu državu nego zbog onih koji dolaze. Među južnim državama to je najizraženije u Grčkoj (28 odsto prema 7 odsto anketiranih). Generalno gledano, i od emigracije zemljaka i od imigracije stranaca strahuju ne samo na jugu već i na istoku EU (Grčka, Italija, Španija, Mađarska, Poljska i Rumunija – koju u poslednjoj deceniji napusti jedan od pet građana).

Suprotno je u Nemačkoj, Švedskoj i Holandiji (gde je ta razlika najveća – 6 odsto je zabrinuto zbog emigracije, a 55 odsto zbog imigracije). Ogromna većina u tim zemljama smatra kako bi vlade trebalo da učine ilegalnim odlazak svojih građana iz zemlje na duži period. Istraživači konstatuju kako je za njih frapantan nalaz da su oni koji su ostali izgleda spremni da za sebe podignu antimigracioni zid samo tri dekade nakon pada Berlinškog zida, nazivaju to "samohapšenjem"

(selfimprisonment) u Evropi koja se ponosi otvorenim granicama i promoviše slobodu kretanja. Ne upuštaju se u problem depopulacije, odliva mozgova itd.

U Austriji, Danskoj, Nemačkoj, Grčkoj, Holandiji, Poljskoj i Španiji nacionalizam smatraju opasnijim po evropsku budućnost od problema migracija. Delimično je to posledica sage o Bregzitu i indicija da birači u ostalim članicama EU nisu voljni da ponove britanski primer uvođenja samih sebe u kaos. Otpor nacionalizmu motiviše oko 45 miliona birača, to jest 11 odsto biračkog tela. Bojazan da rast nacionalizma može razoriti Evropu posebno iskazuju ateisti.

Zbog stanja ekonomije zabrinuto je 63 miliona, odnosno 16 odsto birača u EU. U Italiji, Rumuniji, Grčkoj i Slovačkoj ekonomija je veoma važna tema. Da ekonomija dobro stoji, ocenjuje manjina birača u svim članicama EU osim Danske i Nemačke.

Klimatske promene kao jedan od dva najveća problema pominju samo Danci, ali se sa tvrdnjom da je to posebna pretnja slaže većina u svih 14 anketiranih zemalja. Građani triju skandinavskih članica EU, zajedno sa Holandijom i Austrijom, cene ulogu EU u borbi protiv klimatskih promena.

Konačno, Rusiju kao vodeću pretnju navode anketirani u Švedskoj, Danskoj, Češkoj, Poljskoj i Rumuniji. Glasači u Francuskoj, Nemačkoj, Austriji, Španiji, Danskoj i Italiji cene sposobnost EU da se suprotstavi SAD i Kini.

ČETIRI GRUPE U IGRI PRESTOLA

U interpretaciji nalaza svojih istraživanja Krastev koristi i izraz "žuta opasnost", ali ne u značenju koje je tom izrazu u devetnaestom veku dao ruski sociolog Jakov Novikov označavajući strah od Kine, već kao oznaku za pobunu "žutih prsluka" u Francuskoj, koji predstavljaju novo lice političke pobune i besa. Mada njihov uticaj na izbore još nije jasan, oni su zarobili maštu frustriranih birača širom Evrope i ohrabрили rubove centra da glasaju radikalnije.

Umesto da konsoliduje stabilnu, predvidivu izbornu zajednicu građana koji su organizovani u partije, evropski politički sistem pretvara se u nepredvidivo borbeno polje neprestano menjajućih save-

Evropska igra prestola

Odnos glasača prema političkom sistemu Evropske unije i nacionalnim političkim sistemima u procentima:

Zemlja	Oba politička sistema rade	Ne funkcioniše politički sistem EU	Zakazala oba politička sistema	Ne funkcioniše nacionalni politički sistem
Francuska**	6	10	69	14
Grčka	3	6	61	29
Italija	20	9	49	22
Slovačka	7	12	44	38
Španija	2	17	42	40
Češka	15	23	40	22
Nemačka	17	40	35	8
Švedska	14	34	35	19
Holandija	15	43	31	12
Rumunija***	2	7	27	64
Austrija	31	32	26	11
Poljska	14	25	26	34
Mađarska	20	22	16	43
Danska*	21	55	15	10
Asocijacija na Igru prestola	The House of Stark (Kuća Stark)	The Free Folk (Divljani)	"The Sparrows" ("Vrapci")	"The Daeneryses" ("Denerijanci")

* Danska – najveći broj ispitanika smatra da evropski sistem ne funkcioniše

** Francuska – najveći broj ispitanika smatra da ne funkcionišu ni evropski ni nacionalni sistem

*** Rumunija – najveći broj ispitanika smatra da ne funkcioniše nacionalni sistem

**** Austrija – najveći broj ispitanika kaže da rade i evropski i nacionalni sistem

Izvor: What Europeans really want: five myths debunked, European Council on Foreign Relations YouGov poll, april 2019.

Autori: Ivan Krastev, sociolog, direktor Centra za liberalne strategije u Sofiji, saradnik Instituta za humanističke nauke u Beču i suosnivač Evropskog saveta za međunarodne odnose; Mark Leonard, direktor Evropskog saveta za međunarodne odnose i Suzi Denison, koja je kao istraživač fokusirana na proučavanje evropske spoljnopoličke strategije

zništva između grupa koje se trenutno sakupljaju pre nego što se ponovo raspadnu. Neke od tih grupacija su formirane odozdo, okupljanjem ljudi, a druge su mobilisali jaki lideri, koji su postupali po različitim kulturnim modelima.

U takvoj brutalnoj borbi za uticaj mnogi su voljni da koriste nepoštene taktike i teorije zavere, pa u tom smislu, zaključuje Krastev, manje liče na atinsku demokratiju a više na *Igru prestola*, američku seriju navodno inspirisanu Ratom crvene i bele ruže, dinastije Lankaster i dinastije Jork za engleski presto 1455. do 1485.

Gotovo u skladu sa starim novinarskim uputstvom "za opis stvarnosti upotrebite maštu", Krastev sa saradnicima u interpretaciji nalaza istraživanja koristi

karaktere i pojmove iz te serije, čija popularnost se širi kao požar, da bi širokoj publici približio sociološku sliku četiri karakteristične grupe evropskih birača: one čiji pripadnici veruju da evropski sistem funkcioniše, pobunjenike, nezadovoljne proevropljane i nacionalističke evrskeptike (videti tabelu)

Oko 24 odsto biračkog tela EU (najčešće muškarci sa višim stepenom obrazovanja starosti oko 50 godina) veruje da i evropski politički sistem i nacionalni politički sistemi u osnovi dobro funkcionišu. Mlađi glasači koji dele to mišljenje ne nameravaju da glasaju. Najviše ih je u Nemačkoj, Danskoj i Švedskoj, a приметni su u Austriji, Mađarskoj i Češkoj. Uz pozajmicu iz *Igre prestola*, sociolozi tu grupu

“vernika u sistem” nazivaju Kuća Stark (*The House of Stark*).

Oko 38 odsto biračkog tela EU čine oni koji su izgubili veru u politički sistem EU i u sopstvene nacionalne političke sisteme. Oni ne pripadaju ni levlci ni desnici, ne vide da im se išta dobro sprema i smatraju da je jedino rešenje ustanak, revolucija i pročišćavanje društva uz upotrebu nasilja i ponižavanje korumpiranih elita koje vekovima kontrolišu politički život. Tu grupu čine stariji od 50 godina. Najjača je u Francuskoj, Grčkoj i Italiji. U Francuskoj i Italiji u njoj ima znatno više žena nego muškaraca.

Sociolozi je opisuju uz pomoć dva izraza: “žuti prsluci (*gilets jaunes*)” i “vrapci” (*The Sparrows*), pripadnici religioznog pokreta najnižeg i najskromnijeg sloja koji su u *Igri prestola* okupljeni da bi odgovorili na patnju koja je naneta u pretihodnom Ratu pet kraljeva.

Oko 24 odsto biračkog tela EU čine oni koji bi želeli da oslobode Evropljane od okova restriktivnih nacionalnih država uz pomoć pozitivne internacionalne vizije. Oni traže spas u transnacionalnom projektu, smatraju da su nacionalni siste-

mi propali i veruju da briselski politički sistem može da izleči njihovu zemlju od tih bolesti.

Najveće koncentracije takvih birača uočene su u Mađarskoj, Poljskoj, Rumuniji, Slovačkoj i Španiji. To je najmlađa među biračkim grupama, njihova prosečna starost iznosi 41 godinu. Čine je milenijalci i pripadnici generacije X. To je rodno uravnotežena grupa, mada nešto više žena ona ima u Austriji, Češkoj, Holandiji i Švedskoj. Njeni pripadnici imaju i najmanja prosečna primanja.

Tim zapostavljenim Evropljanima sociolozi daju nadimak “denerijanci”, po Deneris Targerijen, ćerki nekadašnjeg vladara koja je pobešla preko mora, majci zmajeva koja oslobađa roblje.

Oko 14 odsto biračkog tela EU čine nacionalistički evroskeptici kojima sociolozi daju nadimak “divljani” (*The Free Folk*). Tu grupu čine ljudi koji smatraju da je EU opasna iluzija i da potkopava nacionalni suverenitet. Oni žele da se evropskim članicama vrati pravo da same upravljaju sobom. Sociologe podsećaju na “divljane” iz *Igre prestola*, koji više cene samopouzdanje od idealističkih pokušaja da se ujedini

Foto: Tanjug AP Photo

čovečanstvo, ili od građenja grandioznih alijansi. (Ovde je neizbežna asocijacija na naše nacionalne ideologe koji višenacionalnu Jugoslaviju, čijem su razaranju dobrobrano doprineli, nazivaju zabludom.)

BEL DOCS 8–15.05. 2019.

12.
MEĐUNARODNI FESTIVAL
DOKUMENTARNOG FILMA

beldocs.rs

zamisli

VLADARKA I APSTINENTI: Angela Merkel; Sansa, Arja i Bren Stark

To je najstarija od svih biračkih grupa, posebno kad je reč o onima koji se deklariraju kao sigurni birači. Čine je dominantno *baby-boomers*-i.

Visoka koncentracija takvih birača uočena je u Austriji, Danskoj i Italiji. U njoj je podjednak broj muškaraca i žena, mada ima izuzetaka – u Danskoj muškarci čine 64 odsto članova te grupe, u Austriji 62 odsto. Na drugoj strani, u Italiji i Mađarskoj u takvim grupama su natprosečno zastupljene žene.

ŽELJENA PROŠLOST

EU su formirala društva koja se plaše prošlosti, a onda se sada plaši budućnosti. To, konstatuje Krastev, nije samo razočarenje evropskim institucijama u Briselu, već osećaj da je ugovor prekršen u pet važnih oblasti: (1) u ekonomiji se ljudima ne pokazuje istinitim teza da će njihovi životi biti bolji ako se drže pravila; (2) ljudi više ne veruju da vlade štite njihove interese i često smatraju da strancima daju prioritet; (3) ne veruju ni da se njihov glas čuje, odnosno da mogu uticati na svoju budućnost glasanjem za partije koje predstavljaju njihove interese; (4) ne veruju medijima niti političarima koji ih predstavljaju; (5) zabrinutost zbog korupcije je širom EU visoka.

Na pitanje šta bi bio najveći gubitak ako EU prestane da postoji, u većini ze-

Brisel suzama ne veruje

Kako Evropljani vide pozitivne i negativne uticaje u EU.

% onih koji misle da EU ...

	...promoviše mir	...promoviše demokratske vrednosti	...promoviše prosperitet	...ne razume potrebe svojih građana	...neefikasna je	...nametljiva je
Grčka	65	53	35	86	73	86
Francuska	78	72	54	65	43	52
Italija	71	58	41	65	41	48
Holandija	77	59	66	63	61	49
Mađarska	59	60	56	62	39	42
V. Britanija	67	53	50	61	66	60
Španija	71	68	63	60	55	50
Švedska	85	69	63	59	68	41
Nemačka	82	71	48	49	52	52
Poljska	80	67	70	42	33	68
Prosek	74	64	55	62	54	51

Izvor: Europeans Credit EU With Promoting Peace and Prosperity, but Say Brussels Is Out of Touch With Its Citizens, Spring 2018 Global Attitudes Survey, Pew Research Center 2019)

malja odgovori se odnose na slobodu življenja, rada i putovanja po drugim zemljama (30 do 50 odsto anketiranih); na jedinstveno tržište; trgovinu preko granica; kao i za jedinstvenu valutu. Glasači u zemljama poput Mađarske (33 odsto), Poljske i Rumunije (32 odsto) vitalnu ulogu EU vide u zaštiti demokratije, vladavine zakona i ljudskih prava. Ti nalazi se možda mogu objasniti visokim nivoom nepoverenja u korumpirane nacionalne elite i slabim nacionalnim institucijama na istoku i traženjem zaštite od EU. Na pitanje o posledicama članstva u EU, glasači u Poljskoj, Mađarskoj i Rumuniji (zajedno sa Španijom) najizrazitije su navodili da članstvo u EU štiti od ekscesa i propusta nacionalnih vlada.

Da je EU zaštitnica demokratije i ljudskih prava, pominje samo 17 odsto ispitanika u Nemačkoj, 16 odsto u Italiji, 15 odsto u Francuskoj i 13 odsto u Holandiji. U Francuskoj, Italiji, Nemačkoj i Švedskoj najčešći odgovori bili su da je EU ograničila nacionalne vlade da rade ono što je najbolje za njene građane.

Istraživači kritikuju mit o nesolidnom istoku, kada konstatuju kako je istina da ni istok ni zapad Evrope nisu homogeni – unutar njih postoje važne razlike između severa i juga, a i unutar severa i juga, takođe.

Prema istraživanju koje je u 10 zemalja EU 2018. sproveo Pju centar, a čije su in-

terpretacije objavljene u martu 2019, više od polovine ispitanika u svakoj od 10 anketiranih zemalja, a osmoro od deset u Švedskoj, Nemačkoj i Poljskoj, kaže da EU promoviše mir. Polovina ili više ispitanika u 10 evropskih nacija takođe misli da EU promoviše demokratske vrednosti, a Francuzi i Nemci posebno ističu takve stavove. Evropljani anketirani u istraživanju Pju centra, međutim, teže da opišu Brisel i kao neefikasan i nametljiv, a 62 odsto posebno ističe da EU ne razume svoje građane.

Oko 50 odsto ispitanika veruje da će njihova deca, kad porastu, lošije finansijski stajati nego njihovi roditelji.

DA LI JE SISTEM PUKAO

Što se tiče ocene o tome da li je i gde sistem "pukao" – u Briselu ili u prestonicama članica EU, prema istraživanju Krasteva, na suprotnim tačkama su Francuska i Danska – 69 odsto Francuza misli da su zakazali i nacionalni i evropski politički sistem, dok u isto vreme 55 odsto Danaca misli kako oba sistema rade dobro.

U studiji se konstatuje da uspeh na izborima zavisi od sposobnosti partija da se predstave kao agenti promena. Mnogo toga zavisi i od toga da li ljudi veruju da političari mogu da donesu te promene. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Čovek ispružene

Dok su se predsednik Turske Tajip Redžep Erdogan i njegovi kandidati tokom kampanje za lokalne izbore obračunavali sa neprijateljima, kandidat Republikanske narodne partije Ekrem Imamoglu je propovedao slogu i toleranciju. U multinacionalnom i multikonfesionalnom Istanbulu to mu je donelo pobedu

Da novi gradonačelnik Istanbula Ekrem Imamoglu u danima nakon lokalnih izbora 31. marta nije bio odlučan kao i tokom kampanje, njegov protivnik, kandidat Erdoganove Partije pravde i razvoja (AKP), bivši premijer Binali Jildirim odavno bi dobio mandat. Dan nakon preliminarne rezultata i proglašenja pobeđe Imamoglu je sa porodicom posetio Ataturov mauzolej u Ankari i upisao se u spomen-knjigu kao "gradonačelnik Istanbula", iako tada još nije zvanično dobio mandat. Reakcija AKP-a na izborne rezultate i Im-

mogluove nepokolebljive nastupe bila je poplava zahteva za ponovno brojanje nevažećih glasova širom Istanbula, kao i upad u salu tokom ponovljenog brojanja u distriktu Maltepe. Imamoglu se sve to vreme konstantno obraćao javnosti i iznosio podatke iz svog izbornog štaba, uporno tvrdeći da se izborni rezultat neće promeniti. U tome je ostao istrajan do dodele mandata 17. aprila, a nije se obazirao ni na zahtev AKP-a za ponavljanje izbora u Istanbulu, koji u trenutku pisanja ovog teksta Vrhovno izborno veće još uvek razmatra.

SPOJ SUPROTNOSTI

Imamoglu je na startu kampanje posećio turbe Mehmeda II Osvajača u Fatihoj džamiji i postao prvi kandidat u istoriji Republikanske narodne partije (CHP) koji je u predizbornoj kampanji to uradio. Vrlo značajan gest, jer je jedan od temelja vizije nove države osnivača CHP-a Atatürk bio raskid sa tekovinama Osman-skog carstva. Imamogluova poseta bila je čin uvažavanja osmanskog istorijskog nasleđa, što nije tipično za članove CHP-a. Atatürkova partija je u turskoj javnosti doskora važila za izrazito seku-

ruke

Foto: Tanjug AP Photo

larnu i nacionalističku, zbog čega su s jedne strane konzervativni vernici, a sa druge etničke manjine, posebno Kurdi, na nju gledali sa sumnjom.

Imamoglu, gradonačelnik iz sekularne partije sa prezimenom koje znači "imamov sin", odudara od stereotipa. "Dve hiljade jedanaeste rekao sam nešto što mi je bilo na duši. Pozvao sam predsednika partije: Ako dopuštate, hteo bih da 10. novembra (datum Ataturkove smrti, obeležava se u celoj Turskoj) Ataturku u ime partije učim mevlud. Da li se partija tome protivi?", ispričao je Imamoglu govoreći o prvim godinama u CHP-u. Mevlud je pohvala u čast rođenja proroka Muhameda, pa su Imamogluove sekularne partijske kolege negodovala. Ali, tada novi, a sada već dugogodišnji predsednik CHP-a Kemal Kiličdaroglu dao mu je dozvolu u

skladu sa svojom vizijom partije – umećeniji, otvoreniji i više levi CHP. Imamoglu potvrđuje: "Šta god da sam hteo da uradim u CHP-u, mogao sam."

Njegova prvobitna politička orijentacija bila je drugačija. Kao mladić je kratko bio aktivan u konzervativnoj Domovinskoj partiji (ANAP), sledeći svoga oca. "Da, potičem iz konzervativne porodice, ali sam se na studijama upoznao sa socijaldemokratskim vrednostima i prihvatio ih. Tokom 2008. godine odlučio sam da uđem u politiku i rekao sebi – adresa je CHP", ispričao je u intervjuu za turski list "Hurijet".

Imamoglu je završio studije poslovne administracije u Istanbulu, gde se njegova porodica preselila sa konzervativnog severa Turske, iz oblasti Trabzon na obali Crnog mora. Još nije bio poznat političar dok je 2013. godine predvodio jednu protestnu kolonu svoje partije na prvomajskom protestu u Istanbulu, kada je policija suzavcem i vodenim topovima sprečila demonstrante da uđu na Trg Taksim. Ozbiljniju političku karijeru započeo je 2014. godine, kada je kao kandidat CHP-a na lokalnim izborima postao upravnik istanbulskog distrikta Bejlikduzu.

ZAJEDNIŠTVO U MESTO POLARIZACIJE

Kao kandidat za gradonačelnika na ovogodišnjim izborima Imamoglu je Istanbulcima ponudio dve stvari. Prvo, detaljan program rešavanja problema u gradu i konkretne planove: sređivanje saobraćaja, smanjenje cena vode i gradskog prevoza ali i školskih uniformi, zatim rešenje za bolje snabdevanje hranom, programe zaštite i razvoja poljoprivrede, zapošljavanja, privredne saradnje sa susednim oblastima, ulaganje u održivi razvoj i tehnologiju.

Drugo i podjednako važno bila je njegova pružena ruka svima. Pomirljiv i blag nastup u kampanji i pozitivne poruke pomogli su mu da u polarizovanom turskom društvu punom tenzija dopre do sugrađana – levičara i konzervativaca, vernika i ateista, Turaka i pripadnika manjina.

Ta raznolikost Istanbulaca postoji koliko i sam grad. Nakon osvajanja Konstantinopolja Mehmed II Osvajač odlučio je da obnovi i oživi grad koji je postao bleđa senka nekada veličanstvene prestonice Vizantije. Naselio ga je muslimani-

ma, hrišćanima i Jevrejima i obezbedio povratak ljudi koji su uoči opsade pobeegli iz grada. Tako je nastao Istanbul, grad u koji su se vekovima naseljavali ljudi i sa Istoka i sa Zapada, gradili ga i ispunili mnoštvom različitih kulturnih uticaja. Iako je posle propasti Osmanskog carstva njegovo stanovništvo postalo manje raznoliko, grad je još uvek mešavina raznih vera, kultura i naroda.

Najveća etnička manjina u Istanbulu su Kurdi, koji su se u većem broju naselili sa istoka Turske tokom poslednjih nekoliko decenija i ima ih preko dva miliona. Njihova podrška bila je vrlo važna za Imamogluovu pobjedu, ako ne i presudna. Složeni i bolni odnosi između Turaka i Kurda možda su mogli biti rešeni 2015. godine, da predsednik Erdogan nije prekinuo mirovne pregovore sa militantnom Radničkom partijom Kurdistan (PKK), organizacijom koja se ranije borila za nezavisnu kurdsku državu, a danas za autonomiju i veća prava. "Ne možemo nastaviti mirovni proces sa onima koji prete našem nacionalnom jedinstvu i bratstvu", rekao je Erdogan i time, iskopavši ionako plitko zakopan ratnu sekuru, poništio sav napredak koji je ostvaren tokom pregovora sa PKK-om.

PRESTONICA TOLERANCIJE

Polarizacija u turskom društvu i sve veća moć Erdogana i njegovog AKP-a podstakli su CHP i opozicionu levu prokurdsku Demokratsku partiju narodâ (HDP) da ozbiljno pregovaraju još 2017. godine. Rezultat je bio dogovor o saradnji i napuštanju "kurdofobije". Imamoglu od toga nije odstupio ni pedalj. "Mi smo Istanbulci. Istanbul je grad u kome živi najviše naših sugrađana Kurda. Mi Istanbulci ne delimo. Jedemo isti hleb, pijemo isti čaj. Ovoj naciji je dojadila politika zasnovana na identitetu", rekao je Imamoglu u kampanji. Istanbulskim Kurdima je i više nego prihvatljiv gradonačelnik koji želi da sa njima podeli hleb.

Imamoglu se izjasnio i o odnosu prema HDP-u: "Nema potrebe da se za HDP uradi nešto posebno. Pa oni ne žele ništa drugačije od nas – poštovanje ljudi i jednaka prava." Tako je Imamoglu poručio sugrađanima da HDP nije nikakvo strašilo, nikakav unutrašnji neprijatelj, već stranka običnih ljudi koji žele

da žive normalno u svojoj domovini i da se o tome pitaju. Tako je implicitno rekao, što je velika stvar, da Kurdi u Turskoj nisu ravnopravni. Iako je za neke Kurde samo "neprijatelj mog neprijatelja", Imamoglu ovakvim stavovima pokazuje da im može biti i prijatelj. Za razliku od kampanje svog protivnika Jildirima (u suštini ju je vodio Erdogan), u kojoj su glavne teme bile nacionalne, a tenzije dizane u nebesa, Imamoglu je kroz lokalne teme lakom rukom provlačio nagoveštaj politike koju zastupa na nacionalnom nivou.

"Tokom moje uprave, Istanbul će biti prestonica tolerancije", rekao je Imamoglu u nastupu na televiziji. A te reči potkrepio je i delom. U Istanbulu je 21. marta učestvovao na proslavi Nevruza (persijska Nova godina), koji je, iako ga obe-

simbolici govori i snimak kako Imamoglu sa Grcima igra narodnu igru horon, objavljen još pre tri godine. A grčki mediji spekulirali su ovih dana da Imamoglu osim toga i govori pontski dijalekt grčkog. Nije nemoguće, mogao ga je naučiti od Grka iz Trabzona.

Imamoglu je posetio i katoličku crkvu, kao i dve jermenske. Tada je Istanbul nazvao "verskim centrom" i poslao poruke mira i sloge, za razliku od Erdogana, koji je u finišu kampanje potegao Aja Sofiju: "Nadam se da ćemo je nakon izbora ponovo nazvati džamijom." Aja Sofija je Ataturkovom odlukom postala muzej još 1935. godine, pa bi njeno pretvaranje u džamiju bilo vraćanje sata unazad, u vreme Osmanskog carstva. Očekivano, usledila je oštra zvanična reakcija Grč-

grane islama. Oni su u Turskoj manjina i tokom istorije često su bili meta napada i diskriminacije. Prilikom posete jednoj alevijskoj zajednici u kvartu Sultanbejli tokom kampanje, Imamoglu je rekao (ne prvi put) da zajednica i država imaju dug prema "sugrađanima alevijama".

DIJALOG SA NEISTOMIŠLJENICIMA

U brojnim kontaktima sa sugrađanima na ulicama i pijacama u kampanji, a to se moglo videti u turskim medijima, Imamoglu je bio prirodan i neposredan, prijatan i sa onima koji ga ne podržavaju. Na jednoj istanbulskoj pijaci razgovarao je sa seljakom koji je vatreni pristalica AKP-a. Nakon što su se složili da se ne slažu, Imamoglu ga je zagrlio. Sličan razgovor imao je sa jednom starom ženom

■ Kako se u Turskoj smatra da onaj ko osvoji Istanbul osvaja i državu, mediji već povlače paralelu sa Erdoganovim političkim usponom, koji je počeo 1994. godine, kada je postao gradonačelnik Istanbula. Na pitanje novinara BBC-ja da li je on sledeći predsednik Turske, Imamoglu je uz osmeh rekao: "Bog zna."

ležavaju i Turci, vrlo važan deo kurdske identiteta. U skladu sa običajem, Imamoglu je preskočio vatru, što će mu, prema narodnom verovanju, doneti dobro zdravlje tokom cele godine. Želeo je da se vidi sa Jildirimom, koji je takođe trebalo da prisustvuje proslavi. Čekao ga je do četiri sata posle podne, kada je zbog obaveza morao da krene: "Voleo bih da smo mogli da se nađemo. Da ruku podruku pošaljemo poruku. Ovo je bila prilika. Nevruz je dan jedinstva, dan mira. Nemojmo se plašiti mira, nemojmo se plašiti lepih stvari. Oni su spas ove zemlje." Jildirim je došao 20 minuta kasnije, pa je izostala zajednička poruka mira, preko potrebna podeljenom turskom društvu.

Imamoglu je u Istanbulu posetio i više hrišćanskih crkava. U Vaseljenskoj patrijaršiji je 25. decembra prošle godine razgovarao sa vaseljenskim patrijarhom Vartolomejom i čestitao mu Božić (po revidiranom julijanskom kalendaru, koji je Patrijaršija prihvatila). Važan gest, imajući u vidu raseljavanje Grka iz Istanbula, posebno nakon pogroma 1955. godine. Danas ih u Istanbulu ima malo, između dve i četiri hiljade. Da se ne radi o pukoj

ke uz podsećanje na značaj Aja Sofije kao dela hrišćanskog kulturnog nasleđa. Povod Erdoganove izjave o Aja Sofiji bio je napad teroriste Brentona Taranta u dve džamije na Novom Zelandu, jer je Tarant u svoj "manifest" stavio i rušenje minareta Aja Sofije.

Imamogluova reakcija bila je sasvim drugačija. On je za Tarantove žrtve učio suru u istanbulskoj Ejupovoj džamiji. "To je vrlo neobično za kandidata CHP-a. Godinama niste mogli videti nijednog kandidata te partije – možda nikada – koji je pokazao toliko razumevanja prema desničarima, konzervativcima i vernicima", prokomentarisao je za "Ajriš tajms" savetnik bivšeg dugogodišnjeg gradonačelnika Ankare iz AKP-a Meliha Gokčeka.

Imamogluova politika otvorenosti nije samo stvar nedavne kampanje. Dok je bio upravnik distrikta Bejlikduzu, Imamoglu je pokrenuo izgradnju velike alevijske "kuće" sa pridruženim kulturnim centrom. Alevije nisu ortodoksni muslimani – ne mole se u džamiji, već u posebnim "kućama" za molitvu, i njihova verovanja i prakse, iako utemeljeni u islamu, prilično se razlikuju od šiije i sune, dve glavne

u grupi okupljenih na ulici. Ispostavilo se da je ona tvrdi erdoganovac i kad je čula da je Imamoglu kandidat CHP-a, rekla je: "Od njih nema ništa!" i odmahнула. Imamoglu je ljubazno nastavio razgovor, da bi se na kraju dogovorili da se ona pomoli za njega. "Mnogo mi je bilo drago. Ne zaboravi, od tebe sam tražio molitvu, a ne glas", rekao je Imamoglu. Prilikom posete jednom kulturnoumetničkom društvu, ekipa igrača je usred nastupa pozvala Imamoglua da na bini sa njima zaigra horon, što je on i uradio. Druhom prilikom, na sajmu turizma, Imamoglua su kod štanda grada Dijarbakira, u kojem većinu čine Kurdi, pozvali da igra halaj. Ta igra je omiljena među Kurdima, a Imamoglu je prihvatio i tako ponovo poslao poruku zajedništva i pomirenja.

Kako se u Turskoj smatra da onaj ko osvoji Istanbul osvaja i državu, mediji već povlače paralelu sa Erdoganovim političkim usponom, koji je počeo 1994. godine, kada je postao gradonačelnik Istanbula. Na pitanje novinara BBC-ja da li je on sledeći predsednik Turske, Imamoglu je uz osmeh rekao: "Bog zna."

PEĐA ANĐELKOVIĆ

Crna rupa

Crna rupa, umetnička vizija

M87 u centru galaksije Messier 87

O crnim rupama smo maštali, zatim ih matematički analizirali, osmatrali radio-teleskopima, ali ih nikad nismo videli sopstvenim očima. Sada smo i na to stavili tačku: crne rupe postoje i izgledaju tačno onako kako je nauka i predviđala

I ako danas imamo nebrojeno mnogo naučnih dokaza da crne rupe zaista postoje, svi pokušaji da se one fotografiju do sada su bili bezuspešni. Ljudi po pravilu slabo prihvataju stvari koje ne mogu da vide pa nije mali broj onih koji crne rupe i dalje smatraju rezultatom apstraktne matematike bez mnogo uporišta u realnom svetu. Ali, kako uopšte fotografisati nešto što se po definiciji ne vidi?

Kad već ne možemo da crnu rupu snimimo direktno, možemo da zabeležimo njene efekte na neposrednu okolinu. Crna rupa svojim gravitacionim poljem

privlači kosmičke objekte, gasove i prašinu i taj proces ima svoje vidljive posledice, naročito ako je okolina crne rupe bogata materijom kojom se crne rupe "hrane". U neposrednoj okolini nastaje zona nagomilavanja materije koja spiralnom putanjom upada u crnu rupu. Pritom se usled trenja oslobađa ogromna količina toplote, materija se intenzivno zagreva i počinje da emituje svetlost dovoljno jaku, da je možemo registrovati u različitim delovima spektra, od infracrvenog preko vidljivog do rendgenskog. Sve što nam nedostaje je snimak koji bi potvrdio da je ova teorija zapravo

tačna: prsten usijanog gasa sa "flekcom" crne rupe u sredini.

HORIZONT DOGAĐAJA

Pre desetak godina počeo je da se stvara internacionalni tim sa zadatkom da fotografiše crnu rupu i usput proveri gomilu teorija koje objašnjavaju njihov postanak i razvoj, uključujući i Ajnštajnovu teoriju relativiteta. Vrlo brzo postalo je jasno da nijedna astronomska opservatorija nema dovoljno jaku opremu za ovakav poduhvat. Umesto jednog, tim je iskoristio združenu moć deset velikih teleskopa strateški pozicioniranih

široj sveta, od Havaja i Čilea do Evrope, Grenlanda i Južnog pola. Tako je nastao gigantski virtualni teleskop simbolično nazvan "Horizont događaja", sposoban da jedan te isti nebeski objekat posmatra istovremeno sa više udaljenih lokacija i na bazi malih razlika u opažanjima konstruiše sliku 4000 puta oštriju od one koju generiše svemirski teleskop "Habl".

Naravno, nije sve u hardveru, sakupljene podatke potrebno je sakupiti, sinhronizovati i analizirati tako da je u razvoj novog softvera uloženo mnogo više nego u same teleskope. Od svih do sada detektovanih crnih rupa kao početne mete izabrane su svega dve koje su davale najviše izgleda za uspeh.

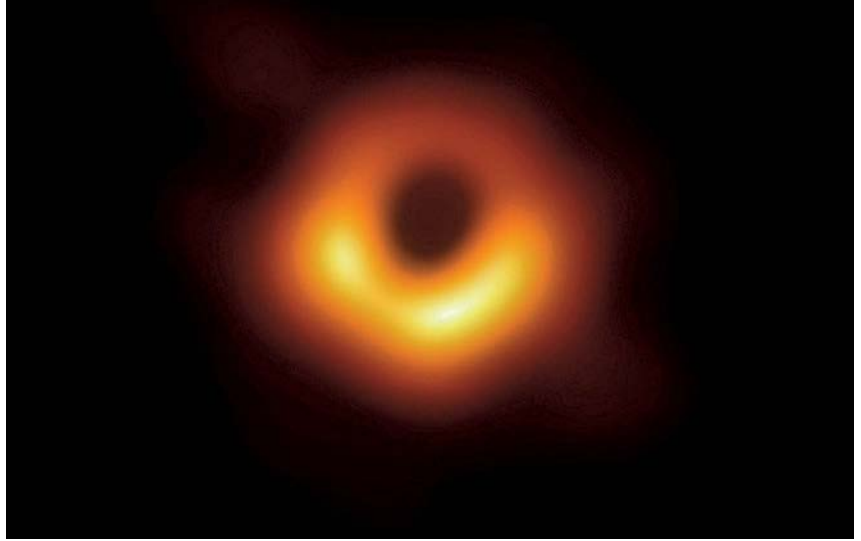
Prva crna rupa, Sagittarius A, nalazi se u centru Mlečnog puta i četiri miliona puta je masivnija od Sunca. Da se radi o masivnoj crnoj rupi znamo na osnovu kretanja obližnjih zvezda – njihove ogromne brzine i zakrivljene putanje mogu se objasniti jedino prisustvom masivnog objekta čija je enormna masa skoncentrisana u vrlo malom prostoru. Taj objekat je "svega" 26.000 svetlosnih godina daleko od nas ali njegovo posmatranje je izuzetno komplikovano jer je prostor između nas i crne rupe ispunjen brojnim zvezdama i velikom količinom gasa i prašine. Uz to, čini se da u okolini ove crne rupe nema dovoljno materije da bi se formirao uočljivi prsten usijanih gasova. Koji god da je razlog u pitanju, osmatranja su bila neuspešna i naučnici su se okrenuli rezervnoj meti.

A ta meta bila je jedna od najvećih poznatih crnih rupa u kosmosu, M87 u centru galaksije Messier 87. Ova kolosalna crna rupa ima masu ravnu masi šest i po milijardi sunaca, neuporedivo je veća od one u centru Mlečnog puta ali je zato i neuporedivo udaljenija: od nje nas deli preko 53 miliona svetlosnih godina. Iako za ovu crnu rupu znamo da je aktivna, da intenzivno guta materiju oko sebe, rastojanje predstavlja ogroman izazov. Kejti Boumen, koja je sa svojim kolegama godinama radila na softveru za analizu podataka prikupljenih virtualnim teleskopom, kaže da je čitav poduhvat ličio na pokušaj da se uslika đevrek na površini Meseca.

Pa ipak, uspeo je.

REKONSTRUKCIJA SLIKE

Prvo je trebalo pronaći pogodno vreme za višednevno osmatranje. Tek 2017.

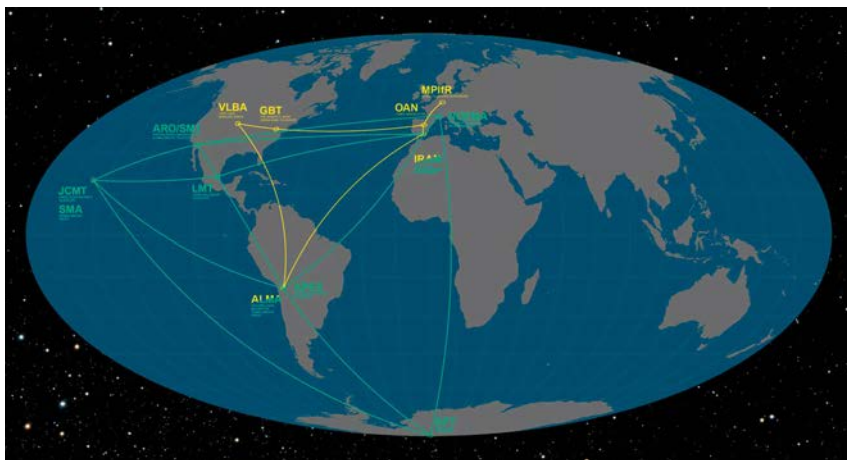
godine ukazao se period od deset dana kada je vreme bilo vedro na svim teleskopskim lokacijama. Sakupljeno je fantastičnih pet petabajta podataka koji su snimljeni na diskove velikog kapaciteta i fizički transportovani u centar za obradu podataka. Transfer putem interneta nije dolazio u obzir jer bi sa današnjim brzinama interneta trajao predugo. Poređenja radi, autor ovog teksta ima kolekciju od oko 15.000 igranih filmova čija je ukupna veličina oko 50 terabajta – tačno 100 puta manje od onoga što je sakupljeno tokom snimanja jedne jedine crne rupe.

Iz tog beskrajnog mora nula i jedinica nastala je slika crne rupe koja je obišla svet. I pored njihovog obilja, sakupljeni podaci su fragmentarni. Da bi slika bila kompletna i savršeno jasna, bilo bi potrebno da svaka tačka Zemljine kugle bude pokrivena jednim teleskopom. Zato je rekonstrukcija izgleda crne rupe ličila na pokušaj da se razume muzička kompozicija odsvirana na klaviru koji ima samo deset ispravnih dirki. Svaka opservatorija odsvirala je samo jednu notu u toj složenoj kompoziciji, ostale note umetnute su kompjuterski. Sofisticirani algoritmi koji su kreirani za ovu prili-

ku ne garantuju da je finalna slika apsolutno verno zabeležila trenutak iz života jedne crne rupe, ali su velika odstupanja ipak isključena.

Novinarima za spektakularnu vest često treba i neko lepo lice, a pomenuta Kejti Boumen, naučnica sa Kalifornijskog instituta za tehnologiju, bila je idealan izbor za mnoge. Na sopstveno iznenađenje, našla se na naslovnim stranicama novina, naučnih žurnala i internet portala. Iako je Kejti sve vreme isticala da je ona bila samo jedan od članova internacionalnog tima u kome je svako dao nemerljiv doprinos, muški šovinisti jedva su dočekali da je na društvenim mrežama optuže za besramno prisvajanje rezultata čitave ekipe i samopromociju bez predsedana. Kad god kao ljudi napravimo jedan veliki korak napred, nađe se neko da nas brutalno podseti da smo bili i ostali – prasci.

Ipak, sve to neće baciti senku na ovo ogromno dostignuće: o crnim rupama smo maštali, zatim ih matematički analizirali, osmatrali radio-teleskopima ali ih nikad nismo videli sopstvenim očima. Sada smo i na to stavili tačku: crne rupe postoje i izgledaju tačno onako kako je nauka i predviđala. Još jedan trijumf

KAKO JE USLIKANA: Mreža teleskopskih stanica raspoređena po svetu i jedna takva stanica na vrhu Mauna Kea, na Havajima

Fotografije: NASA; AP

Ali to ne znači da jednoga dana, možda u nekom budućem akceleratoru ili na neki drugi način nećemo uspeti da napravimo crnu rupu. Teoretski gledano, stvar je sasvim prosta, treba samo da nagurate dovoljno mase i energije u jako mali prostor, gravitacija će obaviti ostatak posla. Poslednji takav pokušaj desio se u petak 19. aprila, kada je u centar Beograda sabijena masa od milion ljudi, autobusa i sendviča s majonezom, o kolosalnoj energiji čitave Srbije koja uz to ide da i ne pričamo. "Politika" je preko cele naslovne strane javila da se Beograd slegao, pretpostavlja se za najmanje dva metra, što je ličilo na prvi čin kolapsa Beograda u crnu rupu, tačno onako kako predviđa Ajnštajnova opšta teorija relativiteta. Ipak, kritična masa nije dostignuta. Šteta, imali bismo priliku da vidimo kako crna rupa izgleda iznutra i da jedni drugima pričamo o tome.

APSTRAKTNO RAZMIŠLJANJE

Šta su, zapravo, crne rupe i kako nastaju? Verovali ili ne, dovoljno vam je srednjoškolsko znanje fizike pa da dođete do zaključka da nešto poput crnih rupa skoro izvesno postoji.

Podite od činjenice da je gravitacija univerzalna pojava. Sve što ima masu ili energiju stvara privlačno gravitaciono polje. Usled toga Zemlja se kreće oko Sunca, jabuka pada na Njutnovu glavu a stanovnici Australije se i dalje drže za planetu iako su sa donje strane globusa (sve ovo, naravno, pada u vodu ako je Zemlja ravna ploča, u toj "teoriji" gravitacija ne postoji).

Da biste se otisnuli sa naše planete u kosmički beskraj, potrebna je određena brzina. Na površini Zemlje ona iznosi oko 11 kilometara u sekundi, deset puta je veća od brzine pušcanog metka. Ova brzina zavisi pre svega od mase nebeskog tela sa kojeg pokušavate da "pobegnute". Ako se nalazite na Mesecu čija je masa mnogo manja, brzina bekstva je pet puta manja. Ali na Suncu ona prelazi 600 kilometara u sekundu. Na nekoj još masivnoj zvezdi ova brzina može da bude desetinama pa i stotinama puta veća.

Razmišljajući na sličan način, engleski astronom i sveštenik Džon Mičel je krajem 18. veka došao do zaključka da neke zvezde mogu da budu toliko masivne da sa njih ni svetlost ne može da pobegne i pored toga što svetlost u vakumu dostiže

matematike, fizike i, naravno, Ajnštajna. Njegova teorija izdržala je još jednu probu, možda i najtežu do sada.

STRAH OD CRNE RUPE

Imamo li razloga da se plašimo crnih rupa, onih koje se možda neopaženo kriju u našem kosmičkom komšiluku? Šanse da našu planetu proguta jedna takva nevidljiva neman ravne su nuli – kosmos je, jednostavno, toliko veliki i toliko prazan da su direktni sudari kolosalnih razmera veoma retki. Ilustracije radi, naša matična galaksija Mlečni put sudariće se kroz par milijardi godina s Andromedom, nama najbližom galaksijom od koje nas trenutno deli oko dva miliona svetlosnih godina. Iako svaka od ove dve galaksije sadrži preko 500 milijardi zvezda, malo je verovatno da će se bilo koje dve zvezde sudariti direktno.

Realnija je opasnost da bi masivna crna rupa na proputovanju kroz Sunčev sistem svojom snažnom gravitacijom mogla da promeni Zemljinu putanju i utiče na njeno rastojanje od Sunca. Čak i mala promena trajektorije naše planete verovatno bi dovela do katastrofalnih klimatskih promena koje bi Zemlju

pretvorile u pustinju, ledeno hladnu ili pakleno vruću, sasvim svedjedno. Kompiuterske simulacije takođe su pokazale da iznenađna pojava nekog masivnog tela u našoj blizini može da dovede do nepovratnog izbacivanja Zemlje iz Sunčevog sistema. Naša planeta bi za svega par meseci potonula u večiti mrak a temperatura bi se spustila na nekoliko stepeni iznad apsolutne nule (-273°C).

Ljudski strah ne zna za granice, naročito kada taj strah generišu nedovoljno proučeni prirodni fenomeni. Pre nego što je počeo da radi novi CERN-ov "Veliki hadronski sudarač", najveća mašina koju je čovek do sada konstruisao, veliki broj ljudi među kojima je bilo i vrhunskih fizičara, izrazio je bojazan da bi sudari čestica do tada neviđene energije mogli da dovedu do stvaranja minijaturnih crnih rupa koje bi potom mogle da usisaju čitavu planetu. Strah nije bio opravdan jer ni u jednom eksperimentu do sada tako nešto nije primećeno. Čak i da je moguće stvoriti crnu rupu u laboratoriji, ona bi verovatno bila tako sićušna da bi "isparila" procesom Hokingovog zračenja mnogo pre nego što bi stigla da načini bilo kakvu štetu.

Svi putevi vode u centar

Kako bi izgledao susret nekog astronauta sa crnom rupom, recimo onom koju smo upravo uslikali? Do odgovora je nemoguće doći bez pomoći Ajnštajnovе teorije relativiteta. Prema toj teoriji svako masivno telo deformiše prostor, otprilike kao što kliker deformiše gumenu podlogu po kojoj se kreće. Sa prostorom menja se i tok vremena što dovodi do bizarnih, teško zamislivih posledica.

Zamislite da sa sigurnog rastojanja pratite odiseju nekog dobrovoljca koji se prijavio da u svemirskom odelu, opremljen kamerama i instrumentima uskoči u crnu rupu zarad napretka nauke i čovečanstva, sve u direktnom prenosu (za takvog dobrovoljca Kesić ima odlično ime: "Budala!").

Prvo što bismo primetili je da sat na ruci astronauta počinje da kasni, jedva primetno pa zatim sve više i brže. Kašnjenje postaje sve izraženije kako se astronaut primiće horizontu događaja, njegov vremenski ritam se usporava. Istovremeno, svetlost koju emituje naš astronaut gubi sve više energije kako uticaj gravitacije crne rupe raste. Njegovo belo svemirsko odelo poprima crvenu boju a zatim se gubi u nevidljivom, infracrvenom delu spektra mnogo pre nego što je astronaut dosegao horizont događaja. Proći će još delić sekunde i više nećemo moći da ga detektujemo ni najosetljivijim instrumentima.

Ipak, da možemo da ga vidimo, kako bi izgledao trenutak prolaska astronauta kroz horizont događaja? Taj trenutak nikad ne bismo ni dočekali! Videli bismo da njegov časovnik radi sve sporije da bi se, u trenutku dostizanja horizonta događaja, potpuno zaustavio. Iz našeg ugla, izgledalo bi kao da je naš astronaut zaustavljen na samom pragu crne rupe, zamrznut u prostoru i vremenu.

Ali, to je samo naš ugao gledanja. Šta bi video astronaut? On sam, bar u početku, ne bi primetio ništa neobično. Njegov sat radi normalno, otkucaji srca su pravilni, ne dešava se ništa neobično. Sam trenutak prolaska kroz horizont događaja ne bi ni po čemu bio poseban, ne bi bilo nikakvog nagoveštaja da je prošao tačku bez povratka. Ali njegov TV prenos više niko ne bi mogao da vidi, signal bi ostao zarobljen unutar horizonta događaja. Mogao bi da pokuša da se izvuče koristeći motore na svom svemirskom odelu, ali bi to samo odložilo neizbežnu propast. Kao što su nekad u starom veku svi putevi vodili u Rim, tako u crnoj rupi svi putevi vode u njen centar u kojem je skoncentrisana sva njena masa. Još koji minut i nastupila bi "špagetifikacija": razlike u gravitacionim silama koje deluju na noge, ruke i glavu našeg astronauta postale bi toliko drastične da bi njegovo telo počelo da se deformiše i izdužuje u dugačku, beskonačno tanku nit. Na kraju, naš astronaut dospao bi u centar, u tačku singulariteta i svoju odavno nesvesnu masu pridodao već postojećoj masi crne rupe. Ono što bismo mi možda mogli da osmotrimo je malo uvećanje horizonta događaja, siguran znak da je naš junak dospao tamo gde je i krenuo.

HOLIVUD U CRNOJ RUPI: Scena iz filma "Interstellar"

Foto: NASA

brzinu od 300.000 kilometara u sekundi. Mičel je na svetlosni zrak gledao kao na topovsko đule koje kreće sa površine zvezde, gubi brzinu usled delovanja gravitacije i pada natrag na zvezdu. Ali zaključak mu je bio ispravan: iako takvu zvezdu ne bismo mogli da vidimo jer do nas sa nje ne bi dopro nijedan svetlosni zrak, mogli bismo da dokažemo njeno postojanje posmatrajući njen uticaj na okolinu. Mičel je ovo hipotetično nebesko telo nazvao "tamnom zvezdom".

Mnogo kasnije, utvrđeno je da je brzina svetlosti konstantna, čime je naivna teorija Džona Mičela naizgled opovrgnuta. Međutim, Ajnštajn je u svojoj opštoj teoriji relativiteta dokazao da gravitacija ipak utiče i na putanju i na energiju svetlosti. Fotoni, najmanje "svetlosne jedinice", gube energiju bežeći iz gravitacionog "bunara" sopstvenog izvora. U ekstremnom slučaju, gubitak energije je potpun i izvor svetlosti postaje nevidljiv.

Nemački fizičar Karl Švarcšild napravio je misaoni eksperiment: skoncentrisao je masu u jednu tačku prostora i tako kreirao "singularitet" beskonačne gustine. Zatim je rešio Ajnštajnovе jednačine gravitacionog polja, ali u prvi mah nije mogao da objasni zbunjujuće rezultate do kojih je došao. Priroda ovih rezultata razjašnjena je tek kada su svoj doprinos dali Hendrik Lorenc, Artur Edington i Žorž Lemetr. Glavni zaključak do koga su došli je da tačkasta masa kreira tzv. "horizont događaja", sfernu oblast prostora u kojem su sve putanje zatvorene i vode direktno u singularitet u njenom centru. Sam singularitet, tačka beskonačne gustine, predstavlja mesto gde Ajnštajnovе jednačine i zakoni fizike jednostavno prestaju da funkcionišu.

Sve što se desi unutar sfere horizonta događaja zauvek ostaje u njoj. Ko god bi se našao u njoj nikad ne bi mogao da se javi svojim prijateljima i prepriča utiske. Protok materije i informacija moguć je samo u jednom smeru, ka unutrašnjosti ove sfere i njenom centru. S obzirom da ni svetlost ne može da napusti ovu nematerijalnu i nevidljivu "membranu", oblast omeđena horizontom događaja izgleda potpuno tamno. Veličina horizonta događaja definisana je tzv. Švarcšildovim radijusom koji direktno zavisi od mase zarobljene u unutrašnjosti: što je ta masa veća i hori-

zont događaja je veći. Danas je uobičajeno da za veličinu crne rupe uzimamo upravo veličinu horizonta događaja. Ali bez obzira na to, sva masa crne rupe na kraju je skoncentrisana u njenom centru, u tački beskonačne gustine.

Termin "crna rupa" verovatno je prvi upotrebio Robert Dik inspirisan indijskim zatvorom poznatim kao "Crna rupa Kalkulte". U taj zatvor se lako ulazilo ali iz njega skoro niko nije izašao. Ipak, odlučujući doprinos popularizaciji termina dao je poznati američki fizičar Džon Viler: njemu se dopala njegova jednostavna forma i "propagandna vrednost" i zato ga je forsirao u komunikaciji do te mere da ga danas mnogi smatraju "kumom" koji je izabrao današnje ime.

Teorija je pokazala da je bilo koju količinu materije moguće pretvoriti u crnu rupu ukoliko se ona sabije u sferu sa radijusom manjim od Švarcsildovog. Ako biste Mesec hteli da pretvorite u crnu rupu, morali biste da svu njegovu masu sabijete u prostor ne veći od

zrnca peska. Sunce "spakovano" u crnu rupu imalo bi horizont događaja od jedva par kilometara.

RAĐANJE I RAST

Sve do ove tačke nalazimo se na terenu apstraktnog razmišljanja, to i dalje ne dokazuje da crne rupe zaista postoje. Okrenimo se, još jednom, zvezdama oko nas.

Sunce je jedna velika nuklearna "furnu", u njegovom centru odvija se fuzija vodonika u helijum i pritom oslobađa energija koja održava život na Zemlji. Energija koja iz centra Sunca putuje

ka njegovoj površini sprečava da Sunce kolabira pod sopstvenom težinom, baš kao što balon neće izgubiti svoj oblik sve dok balonista zagreva vazduh u njegovoj unutrašnjosti. Ali ništa nije večno: Sunce će kroz nekoliko milijardi godina iscrpeti celokupno nuklearno gorivo i bez priliva energije iznutra Sunce će početi da kolabira pod sopstvenom težinom.

U slučaju Sunca ovo sažimanje ima svoju granicu. Elektroni u atomima Sunca naći će se na tako malom rastojanju da će sile odbijanja između njih zaustaviti dalju kompresiju zvezdane materije. Sunce će preći u stabilno stanje

Konkurs za dodelu nagrade za profesionalnu izvrsnost

"Predvodnik / Predvodnica" 2019.

Udruženje "Fulbrajt i prijatelji" raspisuje konkurs za dodelu nagrade "Predvodnik / Predvodnica", koja je ustanovljena sa ciljem afirmacije izvrsnosti u razvoju nauke i istraživanja, unapređenja struke ili profesije, kao i promocije pozitivnih društvenih promena i vrednosti.

Nagrada pokrenuta 2016. godine dodeljuje se pojedincima iz Srbije ili, izuzetno, grupi pojedinaca ukoliko dele zasluge za određeno profesionalno dostignuće. Dosadašnji dobitnici su: Ivan Lalić, Marija Laganin i Tatjana Zadavec, kao pojedinci/ke koji stoje iza inicijative "Miksalište – multikulturalni centar za izbeglice i lokalnu zajednicu"; Dušica Popadić, osnivačica i direktorka Incest trauma centra, i Marina Hughson, sociološkinja.

Nagrada se dodeljuje za dostignuća u kalendarskoj 2018. godini. Podnosioci nominacija mogu biti sve naučne, stručne ili akademske institucije i centri u Srbiji, privredna društva, udruženja na regionalnom, lokalnom ili nacionalnom nivou, kao i pojedinci i grupe pojedinaca. Žiri u sastavu: Jovana Gligorijević, urednica nedeljnika "Vreme"; Vukosava

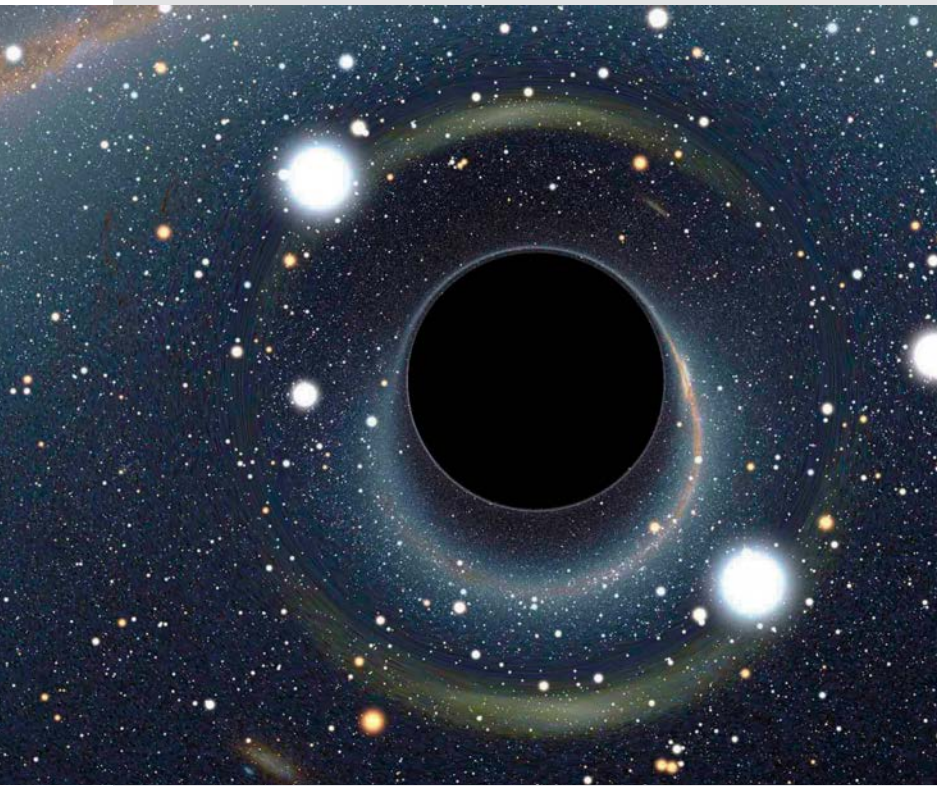
Crnjanski, direktorka "Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost – CRTA"; dr Tijana Palkovljević Bugarski, upravnica Galerije Matice srpske; Tijana Jugović, asistentkinja za kulturu, obrazovanje i sport u Ambasadi SAD, i Isidora Nikolić Savin, predsednica udruženja "Fulbrajt i prijatelji", odlučiće ove godine o dobitniku nagrade "Predvodnik / Predvodnica". Konkurs traje do utorka 30. maja 2019. Sve prijave i pro-

pratna dokumentacija treba da budu dostavljene u elektronskoj formi na e-mail adresu: office@fulbright.org.rs.

Kriterijumi za dodelu nagrade su novina i originalnost dostignuća u oblasti nauke i istraživačkog rada, uticaj na razvoj naučnoistraživačke i profesionalne delatnosti, priznatost i prepoznatljivost dostignuća u naučnoistraživačkoj ili profesionalnoj zajednici, iskazano liderstvo, altruizam, pozitivan uticaj dostignuća na društvo u celini, aktuelnost i ostvarljivost promene u profesiji ili društvu koju dostignuće donosi, te u koliko meri ono moti više druge na delovanje i stvaralaštvo.

Nagrada je novčana, a biće uručena na zvaničnoj svečanosti koju će organizovati Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji.

Do prestanka vremena

Crne rupe nisu večne. Ovo je, verovatno, i najznačajnije otkriće nedavno premnulog britanskog naučnika Stivena Hokinga. Intuitivno, ovo se kosi sa zdravim razumom: kako može da nestane nešto što neprekidno guta sve oko sebe, iz čega ništa ne može da pobjegne? Zar već jednom nismo rekli da masa crne rupe i njen horizont događaja mogu samo da rastu?

Tajna je u svojstvima vakuuma. Ispostavlja se da prazan prostor nije tako prazan kao što smo nekad mislili. Vakuum više liči na ključalu čorbu u kojoj se spontano stvaraju mehurići materije, samo da bi nestali delić sekunde kasnije. Zamislite da se par čestica stvori u blizini horizonta događaja. Pre nego što se te dve čestice ponovo spoje i nestanu, moguće je da jedna "zakorači" iza horizonta događaja i nepovratno upadne u crnu rupu a da druga ode na suprotnu stranu. Spolja gledano izgledalo bi kao da crna rupa zrači čestice misterioznog porekla a da se njena masa smanjuje kako bi ukupna masa ostala ista, sve dok crna rupa potpuno ne nestane uz kratkotrajan, spektakularan bljesak.

Kada su masivne crne rupe u pitanju, ovaj proces je neverovatno spor. Da bi jedna takva crna rupa potpuno "isparila", potrebno je nezamislivo dugo vreme (da biste zapisali taj broj godina, treba vam jedinica i sto nula). One minijaturne isparavaju mnogo brže. Hipotetična crna rupa mase jednog prosečnog automobila ne bi trajala više od milijarditog dela sekunde.

Skoro 14 milijardi godina nakon Velikog praska, mi i dalje živimo u doba "kosmičkog izobilja" u kome se nove zvezde stvaraju brže nego što se stare zvezde gase, evoluirajući u bele patuljke, neutronske zvezde i crne rupe. U kosmosu i dalje ima dovoljno vodonika kao pogonskog goriva za neke buduće zvezde i galaksije. Ali to doba neće trajati večno i jednoga dana ugasiće se i poslednja zvezda. Nastaće "mračno doba" tokom kojeg će gigantske crne rupe lagano progutati sav otpad nastao nakon završetka zvezdane epohe. Biće potrebna čitav večnost da i ovi monstumi, poslednje kompaktne formacije materije u Univerzumu, ispare kroz proces Hokingovog zračenja. Nestanak poslednje crne rupe označiće i termodinamičku smrt vasiona. U svetu bez događaja i vreme će prestati da teče.

ekstremno gustog belog patuljka kome će biti potrebno nekoliko desetina milijardi godina da se potpuno ohladi.

Indijski astrofizičar Čandrasekar prvi je pokazao da beli patuljci čija je masa 40 odsto veća od mase Sunca nikad ne dostižu stabilno stanje. Gravitacione sile u tom slučaju toliko su jake da ni odbojne sile između elektrona ne mogu da zaustave kolaps materije. Po Čandrasekaru, sažimanje materije nezadrživo se nastavlja sve do singulariteta, tj. sve do transformacije zvezde u crnu rupu.

Kasnije su Openhajmer, Volkov i Tolman malo korigovali Čandrasekarove kalkulacije. Oni su pokazali da masivne zvezde nastavljaju kolaps kroz proces fuzije protona i elektrona i nastanak takozvane neutronske zvezde. Ovi egzotični objekti sastavljeni su skoro isključivo od neutrona i imaju nezamislivu gustinu: jedna kašičica "neutronijuma" bila bi teška koliko i čitav "Beograd na vodi", u kompletno izgrađenom stanju. Neutroni takođe stvaraju negativan pritisak koji sprečava dalji kolaps materije.

Ali i taj otpor ima svoju granicu. Ako je neutronska zvezda dvaput masivnija od Sunca, čak će i neutroni popustiti i poslednji otpor materije neumoljivoj sili gravitacije biće skršen. Kolaps se nastavlja sve do tačke beskonačne gustine. Imamo mnogo razloga da verujemo da je poslednji stadijum u evoluciji svake masivne zvezde upravo crna rupa. S obzirom da se broj galaksija u kosmosu meri stotinama milijardi, da svaka galaksija sadrži stotine milijardi zvezda, da još uvek živimo u kosmičkom dobu kada se zvezde intenzivno rađaju i umiru, pretpostavlja se da crnih rupa u Univerzumu ima jako puno i da će ih, kako vreme bude prolazilo, biti sve više.

Kada jednom nastane crna rupa počinje da raste usisavanjem okolne materije, kosmičkog gasa i prašine ili materijala sa okolnih zvezda, potencijalno dostižući kolosalne razmene. Najbrže rastu one koje se nalaze u najgušćim delovima galaksije a to je po pravilu galaktički centar. Danas se smatra da se u centru praktično svake galaksije nalazi gigant-ska crna rupa čija je zarobljena masa milionima ili milijardama puta veća od mase našeg Sunca.

DR SAŠA MARKOVIĆ

Nebojša protiv Gugl Hroma

Dve trećine korisnika interneta koristi Guglov Hrom (Chrome) kao svoj osnovni brauzer tj. pregledač interneta. Hrom postoji malo duže od deset godina i za to vreme nametnuo se kao najbolji. Deo je Guglove platforme, dovoljno je da se ulogujete na bilo kom kompjuteru i on postaje vaše omiljeno okruženje; isto važi za mobilni telefon. Prima brojne ekstenzije, kompatibilan je sa svim i svačim, a ni brzina mu nije loša. Milina, zamalo.

Jer kao i sve što dolazi sa te Guglove strane ima i rđavijih osobina. Na prvom mestu je slaba to jest nikakva briga o vašoj privatnosti. Kada ga jednom instalirate na telefon ili kompjuter, Hrom uredno javlja Guglu sve o svim vašim kretanjima ili aktivnostima. To može da bude korisno, tu i tamo, mada retko, ali uglavnom nam nije prijatno da znamo da smo pod prismotrom kojoj se posebno raduju oglašivači i zbog čega se Gugl enormno bogati.

Sada se pojavio brauzer koji nam nudi sve dobre osobine Hroma, čuvajući nas od onog lošeg. Zove se Brejv (Brave), takoreći Nebojša.

Brejv je u punoj snazi startovao pre nekoliko nedelja iako, kao projekat, postoji od 2015. Kada ga instalirate, on u potpunosti preuzima sve što ste radili na Hromu, svi bukmarksu su na istom mestu, sve pasvorde podjednako pamti, ali uz nekoliko bitnih razlika.

Brejv je neuporedivo brži, stranice koje su vam se otvarale za desetak sekundi pojavljuju se trenutno. Razlog je taj što Brejv blokira sve dodatke koji bi da vam uvale neku reklamu ili bi da se nešto raspitaju o vama. Do te mere vas štiti da neki sajtovi počinju da vas tretiraju kao (ro)

bota jer ne dozvoljava automatsko logovanje u za-menu za informacije o vašim navikama. To znači da ćete morati da napravite korak više tokom pristupanja, ali ćete biti sigurni da zbog toga od vas nije procurilo ništa. Komfor ima svoju cenu, kao i privatnost.

Najveću revoluciju donosi BAT, što je skraćeni-ca za Basic Attention Token tj. Komadić pažnje, u najslobodnijem prevodu. Surfujući pomoću Brejva vi zarađujete tokene to jest bivate nagrađeni za pažnju koju ste posvetili oglasima. Tim istim tokenima nagrađujete sajtove koji vam se dopadaju, odnosno koje vi čitate. Isključivo tokenima je moguće kupiti reklamni prostor na Brejvu, a reklame se smeštaju na vaš uređaj, u ograničenoj količini.

To znači da reklame neće usporiti otvaranje internet stranica jer ne morate da čekate neki treći server da vam ih isporuči, već su tu. Takođe, nikakav treći server ili treća strana nema informacije o vama, kao što je slučaj sa drugim brauzerima koji vam pakuju reklame.

Ideja o BAT se toliko dopala investitorima da je milijarda ponuđenih tokena pre dve godine planula za 30 sekundi za 37 miliona dolara. BAT omogućuje direktnu razmenu vaše pažnje koju kupuju oglašivači za sadržaje koje neko pravi, a vi biste da ih čitate. Bez ili sa veoma malim posredovanjem što do sada nije bio slučaj.

Teoretski, čitanje ovog teksta na internetu platili biste tokenom koji ste dobili od reklama koje ste usput pogledali. Zvuči toliko savršeno da nema šanse da upali.

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarnica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

povratak u 1969. (2)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

DVADESET I PET GODINA
NAKON ZAVRŠETKA RATA,
TO JE BILA TEMA
KOJE SE JOŠ UVEK
DOTICALO U DOMAĆOJ
ŠTAMPI. "SVET" JE TE,
1969. GODINE, OBJAVIO
ČLANAK O MITRU
KAČAVENDI IZ
MLADENOVA KRAJ
BAČKE PALANKE. ON JE
NEDAVNO DOBIO PISMO OD
ERNESTA EGERTA,
KOJI JE AVGUSTA 1943.
BIO NEMAČKI VOJNIK U
LOGORU U FRANCUSKOM
GRADU VESELU, GDE JE
KAČAVENDA BIO INTER-
NIRAN. EGERT JE POMO-
GAO GRUPI LOGORAŠA,
MEĐU KOJIMA JE BIO I
KAČAVENDA, DA NABAVE
ORUĐE KOJIM SU PROKOPA-
LI TUNEL I PRIDRUŽILI SE
FRANCUSKIM PARTIZANIMA
...NAKON ŠTO SU KAZME-

NILI POSETE, DVA RATNA DRUGA, IAKO
SU VOJEVALI NA RAZLIČITIM STRANAMA,
EGERT (DESNOM) I KAČAVENDA SU SE
FOTOGRAFISALI ZAJEDNO...

MAGAZIN "SVET" JE PISAO I O
RAJKU PAVLOVIĆU, UČENIKU IZ
SELA LIPNICE KRAJ LOZNICE,
BOLEŠLJIVOM DEČAKU IZ SIRO-
MAŠNE PORODICE, KOJI JE U
STANJU DA, KAD GOD POGLEDA
U LEVU NADLANICU, IZDEKLA-
MUJE TAČNO VREME. O SVOM
NEVIDLJIVOM ČASOVNIKU
KAŽE: "U OBLIKU JE MALOG
KRUGA, I IMA DVE KAZALJKE
KAFENE BOJE".

U BLIZINI PRILEPA, DOMAĆICA STARA 31. GODINU, LJILJANA JOVANOSKA, JE U SNU VIDELA SVETITELJKU KOJA JOJ JE UKAZALA NA MESTO GDE IZVIRE SVETA VODA. ZAJEDNO SA MAJKOM, ONA JE TU POČELA DA KOPA, I NAIŠLA NA VODU NA DUBINI OD 80 CM. LJUDI SU POČELI DA JOJ DONOSE NOVAC I DAROVE, A ONA IH JE ŠKROPILA VODICOM. UBRZO JE PRIVEDENA U SEKRETERIJAT UNUTRAŠNJIH POSLOVA, GDE SU JOJ ODUZELI OKO POLA MILIONA DINARA. "MENI SE SVETITELJKA ČESTO POJAVLJUJE U SNU" - IZJAVILA JE JOVANOSKA - "ALI NIKADA NIJE NAPOMENULA ŠTA TREBA DA RADIM SA PARAMA".

ČITAOCI SU U TO VREME, MEĐUTIM, VIŠE PAŽNJE POSVEĆIVALI IZBORU ZA "LEPOTICU 69". ČASOPIS "SVET" JE IZ BROJA U BROJ PRATIO PRIPREME ZA OVAJ SPEKTAKL. FINALISKINJE KONKURSA ZA NAJLEPŠU JUGOSLOVENKU FOTOGRAFISANE SU DOK PROBAJU CIPELE DOMAĆEG PROIZVOĐAČA, "PETRA VELEBITA", POKLON ZA ZAVRŠNO VEČE NA BEOGRADSKOM TAŠMAJDANU...

Drugi život Vivijen Majer

“Ja sam pomalo špijunka”, odgovorila je navodno Vivijen Majer, Amerikanka koja je veći deo života radila kao dadilja, na pitanje jedne poznanice čime se bavi. Nakon što je 21. aprila 2009. umrla u 83. godini, njene autorske fotografije, pronađene u jednom skladištu u Čikagu, donele su joj svetsku slavu i stavile je u red najboljih uličnih fotografa 20. veka. Za života, Vivijan Majer svoje fotografije nikome nije pokazala. Nije ih čak ni razvila. “Kada se doselila kod nas, tražila je ključ, da može da zaključa svoju sobu”; “Nije volela da priča o sebi”; “Rekao bih da

Vivijan Majer je rođena 1. februara 1926. godine u Njujorku. Majka joj je bila Francuskinja, a oni koji su je poznavali kažu da je govorila sa primesom francuskog akcenta. “Zvučalo je veštački, kao da je neka lažna Francuskinja”, ispričao je u filmu čovek kojem je bila dadilja. Bila je “stroga”, “čudna”, “prava Meri Popis” i “povremeno nasilna”. “Terala me je sve da pojedem. Ja sam plakala, a ona je čvrsto držala i grubo mi gurala hranu usta. To se ponavljalo i bolelo me je dok je to radila”, ispričala je u suzama njena vaspitanica. Živela

Foto: print screen

se oblačila kao fabrička radnica u Sovjetskom Savezu pedesetih godina”; “Uvek je oko vrata nosila foto-aparat”. Ovako o njoj u dokumentarnom filmu *Finding Vivian Maier* (2013) govore oni koji su je poznavali – sada odrasla deca kojima je bila dadilja, poslodavci i komšije sa kojima je provodila vreme. Stiće se utisak da je kontakt sa drugima za nju bio stvar primoranoosti – kao da su svi bili poznanici, a niko prijatelj. Za njom su ostale hiljade fotografija na rolnama 35-milimetarskog filma, složene u stotine kutija. Kad je novac za rentu prestao da stiže, skladište je prodato. Životno delo Vivijen Majer kupio je 2007. godine agent za nekretnine i kolekcionar-hobista Džon Maluf na aukciji. Maluf tvrdi da je između 2007. i 2009. pokušavao da pronađe Majerovu. Potraga je bila bezuspešna sve dok se u novinama nije pojavila umrla. Fotografije su prvi put objavljene u junu 2008. godine, na blogu koji je Maluf, kad je razvio fotografije, vodio sa svojim prijateljem. Reakcija je bilo malo. Majerova, još uvek živa, ni o pronalasku, ni o objavljivanju ništa nije znala. Da li je, kada je ponestalo novca, mislila kako je sav njen rad izgubljen i bačen? Da li je brinula zbog toga? “Uvezali smo blog sa Flikerom 2009. i fotografije su se viralno proširile”, priča Maluf u pomenutom filmu za koji je sa kolegom Čarlijem Siskelom uradio scenario i režiju.

je po kućama u kojima je radila, u koje je donosila malo garderobe i mnogo kutija. “Uvek nas je vodila u neke siromašne delove grada, meni se to nije dopadalo”, prisetio se jedan vaspitanik. Najviše fotografija napravljeno je u Njujorku i Čikagu sredinom prošlog veka. Dosta portreta prikazuje beskućnike, ljude uhvaćene u svakodnevnim poslovima, dame sa prepariranim liscama oko vrata i muškarce u finim odelima sa debelim cigaretama; na jednom radoznali dečak sa vrha malih merdevina gleda u dno velike kutije. Napravila je nekoliko foto-serija: o sadržaju čikaških kanti za đubre, razbijenim spomenicima, lutkama u izlozima, golim nogama, kao i seriju autoportreta u staklima i ogledalima. Oko 1959. otišla je na putovanje – na kadrovima iz Indije, Tajlanda, Jemena, Egipta i zemalja Latinske Amerike je mnogo musave dečurlije, jedna majka koja doji negde u Aziji, konjska zadnjica na platou Gize, jogini, moreplovcu, prosjaci, senke i prljava stakla prozora, izloga i vozova. Više od 100.000 priča, crno-belih i kolor, po jedna na svakoj fotografiji, moglo je ostalo neispričano nakon što su, izbačene iz skladišta zbog besparice, pre 12 godina zamalo završile u smeću.

IVA HERC

UTEJA^{22.} JUL

DAN KOJI NAS JE ZAUVEK PROMENIO

U BIOSKOPIMA OD 9. MAJA

PARADOX PRESENTS JUL - JULY 22 WITH ANDREA BERNTZEN AND ALEXSANDER HOLMEN BREDE FRISTAD ELLI RHIANONN MÜLLER OSBORNE SOLVEIG KJØRSEN HØKKELAND JENNY SVENNINGSEN INGEBORG ENES KJØVIK SORUSH SHAHADI ALA ERDE MARIAMN GJØRSENKJØV DANIIL SANG THAM TORKEL THOMMEHESNES SOLDAL
MAGNUS MØEN VARDOLINE SCHAU TAMARINA AGNIHOTRI DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY ELIZABETH BLANKENHØV EDITOR FOLK & FILM BASED UPON THE NOVEL BY ELIZABETH BLANKENHØV PRODUCED BY TORV ANDERSEN MUSIC BY GOSKE ØVERLI PRODUCTION DESIGNER VARDOLINE SCHAU COSTUME DESIGNER ELMAR EISELAND DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY MARTIN OTTERBRECK
SCREENPLAY BY SVJATOSLAV ELKSSSEN BASED UPON THE NOVEL BY ANNA BACHE-WIIG DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY STEIN B. KJØV PRODUCED BY ERIK POPPE JAN PETER BRØGMAN PRODUCED BY TONN GJØRSENKJØV & STEIN B. KJØV DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY ERIK POPPE

100
godina

*Vreme teče,
kvalitet ostaje*

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec